

A2

POEZIE PRO DĚTI

26

KULTURNÍ ČTRNÁCTIDENÍK

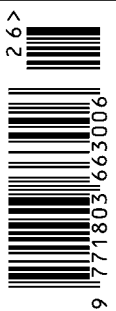
21. 12. 2016 ROČNÍK XII

ADVOJKA.CZ

CENA 39 Kč

Ilustrace Martin Kubát, 2016
ISSN 1803-6635

**Zrod kontrakultury / partitury Milana Grygara / Český žurnál / normalizace
fašismu na Ukrajině / nové cesty českého křesťanství / rozhovory s Petrem
Niklem, Olehem Kryštopou, Chrisem Watsonem a Liborou Oates-Indruchovou**

Jsme Západ

TOMÁŠ SAMEK

Letošní 28. říjen se slavil na dvou místech: kromě hradního ceremoniálu se manifestovalo na Staroměstském náměstí, kde kdo si třímal transparent „Jsme Západ“. Češi mají smysl pro humor, ale nevypadalo to, že tohle myslí jako vtip. Naopak, působilo to zcela vážně. Jenže právě ta vážnost v sobě skrývá několik vrstev nechtěné komiky. Za prvé, na Západě se zpravidla nedemonstruje to, že je někdo Západ. Dovedete si představit, jak někdo kráčí centrem Londýna s transparentem „We are the West“? Působil by nejspíš nepatříčně: lidé většinou nemají potřebu veřejně deklarovat samozřejmosti. Pokud v Praze potřebujeme manifestovat, že „jsme Západ“, svědčí to o jediném: že tak úplně Západ nejsme. Neboť tam se tohle nedělá.

Nedělá se tam ovšem ani to, že by se při udílení státních vyznamenání sešlo několikatisícové shromáždění lidu a udělalo si svou vlastní trucceremonii: tento fakt sám, i bez uvedeného hesla, je dokladem toho, že se na kýžené světové straně jaksi nenačázíme, i když se k ní tolik hlásíme. Transparent „Jsme Západ“, vyzdvižený nad hlavami přítomných, už jen dodal magrittovskou pointu – jako když doprostřed velkého dortu někdo vpíchne drobnou vlaječku s nápisem „Toto není dort“. Zásadní rozdíl: René Magritte o svém vtípu věděl. (Snad nemusím dodávat, že z toho neplyne obhajoba toho, jak věc pojal Hrad.)

Zpravidla demonstrujeme za hodnoty, které jsou spíše předmětem sporu než obecně sdílenou jistotou. Třebaže o naší příslušnosti k Západu již vyšly celé knihy, základní nejistota zůstává: nakolik jím tedy jsme? Záleží samozřejmě na tom, co Západem rozumíme: první a největší potíž při vymezování naší západní totožnosti tkví v tom, že její hranice je pohyblivá. Britský státník Benjamin Disraeli se kdysi s despektem vyjádřil, že Orient začíná v Calais – tedy hned

na francouzském břehu. A když už jsme ve Francii: čeština se tam odedávna studuje na pařížském Národním institutu východních jazyků, což zní v originále ještě půvabněji – „Institut national des langues et civilisations orientales“. Kde začíná Západ, je tedy otázkou perspektivy. Zkoumejme, jak se věci mají na západ od Aše a v čem u nás nepanují západní poměry ani z tohoto nám celkem přiměřeného hlediska.

Z německého pohledu je zvláštní naše politické spektrum: jeho pomyslný střed leží víc napravo a celá politická scéna jako by byla posunuta tím směrem. To se netýká jen parlamentních stran, nýbrž i médií hlavního proudu. Hleďte u nás deník, který je levicově liberální – nenajdete ho. A přitom právě tuto orientaci mají nejčtenější seriózní noviny u sousedů. Najít u nás v jakékoli parlamentní straně úspěšnou sociálně-liberální frakci je stejně nemožné – nepočítáme-li hrstku mladých oranžových Idealistů, jejichž význam je ovšem mediálně tuze přeceňován.

Podoba tuzemského volnomyšlenkářství je vůbec typicky východoevropská. Nejenže se na rozdíl od Západu naprostá většina zdejších liberálů nachází politicky napravo, ale navíc mají oproti jejich západním kolegům sklon redukovat liberalismus na jeho ekonomickou stránku a zaměřovat ho za hrstku neoliberálních dogmat.

Nezápadní je i náš poměr ke státu: je s podivem, jak slabá je tu státotvorná politika levicová i pravicová. Kolik v nás přežívá typicky postkomunistické zášti vůči všemu, co přichází od státu. Kolik iluzí ještě i dnes máme o tom, že méně státu je vždy lépe.

Ve výčtu toho, co je u nás jinak a čím si sami škodíme, by se dalo dlouho pokračovat. Uzavřu příkladem nejčerstvějším: bouřlivou diskusí, již vzbudil prostý fakt, že Poslanecká sněmovna po mnoha letech schválila zákon zakazující kouřit v restauracích. Projde-li úspěšně celou legislativní

procedurou, zůstane na něm nejzajímavější jedna věc: spousta z těch, kdo dnes tomu zákonu veřejně spílají, bude nejpozději do dvou let ráda, že ho máme. Tak to zatím probíhalo ve všech zemích, jež ho v té či oné podobě přijaly. Nicméně i jen letmý pohled na sociální síť budí dojem, že pro některé naše veřejné činitele je to katastrofa. Třeba bývalá ústavní soudkyně, žena, které si jinak velmi vážím, si v této souvislosti posteskla na „tsunami dobra, které se na nás valí“ a jež nedokáže ani se svými přáteli zastavit. Tsunami je přírodní pohroma ničící ve svém dosahu vše živé. Opravdu se tomu zákaz kouření podobá? A zaznamenal snad někdo stejně dramatický výrok současného či bývalého soudce německého ústavního soudu v době, kdy byla obdobná legislativa přijata u sousedů?

Ještě vypjatější rétoriku slyšíme zprava. Například zastupitelka hlavního města za ODS varuje před zákonem slovy: „Uvědomujeme si všichni, že tohle páchání dobra, pod hlavičkou ‚socialista a levičák ví nejlépe, co je pro lidi správné‘, je cesta do pekla? A to rovnou do socialistického pekla, tak jako je tomu v mnoha zemích Evropy. Každou regulaci, každým novým příkazem je nám omezována naše svoboda, akorát se lidem vymývá mozek, že se tak děje pro jejich blaho. S tím se já nikdy nesmírím a vždy budu proti tomu bojovat.“ Toto patecké zvolání, jež se nás snaží ochránit před socialismem, vykazuje všechny neklamné známky místa svého původu: takhle se mluví ve východní Evropě.

Jsme Západ? V něčem ano, v něčem ne. Dlouhá léta se u nás věřilo tomu, že nás od Západu vzdaluje levice, kdežto pravice je tím motorem, který nás žene správným směrem. Možná bychom pro svou západní orientaci udělali nejvíc, kdybychom se už konečně zbavili těchto jednoduchých myšlenkových vzorců.

Autor je antropolog.

editorial

Vánoce jsou doslova za dveřmi, anebo možná už uvnitř, a jak známo, právě tyhle svátky jsou tu především pro děti. Okolí je zamořeno reklamními kampaněmi, dobročinné spolky stupňují svou charitativní činnost, hračkářství mají žně a také vydavatelé dětských knih by svoji produkci rádi viděli pod vánočními stromečky osvícených či aspoň nostalgických rodičů. Nic proti blikajícím a pípajícím vesmírným mečům ani proti obřím chlupatým pavoukům na dálkové ovládání. Není ale pochyb o tom, že dobře zvolená dětská kniha může (přinejmenším dobře zvolenému dítěti) nabídnout něco navíc: podněcuje jeho imaginaci a abstraktní myšlení, rozvíjí jeho jazykové schopnosti a cit pro rytmus, zakládá v něm vztah k estetice a kultuře, a jak je patrné ze současných knížek pro děti, nezřídka podporuje také smysl pro humor či dokonce nonsens a absurditu. Což se jednomu v pozdějším životě může celkem hodit. Tentokrát jsme se tudíž zaměřili na to, čím malí čtenáři většinou začínají svou literární zkušenost – tedy na poezii pro děti. Kromě tématu věnujte pozornost také tradiční literární příloze, v níž naleznete nové prózy Václava Kahudy a Sárý Vybíralové. A nezapomeňte k Vánocům předplatit Ádvojku sobě nebo svým blízkým. Koupí Ádvojky pomáháte nejen našemu rozpočtu, ale i svému přehledu o současné kultuře a společnosti. Karel Kouba

z obsahu

- 10 Rozpačitá pozorování. Čtvrtá sezóna Českého žurnálu / Vladimír Tupáček
- 11 Noblesní modrá. Jiné vize na festivalu PAF podesáté / Sylva Poláková
- 13 Jsme skutečně emancipované? S Liborou Oates-Indruchovou o feminismu v české kultuře / Marianna Placáková
- 15 Tyrania iTunes lidí vyčerpáva. S Chrisom Watsonom o field recordingu a počúvaní / Terézia Klasová
- 25 S Tureckem proti terorismu? Česko reaguje na zadržení prokurdských aktivistů / Jacob Wilke
- 26 Stará schémata pořád platí. S Olehem Kryštopou o poměrech na Ukrajině / Miroslav Tomek
- 30 Nové cesty českého křesťanství. Ostrůvky emancipace a radikálního humanismu / Adam Borzič

Pavel Kohout

Až zavoní koledy štědrovečerní noci a štěstí zajiskří v stříbrných ozdobách, povstanu za ty, kteří bez pomoci zoufale sami ukrajují strach.

Za vás za všechny prosté lidské lidi, za vás, na které Bůh nečeká, kteří se rvete s těmi, co nenávidím, o právo nejsvětější, o Právo člověka.

Až dnes zahrají zvony na půlnoční, připiju ne už bezmocně svou krev tisícům Marií, kterým svět řekl – Počni! a ze zvyku jim taky dal jen chlév.

Hořce bych přál těm, co dnes bez kyje úsměvem hladí nádheru svých rodin, prožít, co prožívají naše Marie, znát předem osud dítěte, jež rodí.

Za vás se modlím, z tichých nejtišší, kterým svět vidí kůži příliš černě a nikdy nenazve vás Ježíši jen proto, že jste zdechli na lucerně.

Za vás, vy drobné dcery žlutásků, jimž křídla šikmá spálil plamen marný, že nebyl čas pomyslet na lásku, když v sedmi letech šly jste do továrny.

Za tebe, který věčně prcháš s vánky, protože nosík tvůj má jiný tvar a zatím, co si hraješ s Arabánky, tátové se vám vraždí za dolar.

Za vás, vy moji nekonečně bílí, ze všech děr světa, ze všech bedných tříd, kteří jste se dnes v noci narodili, aby vás mohli zítra odstřelit.

Tak povstanu, až nocí zahřmí zvony, s modlitbou, která nezná slovo Bůh. Se mnou ji budou křičet miliony, kterým to slovo otráвило vzduch.

A mocní budou farizejsky Bibli číst a na spásu mé duše poplach zvonit. Ale já vím, že lásku rodí nenávisť ke všemu zlému. V tom jsem výš než oni.

Já, básník, nesním. Ne. Nic se mi nezdá. Já vím a křičím svoji víru tmou: Nad chlévem světa zase vyjde hvězda! Jen králové už při tom nebudou!

Báseň vybral Karel Kouba

PŘÍŠTÍ ČÍSLO A2
VYJDE VE STŘEDU
4. LEDNA 2017

Kentauři minulí a budoucí

Nad českým vydáním kontrakturní bible Theodora Roszaka

Kniha *Zrod kontrakultury* se stala pravděpodobně první kronikou hnutí mládeže šedesátých let. Díky dokumentační i analytické preciznosti jejího autora Theodora Roszaka si dnešní čtenář udělá obrázek o tom, co všechno se od šedesátých let změnilo – a které problémy naopak přetrvaly, nebo se dokonce prohloubily.

MARTA MARTINOVÁ

Hnutí hippies se utvářelo ve stínu étosu jaderné bomby. Foto: Ministerstvo obrany Spojených států amerických

Pojem kontrakultura okupuje pole sociologického poznání poměrně dlouho – už na začátku padesátých let ho použil klasik oboru Talcott Parsons, a to pro jakýkoli kulturní proud vystupující proti mainstreamovým hodnotám, od společensky deklasovaných kriminálních živlů po vysokoškoláky testující opodstatněnost sexuálních norem rodičovské generace. Parsons vznik jakéhosi kontrakulturního hnutí tehdy spíše jen očekával – za předpokladu, že se příslušníkům kontrakultury podaří dostat k ideologickým prostředkům, jež znásobí její celospolečenský dopad. Historik Theodore Roszak, který se na konci šedesátých let pustil do reflexe kulminujícího hnutí hippies v knize *Zrod kontrakultury* (The Making of a Counter Culture, 1969), už spojuje možnost zásadní společenské změny s „invazí“ rozpustilých „kentaurů“, kteří se v rámci aktualizovaného obrazu spořádané hostiny bohů bezskrupulózně vysmívají poválečné hojnosti vykresané průmyslově-militárním molochem Spojených států padesátých let.

Kritika technokracie

Roszakovi se skvěle daří kombinovat věcnou historicko-sociologickou analýzu tehdejší americké společnosti s přesvědčením, že lepší zítřky jsou stále ještě uskutečnitelné, a především s humorem, kterým nezřídka míří do vlastních řad – na mladé i vědu. *Zrod kontrakultury* je tvrdou kritikou technokracie, jež se stala západní variantou totality – politickým systémem, který coby zdánlivě neutrální rozhodčí určuje nenápadně pravidla demokracie a úspěšně podržuje společnost důrazu na racionalitu, výkonnost a certifikované expertní vědění, přičemž tiše předpokládá instrumentálnost a danost lidských potřeb. Už tehdy se z lidského života začala stávat „životní úroveň“, z osobnosti „tvůrčí potenciál“. Z této podlouhé likvidace humanity vidí Roszak jediné východisko: sází na dospívající a mládež. Nebojí se je však zároveň tvrdě kritizovat (a předvídat tak příčiny postupné banalizace hnutí hippies). Upozorňuje na povrchnost fascinace cizími kulturami i na scestnost bezvýhradného odvržení „vlastní“ kultury. Odmítá eskapismus drogového opojení, který převážil nad potenciálem psychotropních látek předkládat vědomí nové perspektivy a který připravil půdu masovému obchodu s antidepresivy a sedativy. Poukazuje na lacinost ezoterismu, který chce otevírat jiné světy bezpracně a bezbolestně.

Naděje pro budoucnost Roszak viděl v tom, že hnutí mládeže šedesátých let jako první masově odmítlo nezpochybnitelnost technologických a průmyslových hodnot, a naopak se

obrátilo k „personalisovanému vnímání komunity“. Klíčové pro něj bylo společenství a mezilidské vztahy, nikoli vědecký pokrok a rozvoj přinášející blahobyť, jehož potřebnost je vysvětlována čistě tautologicky: je dobrý, protože je dobrý. Podstatu honu na duchovno, který se rozpoutal v druhé polovině šedesátých let, Roszak popisuje jako útek od něčeho, nikoli za něčím (k čemuž v souladu s popularizačním tónem své knihy přidává historiku o administrativních problémech britského generálního konzula v Istanbulu, který žádal vládu o zajištění ubytovacích kapacit pro „hejna“ anglické mládeže bez prostředků, hledající na konzulátu přístřeší a ochranu před protidrogovou policií).

Generační vzpoura

Zrod kontrakultury je pro současného čtenáře zajímavý především v pasážích, které popisují jevy dnešku vzdálené až protikladně – například skutečnost, že hnutí hippies podnítil také nebyvalý nárůst podílu dětí a mladistvých ve společnosti (Roszak uvádí až padesát procent). Velká část této generace šla na nově otevřené univerzity, kde si své vůdce nacházela mezi mladšími asistenty a pedagogy. Zmínky o dětech, které odmítají dospět, přestože už jsou dávno dvacátníky, působí v dnešní situaci, kdy se hranice mládí posunula až kamsi k pětaticátému roku, jako z jiného vesmíru. I samotné spojení „generační vzpoura“ je nyní anachronismem – generační konflikt se ve stárnoucí populaci Západu rozplynul, třídní struktura společnosti se zásadním způsobem proměnila a rodina je čím dál tím variabilnější jednotkou, která se s nestabilitou musí vyrovnávat už ve svém základu. Pokud budeme pesimisty a budeme vycházet z klasických teorií generačního konfliktu, které ho pojímají jako primární a nejdůležitější impuls historické změny, budeme se muset smířit s tím, že se jeho vymizení zastavily dějiny.

Druhým velkým tématem, které zaujme dnešního čtenáře, je anihilace lidstva totální válkou a étos jaderné bomby. To v jejím stínu hledaly květinové děti autentické lidské city a eklektickou ezoteriku, která by vrátila smysl světu, v němž jsou miliony mrtvých považovány armádními důstojníky za „přijatelnou ztrátu“. Současný západní svět, vedoucí války za pomoci technologií, přišel o očité svědky, kteří se z války vraceli s osobními vzpomínkami a traumaty. Absence tohoto svědecktví v aktuálním pseudomediálním diskursu je děsivá. Nejsou-li svědkové, vše je přístupno dohadům a dezinterpretacím. Zoufalé zprávy obětí poletují virtuálním prostorem, který jim odnímá věrohodnost.

Naděje umírá poslední

Text prosycený pocitem, že nastupující generace má odvalu klást zapomenuté, zdánlivě vyřešené otázky a umí se z této opovázlivosti radovat, silně kontrastuje s dnešní atmosférou ani ne bídy, ani ne blahobytu, plnou nejasných obav a strachů, jejichž pravý zdroj je třeba stále znovu hledat. Různé subtilní detaily předkládané pečlivým historikem představují ty nejučinnější katalyzátory čtenářova přemýšlení o současné společenské situaci euroamerického prostoru. Co je stejné a co se liší? Z jakého nastavení dnes vycházíme, jaké příležitosti radikální proměny blízká budoucnost přinese? Čtenáře až přepadá závist, když vidí všechna očekávání onoho barevného, nestrukturovaného, divokého společenství, které v emocionálním, hormonálním a drogovém opojení nezvedené mává Marcusovým „velkým odmítnutím“, jako by to byla hračka, kterou lze brzy pohodit v koutě a vyměnit za jinou, zábavnější. Sám Roszak za nejdůležitější prostředek vymezení se proti technokracii považuje umění. Bezesmyslné racionalitě technokracie lze kontrovat pouze přiznanou a nespoutanou kulturou nesmyslu, v níž je význam sice vždy přítomen, zároveň ale na sebe bere různé podoby. Umění, které bude vnímáno i za dvacet let a ještě dokáže oslovit masy lidí? I to je dnes jen bolestivý anachronismus...

„Velké odmítnutí“ blízké budoucnosti bude vynuceno okolnostmi. Možnost svobodně se pro změnu rozhodnout jsme totiž promarnili právě v půlstoletí, které nás dělí od vydání *Zrodu kontrakultury* a v němž lidstvo způsobilo nezvratitelné změny planetárního ekosystému. „Vyhledky na neurčitě dlouho trvající hmotnou nejistotu mohou zplodit jen zlou, demoralizovanou veřejnost a ta s rozpadem biosféry představuje nejkratší cestu k nové době temna,“ říká Roszak v předmluvě k vydání z roku 1995. Soukromé, introspektivní hledání odpovědi na „velký zlom“ jen dokládá, jak hlubokou ránu zasadil společnosti technokratický individualismus. Žádné svobodné, a přitom společné místo, z něhož lze vyjít, už nezbylo. Přestože jsme sami, všude je plno druhých. Naštěstí se můžeme spolehnout, že planetární biosféra nás v tom nenechá a vbrzku prostoru pro nová východiska vytvoří možná víc, než je nezbytně nutné. Zbývá jen doufat, že pak ještě zůstane někdo, kdo bude schopen znovu, a třeba i lépe, začít.

Theodore Roszak: Zrod kontrakultury. Úvahy o technokratické společnosti a mládeži v opozici.
Přeložil Pavel Černovský. Malvern, Praha 2016, 324 stran.

Výchova k poetickému vnímání

Životy básníků vyprávěné dětem

Jednou z cest, jak přivést děti k poezii, jsou knihy o životech básníků určené pro dětské čtenáře. Mezi takové tituly patří i román *Snílek* americké autorky Pam Muñoz Ryanové, který sleduje osudy malého Neftalího, budoucího Pabla Nerudy, jenž se stává literátem navzdory nepřejícímu otci.

ELEONÓRA HAMAR

Roser Bru: Z cyklu rytin k *Deseti ódám* Pabla Nerudy, 1965

Sein a sollen jdou ruku v ruce pokaždé, dostane-li se ke slovu teoretická reflexe poezie pro děti. Nedá se nic dělat, je to zkrátka součást hry. Úvahy o poezii pro děti odrážejí nejen potřebu poznat podoby současné poetické tvorby, jejímiž předpokládanými čtenáři či posluchači jsou děti, ale také normativní představy o tom, s jakou poezií by se měly děti setkávat a jaké místo by měly básně v jejich životech zaujímat. Odpovědi na ono „jak by to mělo být“ jsou různé – od obhajování jednoduchosti, hravosti a melodičnosti až po chválu rozvolňování básnických tradic a stylistických konvencí v básních pro děti. V jednom se však budou tyto názory shodovat: poezii náleží v životě dětí důležité místo.

O významu připisovaném poezii vypovídají také dětské knihy, které vyprávějí o životě velkých básníků. Biografie básníků nebo epizodická nahlédnutí do jejich každodenního života slouží jako základ pro budování senzitivity a zájmu, díky nimž děti mohou získat zájem o poezii. V zahraniční literární produkci najdeme celou řadu takto zaměřených publikací: romány a obrázkové knihy, které vyprávěním životního příběhu spisovatele obračejí pozornost dítěte k básním a poezii vůbec. Předlohou vyprávění pro děti se tak stal například život Goetha, Ibn Siny, Emily Dickinsonové, Langstona Hughese, Williama Carlose Williamse nebo Edwarda Estlina Cummिंगse.

Děti jako básníci

Sympatickým hrdinou dětské knihy se stal i chilský básník Pablo Neruda, a sice v románu *The Dreamer* (*Snílek*, 2010) americké spisovatelky Pam Muñoz Ryanové. Příběh vzniku knihy souzní s románovým dějem – odvíjí se od události ze života dítěte, pokračuje zájmem o biografii básníka a vede až k jeho poezii a k poetickému vnímání vůbec. Poznáváme snivého a citlivého, slabého a k nemocem náchylného chlapce s neutuchajícím zájmem o vše, co ho obklopuje. Fascinuje ho zvuk dešťových kapek, zpěv ptáka chučao, stará bota pohozená na ulici, barva chvíle, les a moře, příroda i mezilidské vztahy. Malý Neftalí Reyes – pozdější Pablo Neruda – žije v neustálém přitahování světem, v dialogu s poezií jako součástí metafyzické skladby lidského života. Pěkně to vyjadřují otázky, které jednotlivé kapitoly přerušují a zároveň

v textu vytvářejí příjemný dvojhlas narativní a lyrické linie.

Tyto otázky po formální stránce navazují na Nerudovu sbírku *Libro de las preguntas* (Knihla otázek, 1974), vycházejí však z žitého světa, z událostí, jež jsou v životě malého Neftalího rozhodující. Představují nazírání světa a vztahování se k němu jako výsledek velice subtilní imaginace, v níž lze specificky dětskou perspektivu jen stěží rozeznat od poetického pohledu: „Co roste v temné půdě zklamání?“, „Co vítr dává? A co si bere? Kde je skladiště všech ztracených a nalezených věcí?“, „Kdo přede dokonalou síť, jež chytí do své pasti plachého ducha?“ Za každou otázkou, jež je vložena do úst románového hrdiny, vězí konkrétní zakoušení světa (bolest či radost, smrt či strach). Ukazují, že prožitek předchází výpovědi, jeho podstata má však tendenci vymizet a upadnout do zapomnění, jestliže není zachycena v poetické řeči. Kniha, která chce dětskému čtenáři přiblížit básnické vnímání, se nakonec sama pohybuje v kruhu, neboť dospělému čtenáři mezi řádky předkládá představu o dětech jako přirozených básnících, jimž je poetická senzibilita bytostně vlastní.

Diktát využitelnosti

Možná, že z tohoto kruhu nevede cesta ven. Vyprávění o životním příběhu Neftalího má totiž ještě další rovinu. Chlapec se stává básníkem navzdory svému autoritativnímu, materialisticky zaměřenému otci, který nejenže nechápe ono bytostné rozumění poetickému jako smysluplný postoj ke světu, ale navíc se vnímání a charakteru svého syna surově vysmívá a zakazuje mu vše, co se sněním a imaginativní kontemplací souvisí. Dokonce i čtení je podle něj zlem, dělá prý z dítěte fanatika. Obraz chlapce, který dospěje ve světoznámého básníka navzdory otcovu zneuznání a navzdory výchově, která poezii (a umění vůbec) považuje za prakticky nevyužitelnou ničemnost, můžeme číst i jako metaforu místa poezie v dnešní, technologiemi a konzumem ovládané společnosti. Doba, kterou Martin Heidegger v padesátých letech charakterizoval redefinováním smyslu jako přístupného zdroje, respektive reorganizací věcí, přírody i lidí za účelem jejich funkční „zaměstnatelnosti“, pořád trvá. V takovém

světě je poezie uznávána nanejvýš jako estetická dekorace pevných základů společnosti vymezených instrumentalitou a kalkulem.

V takovém světě ovšem působí snaha ukázat dětským čtenářům poezii v jiném světle jako pokus o redefinici účelu a účelovosti, který je součástí pedagogického poslání. Uznání výchovných aspektů poezie je malým krůčkem k jejímu vysvobození z logiky účelového redukování všech věcí.

Od imitace k oslovení

K románu *Snílek* bylo nicméně vytvořeno mnoho metodických materiálů s konkrétními návrhy rozborů knihy během školní výuky, čímž se její základní výpověď o poezii mění v jednoduché recepty podporující využitelnost vyprávění pro předem definované pedagogické účely. Navzdory této skutečnosti kniha dokáže v obhajobě významů, které zpochybňují dominanci diskursu využitelnosti a účelovosti, obstát. Zasluhu na tom mají i ilustrace, jejichž autorem je Petr Sís. Jeho jemný pointilismus kreativně evokuje citlivost básnického vnímání malého Neftalího. Svou obrazotvorností ukazuje, jaké může být naladění se na dětskou perspektivu, aniž by výsledek přiváděl dětského čtenáře do rozpaků, které se dostávají všude tam, kde jsou děti nuceny k vystoupení z proudu bytí do pozice kritické reflexe. Jak už bylo naznačeno, v současné poetické tvorbě lze imitaci dětské řeči a dětského vnímání interpretovat jako rezistenci vůči technologicko-ekonomickému ovládnutí žitého světa. Je třeba ale také mít na paměti, že hledání autentického básnického hlasu v dětském vidění nezaručuje, že se podaří děti oslovit.

A právě oslovení druhého je myšlenkou, kterou kniha Pam Muñoz Ryanové končí a u které naopak začíná psaní básní pro děti. Bez schopnosti oslovit zůstává poezie mrtvá. K oslovení toho přítom není potřeba tolik. Stačí se naladit na každodennost, poslouchat déšť a třeba mít rád kola. Opakovat již vyslovené a vyslovovat nahlas vše (znovu)objevené. Naplňovat poezii životem skrze její každodenní používání. Nejspíš z podobných důvodů říká maďarská básnířka Anna Szabó T., že dobrá báseň je jako zařikávací: působí díky aktu vyslovení a jeho neúnavné repetici. Autorka je socioložka.

DOKÁŽEME VÁM, ŽE
FILM V MUZEU
MŮŽE BÝT PRO VŠECHNY

NAFILM
V POHYBU: VÝSTAVA 2

FILMOVÉ MUZEUM?
PŘIJĎTE ZAŽÍT FILM JINAK

LOCOMOTION: THE EXHIBITION
SEE FILM DIFFERENTLY!

PALÁC CHICAGO
NÁRODNÍ 32, PRAHA 1
1. 12. 2016 - 30. 4. 2017

inzerce

Temnými cestami

Komiksové výtvarnictví Grzegorze Rosińskiego

Dva komiksy polského výtvarníka, které v češtině vyšly v souboru Temnými cestami, představují protikladné polohy komiksové kresby. V žánrovém Westernu slouží nenápadná grafika atmosféře příběhu, v impresionistické Pomstě hraběte Skarbeka jsou ilustrace okázale umělecké.

ANTONÍN TESAŘ

Kresba hraje v přemýšlení o komiksu často druhořadou roli. I v českém prostředí se vžila představa, kterou kdysi vyjádřil jeden z článků v časopisu Crew, totiž že „když je dobrý scénář a špatná kresba, ještě z toho může vzniknout dobrý komiks, ale když je špatný scénář, kresba to nezachrání“. Komiksová kresba pak bývá chápána jako pasivní složka, do níž se otiskne aktivní scenáristova invence, tedy v podstatě jako soubor koleček hodinového strojků, jehož chod ale rozvrhl tvůrce příběhu. Této představě se ovšem vzpouzí několik výrazných titulů. Někdy se rozdíl mezi scénářem a kresbou stírají. Dá se třeba u *Nového světa* (2006, česky 2012) Shauna Tana rozhodnout, jestli je dobrý díky kresbě, nebo díky scénáři? A dokážeme totéž rozlišit třeba i u mnohem konvenčnějšího Jodorowského a Mœbiova *Incala* (1981–1988, česky 2011)? Mimo to lze najít i vynikající komiksy s podprůměrnými scénáři – třeba *Drsná škola* (1990–1992, česky 2013), jeden ze slabších kousků Francka Millera, je dotažena k dokonalosti skvělou kresbou Geoffa Darrowa, v komiksu *Haunt of Horror: Lovecraft* (Strašlivost hrůzy. Lovecraft, 2008) zase Richard Corben využívá k výtvarným hrám s komiksovým médiem přímo literárních textů H. P. Lovecrafta.

Mimo žánrové konvence

Z výše řečeného především plyne, že je sympatické, když se objeví komiksová publikace, která na první místo klade kreslíře. A právě to je případ společného vydání dvou komiksů výtvarníka Grzegorze Rosińskiego: *Westernu* (2001) a *Pomsty hraběte Skarbeka* (2004–2005). Kniha *Temnými cestami*, vydaná v edici Mistrovská díla evropského komiksu nakladatelství Crew, je koncipována jako luxusní publikace, jež kromě komiksů samotných přináší rozsáhlý skicář Rosińskiego návrhů, dvoustránkové malby vztahující se k druhému z obou zahrnutých děl, několikastránkový článek o autorovi, ale i výňatky z jednoho ze scénářů opatřené kreslířovými črtami.

K *Westernu* napsal scénář Jean Van Hamme, který s Rosińským přes čtvrtstoletí spolupracoval na slavné fantasy sérii *Thorgal*; pod albem *Pomsta hraběte Skarbeka* je zase podepsán současný scenárista Yves Sente, který *Thorgala* píše dnes. Čistě scenáristicky vzato je *Western* mnohem působivější, ať už na něj

pohlížíme jako na čtivou žánrovou literaturu, nebo jako na dobře vystavěné vyprávění s podnětným tématem, přesahujícím rovinu westernových konvencí. Senteho variace na Alexandra Dumase se oproti tomu utápí v dlouhých vypravěčských monologiích, kvůli nimž výsledné dílo občas působí spíš jako ilustrovaná literatura než jako komiks.

Docenění kresby

Co se kresby týče, je tomu zcela naopak. V obou komiksech se ukazuje Rosińského neobyčejná prozíravost v tom, jak podpořit náladu vyprávění. Ve *Westernu* využívá skromnou barevnou paletu, založenou především na odstínech hnědé a obecně různých chladných barev, které dodávají příběhu z Divokého západu, jenž je na hony vzdálen malebným krajinám známým z hollywoodských westernů padesátých a šedesátých let, na ponurosti. Ve *Skarbekovi* naopak Rosiński využil prostor k výtvarným exhibicím, jelikož se příběh odehrává v prostředí malířů druhé poloviny 19. století. Pozadí za jednotlivými panely má žlutou barvu, evokující podklad malířských pláten. Rosiński tu evokuje podle potřeby i malířské techniky. Často opouští tušové

obrysy a skládá obraz jen z barevných tahů štětce, mnohdy odkazujících na impresionistické postupy. Oba tituly tak ukazují krajní polohy komiksové kresby – na jedné straně důmyslné a nenápadné použití grafiky k vytvoření patřičné atmosféry, na straně druhé uchopení kresby samotné jako výtvarného díla, které k sobě poutá čtenářovu pozornost svou estetickou působivostí.

Má-li nám soubor *Temnými cestami* posloužit jako příklad publikace, jež nám pomůže docenit komiksovou kresbu, je nutné ještě zmínit výňatky z Van Hammeova scénáře *Westernu*, zařazené na konec publikace. Právě srovnání textové předlohy a Rosińského komiksu nám totiž umožní docenit, jaký je kreslířův podíl na výsledném díle. Van Hamme nekreslí storyboardy, ale rozepisuje děj do jednotlivých panelů, ve kterých naznačuje, z jaké perspektivy obraz vidíme. Jeho popisy jsou obvykle stručné a ryze praktické. Je jasné patrné, že komiksová kresba je mnohem podstatnější součástí zvláštní symbiózy různých médií, na které je komiksově umění založeno.

Grzegorz Rosiński: Temnými cestami. Přeložil Richard Podaný. Crew, Praha 2016, 224 stran.

Panel z komiksu Pomsta hraběte Skarbeka od Grzegorze Rosińskiego

literární zápisník

Eliot, Shackleton, třetí muž

JAN ŠTOLBA

„Během úmorného šestatřicetihodinového pochodu přes bezejmenné hory a ledovce Jižní Georgie se mi často zdálo, že jsme čtyři, a ne tři.“ Tak popisuje polárník Ernest Shackleton ve své knize *South* (Jih, 1919) zvláštní stav, kdy ho vyčerpání přivedlo až na pokraj halucinací. Šlo však o halucinace? Později se i zbylí dva Shackletonovi druzi přiznali k těmto mysticky zabarveným veršům z proslulé *Pusté země* (1922, česky 1947) připojil

T. S. Eliot vysvětlivku s lakonickým odkazem právě na Shackletona. *Pustá země*, vedle Joyceova *Odyseya* či románů Virginie Woolfové jeden z úhelných kamenů modernismu, je báseň napěchovaná odkazy a aluzemi, od Danta přes Upanišady až třeba k polárnímu cestopisu. Evropa v troskách po první světové válce, svět jako nepřehledná naplavenina kulturních ruin – tak nějak se dnes Eliotovo opus magnum běžně vykládá. Báseň vybízí k mnohosti výkladů svou fragmentarností, nejednoznačností, zastřeností a zároveň otevřeností vůči prostoru i času. Ezra Pound, jehož drastické škrty vytáhly z Eliotovy básně právě onu rozbitou, pluralistickou vizi moderního světa, doporučoval číst *Pustou zemi* bez vědomí souvislostí, jen jako text hovořící sám za sebe. Opačně založení čtenáři naopak z přehršle citací a zlomků postupem let navršili horu interpretací, vztahů a mytických a kulturních rezonancí, jimiž lze báseň rozehrát k dalším významům. I to patří k objevům moderny: text je čitelný mnoha způsoby.

Shackleton podává svůj pocit „čtvrtého muže“ stroze a reálně, jako stav prožitý na vlastní kůži. Zatímco zážitek trojice polárníků zůstal třaskavou směsouvou mystiky, narušené psychiky a konkrétního krajního okamžiku, Eliotovy verše přesahují do roviny obrazu

a abstraktní meditace. Osou vize je „ten třetí“, kdosi nadpočetný, nezachytitelný; čísi nevysvětlitelná přítomnost. Z veršů ale nevyplyvá jasně ani to, kým jsme vlastně „my“. „Počítám, a jsme zde spolu jen ty a já...“ Kdo je ten druhý, jehož zde oslovujeme „ty“? Jde zkrátka jen o dalšího příslušníka lidského kmene, jednoho každého lidského bratra, sdílejícího společnou pozemskou pouť? Anebo zde autor mluví sám k sobě, ke svému vnitřnímu já?

Výkladů mnoho, a všechny se překrývají. Dvojici „ty a já“, ať už v ní spatříme se sebou samým rozjímajícího jednotlivce nebo pochoduující dějinný zástup, ovšem neustále doplňuje „ten třetí“ – snad pouhý pocit, chybný vjem, mžitka na sítnici, horečná neschopnost soustředěné se dobrat pravého počtu „zúčastněných“. Anebo biblický přelud, provazeč, jenž je s námi „po všechny dny až do skonání věků“?

Pustá země však skrývá ještě jeden, nečekaný význam. Eliotův citový život byl křivolaký, manželství s přepjatou Vivienne skončilo nešťastně a brzy, v roce 1928 čtyřicetiletý Eliot dokonce v lůně anglikánské církve složil slib cudnosti... O jeho sexualitě panují dohady. Jisté je, že se před válkou za pobytu v Paříži sblížil s francouzským medikem Jeanem Verdenalem. Šlo o ryzí přátelství, lásku, či dokonce milostný vztah? Nikdo neví.

Verdenal zahynul začátkem války při bojích o turecký poloostrov Gallipoli. Porovnání *Pusté země* se silně seškrtaným původním rukopisem však prozrazuje, že jisté klíčové, dosud enigmaticky vyznívající pasáže básně se ve skutečnosti vztahují k nejmenované osobě mužského pohlaví, skrytě proplovající básní jako kdosi „třetí“, nikdy přímo nepojmenovaný, přesto naléhavě přítomný a nejasnou tragikou vyzařující do celého textu. Mnoho veršů a detailů náhle získává zřetelný emocionální náboj. *Pustá země*, přečtená tímto klíčem, sice nepřestává být razantním modernistickým náčrtem roztříštěného světa, vnitřně se však odhaluje též jako skrytá milostná elegie. Kdo ví, možná z ustavičného vědomí, že pod povrchem je vše ještě „jinak“, mohla též do jisté míry povstat modernistická kryptičnost básně. Z pohledu dneška je to projev až dojemně archaické senzitivity.

Roku 1933 horolezec Frank Smythe pouhých tři sta metrů pod vrcholem Everestu, zmatený nedostatkem kyslíku, rozlomil tabulku čokolády, otočil se a nabídl půlku svému neexistujícímu partákovi. Také Eliot v *Pusté zemi* jako by učinil zvláštní otočku: napsal intelektuální fresku, do níž však rozpustil křehký šifrovaný vzkaz dávnému příteli, jenž ho nepřestal provázet.

Autor je básník, literární kritik a hudebník.

Básničky ve stínu poezie

Malá tvorba velkých autorů

film Jima Jarmusche

PATERSON

V kinech
od 5. ledna

Poezie pro děti má nepochybně větší okruh čtenářů než ta, co je primárně určena dospělému čtenáři. Možná i kvůli tomu ji vnímáme jen jako jednoduše srozumitelné básničky. Dětská tvorba „velkých“ básníků, jako např. T. S. Eliota, však ukazuje, že i tato poezie si zaslouží plnohodnotnou interpretaci.

JANA SEGI LUKAVSKÁ

Poezie pro děti podléhá uvnitř literárního provozu v mnoha ohledech zvláštnímu režimu. Zatímco poezie pro dospělé bývá ve srovnání s prózou chápána jako obtížněji srozumitelná, poezie určená dětem – obvykle označovaná prostě jako „básničky“ – je naopak považována za nenáročný a všeobecně srozumitelný žánr. Ačkoliv by asi málokdo otevřeně řekl, že dětská poezie má nižší hodnotu, zachází se s ní zpravidla jako s okrajovým, nižším žánrem.

Povznést se k duši dítěte

Poezie pro děti je specifická také tím, jak široký okruh čtenářů je schopná zaujmout: zatímco mezi nečetnými dospělými čtenáři poezie převládají literární znalci, kteří jen sotva zvládnou vykoupit část nepatrných knižních nákladů, dětskou poezii čtou či poslouchají snad všechny děti a prodává se překvapivě dobře. Děti jako by poezii vnímaly bez sebe-menší námahy, s radostí a prožívaly ji celým tělem. Hlavní podíl na tom má samozřejmě rytmus. Sluch se rozvíjí už v první polovině prenatalního života, a rytmy mateřského těla proto děti znají dlouho před svým narozením. Plody v děloze kromě peristaltických pohybů či tepu matky vnímají i zvenku přicházející lidskou řeč či hudbu. Z lingvistických výzkumů vyplývá, že tři dny po příchodu na svět dokážou novorozenci rozlišit mateřský jazyk od ostatních řečí a hlas biologické matky od hlasů cizích osob.

Dětská recepce poezie se samozřejmě v prvních letech života dynamicky proměňuje. U měsíčního dítěte může pravidelný rytmus dětských říkanek či ukolébavek vyvolat rozjařený úsměv nebo spokojený spánek. Několikaměsíční děti se do rytmu začínají relativně koordinovaně pohybovat. U starších dětí pak poezie vyvolává i znepokojení a otázky směřující k povaze světa – stejně jako u dospělých.

Popularita mezi laiky však, jak známo, nemusí odpovídat popularitě mezi odborníky. Dětským „básničkám“ se jen málokdy daří proniknout do obecného literárního kánonu, a i v případě, že jsou kvality dětské poezie prakticky nezpochybňované, zůstávají její autoři veskrze vnímáni jako tvůrci druhé kategorie. Jak konstatoval americký spisovatel a ilustrátor Maurice Sendak: „Když jsem získal cenu za knihu *Tam, kde žijí divočiny*, můj otec vystihl myšlenku mnoha kritiků, když se mě zeptal, jestli teď budu smět pracovat na „skutečných“ knihách“. Ačkoliv se již téměř století traduje, že literatura pro děti je rovnocenná s tou pro dospělé a že dobrý autor se ve skutečnosti nemusí k duši dítěte „snížit“, nýbrž „povznést“, toto povznášení nenachází ve světě kritiky velkou odezvu. Pokud některý „velký autor“ začne psát dětskou poezii, potýkají se literární vědci s problémem, jak jeho dílo pro děti uchopit a usouvztažnit s ostatní tvorbou. Zatímco třeba v případě Josefa Václava Sládka se jeho verše pro děti povedlo poměrně bez problémů včlenit do celku jeho díla, u jiných autorů se to daří výrazně hůře. Sládek, jenž v obecném povědomí figuruje především jako autor čítankové Lesní studánky, vlastenecké poezie a jako pokračovatel lidové písně (zatímco

jeho sociálně kritické, ironické a vzdorně vyznívající verše rezonují již výrazně méně), se nám dnes zdá být přece jen více „dětským“ autorem než provokativní básníci jako Ivan Martin Jirous či Egon Bondy, anebo autoři fragmentárních, obtížně uchopitelných veršů typu Thomase Stearnse Eliota.

Eliotův výstřelek

Píší-li tedy literární vědci o velkých básnících, chápou část díla určenou dětem zpravidla jakožto příležitostnou tvorbu, případně bývá tato oblast autorova zájmu přehlížena zcela. Ukázkovým příkladem takové ignorace je recepce Eliotovy sbírky *Praktická příručka o kočkách* (1939, česky 2014). Tato sbírka byla až donedávna pro akademiky prakticky neviditelná, ačkoliv u laického publika se (i díky Weberovu muzikálu *Cats*, který z Eliotovy sbírky čerpá) jedná nepochybně o nejčastěji recipované autorovy texty. Hravé verše popisující různé kočičí charaktery zdánlivě nelze spojovat s fragmentární *Pustinou* (1922, česky 1947) nebo s mystikou prostoupenými *Čtyřmi kvartety* (1944, česky 2014). Eliotovi kritici-současníci na knihu uplatnili dva typické přístupy, jimiž bývá literatura pro děti uchopována: buď knihu zcela ignorovali, anebo ji chápali jako výstřelek etablovaného a nadaného autora, který si chtěl „procvičit techniku pod maskou humoru“. Dílo tak bylo velmi dlouho marginalizováno.

Příručka o kočkách ale není navzdory své hravosti a rozvernosti lyrického subjektu ostatnímu Eliotovu dílu zas tak vzdálena. Divadelní teoretička Sarah Bay-Cheng ve studii z roku 2009 věnované Eliotově sbírce a muzikálu Andrewa Lloyd Webbera knihu vykládá primárně v kontextu autorových dramát z třicátých let, v nichž se také vynalézavě prolíná zobrazení moderní reality s iluzí, vrší se na sebe intertextové odkazy a jednotlivé postavy hrají nejrůznější role. Řadu pojetek ale Bay-Cheng objevuje i mezi *Kočkami* a *Pustinou*, v níž autor mimo jiné také čerpá i z populární a dětské literatury.

Převést do českého překladu významové roviny Eliotových textů je nesmírně obtížné a platí to i o jeho verších pro děti. Například báseň *Macavity* (neboli *Meky Míca*) v sobě skrývá jednak Mackheatha, jednak „Napoleona zločinu“ Moriartyho. Podobných aluzí je *Příručka o kočkách* plná a navíc obsahuje

řadu důmyslně konstruovaných slovních hříček, neologismů a nenápadně formulovaných paradoxů moderního světa. Eliot ani v intencionální dětské poezii neztrácí své kvality a klade na čtenáře velké nároky. Navazuje na tradici říkanek a nonsensové poezie, ale ve svých verších neustále experimentuje a dětské čtenáře přitom nikterak nepodceňuje. Jeho verše jsou už na první poslech zábavné a díky variování refrénů až písňové, ale zdaleka nejsou doslovné a při dalších čteních odhalují řadu překvapivých významů.

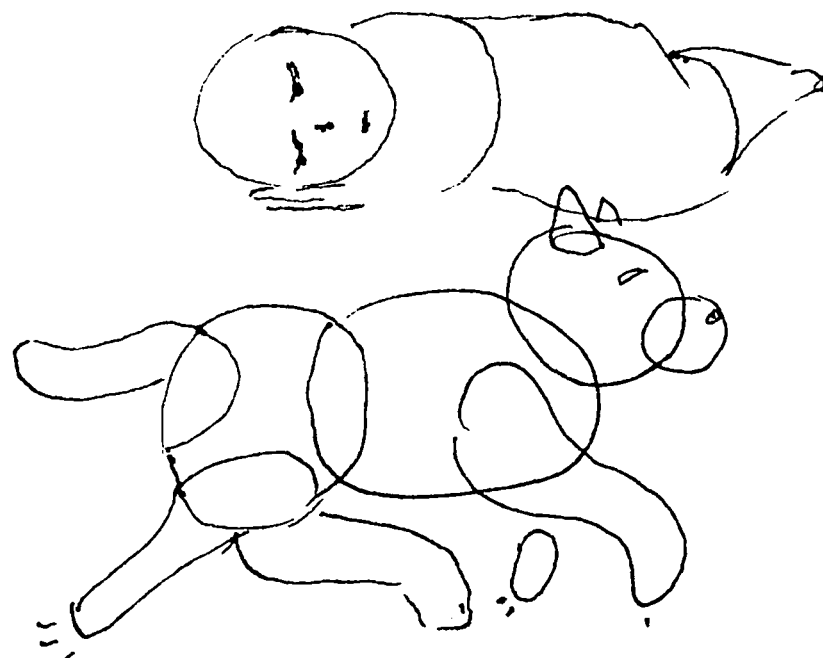
Kočičí děti

Kočky, jak je ve svých verších zachytil Eliot, vykonávají spoustu veřejně prospěšných i sobeckých, směšných i vážných aktivit. „Kočky nejsou psi“ a každá kočka je dokonale svá, jiná než ostatní. Jednotlivé kočičí charaktery jsou líčeny lakonicky, ale přesně a především vtipně. Pro lyrický subjekt kočky nepředstavují pouze chlupatou kouli, která se nechává hladit a přede. Jsou ve všech ohledech srovnatelné s lidmi a svou hravostí a nespoutaností společenskými pravidly mohou připomínat právě primární adresáty Eliotových veršů – děti. Domestikované šelmy se sice často nechávají (s určitou blahosklonností) svými páničky drbat, ale jsou ve všech ohledech plně autonomní, samostatné a nikdy neztrácejí svoji pravou povahu. Kromě svého „obvyklého“ jména mají navíc další, pravé jméno, které musí zůstat lidem utajeno.

Eliotův případ také ukazuje, že i autoři, kteří dětem nedávají nic zadarmo, uplatňují ve své tvorbě určitý druh autocenzury: Eliot se například rozhodl vypustit z knižního vydání svých kočičích básní „příliš smutnou“ *Grizabellu*.

Zatímco literární vědci, které zajímá literatura „jako taková“, dětskou část tvorby „velkých autorů“ většinou marginalizují, kritici literatury pro děti mají naopak tendenci tato díla zdůrazňovat: literatura pro děti přece nemůže být tak nevýznamným polem, když na něj vstoupil i sám Eliot nebo u nás Vladimír Holan, František Hrubín a podobně. Slavná jména dodávají danému žánru určitý pel velikosti. Pokud se ale začteme do kvalitní dětské poezie, uvědomíme si, že je velká sama o sobě a zaslouží si, aby byla plnohodnotně interpretována a začleňována do dějin literatury i do autorských monografií.

Autorka je bohemistka.

Kresba Silvie Vavřínové

Nebát se nesmát

Různé polohy současné poezie pro děti

Mezi tituly vydanými v posledním roce v nakladatelstvích Meander a Baobab, které se orientují na dětského čtenáře, nechybí ani poezie. Její různé podoby, od triviálních říkadel po typogramy, vybízejí mimo jiné k otázce, zda děti nepotřebují laskavý humor a životní optimismus naředit sněním či melancholií.

HYNEK BEČKA

Knihy pro děti jsou ošemetná věc. Vychází jich spousta, a tak se topíme v záplavě barevného braku, z něhož tu a tam vykoukne obálka, která nás neurazí, a někdy dokonce i zaujme či potěší. Docílit ovšem toho, aby dětské knížky byly vkusné a líbily se zároveň nám i dětem, je někdy dost náročný úkol. Třpytivým princezám a předimenzovaným robotům se jen těžko konkuruje. Próza dokáže dětského čtenáře oslovit napínavým příběhem, ale s poezií to bývá těžší. Jak tedy vypadá současná básnická tvorba pro dětského čtenáře? Narazíme na něco jiného než jen na bezduché veršování, anebo naopak na knihy, které jsou ve skutečnosti určené spíše rodičům než jejich ratolestem?

Leccos napoví několik publikací vydaných během uplynulého roku v nakladatelstvích Meander a Baobab, jež se pokoušejí dětskému čtenáři nabídnout i náročnější a alternativnější tituly. Jejich žánrový rozptyl je skutečně široký – najdeme zde říkanky, typografické básně i zábavné komiksové stripy. Většinu knih spojuje snaha zalíbit se jak dětem, tak rodičům, každá se o to ale snaží jiným způsobem.

Nostalgie pro rodiče

Jednou z možných cest je využití nostalgie. Na ní do značné míry staví kniha *Dnes dítě* (Meander, 2016) Radima Kopáče a ilustrátorky Venduly Chalánkové. V předmluvě autor uvádí, že chce konfrontovat dospělého s dětským viděním světa. Pozorujeme dvouletého kluka, který mluví o věcech kolem jinak, než jsme zvyklí. Diví se všemu, co považujeme za samozřejmé, a pláče, protože se mu zlomila pažitka. Dětsky nahlížené zdánlivě banální denní činnosti nás dovedou rozesmát, nutí nás vzpomínat na vlastní dětství a na to, co směšného jsme dělali my sami. Podobně publikace Dagmar Urbánkové nazvaná *Už měkone vyváděj* (Baobab, 2016) předkládá před čtenáře záplavu dětských omylů a nedorozumění, z nichž se některých dopustil snad každý. I tady se jakožto dospělí čtenáři smějeme a vzpomínáme. Hůře jsou na tom ovšem ti, kteří ještě nemají dětství za sebou. Jak se nechat okouzlovat perspektivou dětského světa, když jsme z ní ještě nevyrostli?

Zdá se, že mladší publikum by mohly spíše oslovit dvě jásavě žluté knihy s rozesmátými obličejí na obálce, totiž sbírka básniček, hádanek, jazykolamů *Tetovaná teta* (Meander, 2015) Daniely Fischerové a *Malý humorista* (Meander, 2016) Jana Nejedlého. Tato kniha je pokračováním sbírky říkanek, rozpočítadel a všech možných hlášek, které na sebe pokřikují děti ve školce. Obě knihy ilustroval Jaromír Plachý, a to patrně se snahou působit hravě, možná i trochu groteskně. Často se ale dostává za hranici kýče. A podobně se to má s textem. *Malý humorista* chce být příručkou pro mladé vtipálky, snaží se nicméně až příliš. Je otázka, jestli monotónní opakování vzájemně si podobných fórů nakonec neumorí čtenáře každého věku, i ty nejmenší.

Rozesmáté děti

Snaha o neustálé veselí a radostné skotačení je podle mne vůbec jedním z největších problémů dětské literatury, nejen poezie. Pokoušet se

Kresba Silvie Vavřínová

čtenáře rozesmát není jistě samo o sobě na škodu, jak můžeme vidět třeba v knize *Toto není kámen* (Baobab, 2016), kde ve spoustě koláží ožívají klasické sochy ve velmi nevšedních situacích. Miroslav Šašek využívá svůj pozorovatelský talent a kolem rozbitých antických torz buduje vtipnou konstrukci tvořenou z předmětů, budov a pobíhajících kolemjdoucích. Michelangelo prý viděl v každém kusu kamene sochu a Šašek, jak se zdá, vidí v každé soše potenciální vtip. Melancholická sedící dívka je tak posazená na vlek a její teskný výraz hned získává nový význam. Athéna, místo aby se opírala o kopí, tahá za splachovacího a tak dále.

Žert a vtip do dětské poezie neodmyslitelně patří. Představovat si ale, že děti mají být neustále usměvavé, hravé a rozjařené, že každá jejich aktivita musí být prodchnuta smíchem a rozhodně se nesmějí začít nudit, je problematické. Tím bychom totiž radikálně omezili dětskou zkušenost. Také nuda, hloubání, ticho, smutek nebo melancholie neodmyslitelně patří k životu, a to nejen dospělého, ale i dítěte. Proto není nikdy dost knih, které se nebojí mluvit k dětem potichu a přirozeně – a které se nesnaží zaujmout jejich pozornost za každou cenu. Některé z takových titulů vydaných v poslední době nám ukazují, že knihy poezie pro děti nemusí nutně být plné veselých říkanek a vtipů.

Potichu a něžně

Tvorba výtvarníka a spisovatele Petra Nikla v mnohém čerpá z dětství. Jeho básně určené dětskému publiku ovšem nesklouzávají k neustálému žertování a nesnaží se dětského čtenáře okouzlit záplavou humoru. Věci, které Nikl tvoří, působí leckdy spíše melancholicky. Jeho nejnovější kniha *Slovohledě* (Meander, 2016) v tomto ohledu nijak nevybočuje. I ona mluví potichu a něžně, a přesto dokáže být hravá. Sbírká typografických básní prozkoumává hranice mezi obrazem a textem, nechává

na barevných stránkách ožít pávy tvořené několika písmeny, nebo naopak v chaotické změti znaků nutí diváka spatřit nečekané obrazy.

Poněkud jinak k věci přistupuje Vratislav Brabenec v *Pajasanu* (Meander, 2016). Píše pro dnešní desetileté, vlastně ale tak trochu neví co. Kupodivu to příliš nevadí. Po stránkách se rozlézájí větve zbytečného, ale krásného pajasanu a my putujeme do Indie za buddhistickými mnichy, do Československa v roce 1949 nebo do autorova dětství – pozvolna a v klidu, nejen nostalgicky, ale i melancholicky. Ilustrace přitom doplňují text poměrně solidně. A přece, ačkoliv je *Pajasan* podařená kniha, nelze se zbavit dojmu, že jí jaksi chybí nějaký větší nápad, silnější obraz. Výsledek není vlastně ničím víc než nedlouhou básní, ničím, co by v nás zůstalo déle než okamžik.

Poslední tři zmíněné tituly mají své nedostatky, ale přesto by mohly na dětského čtenáře působit velice dobře. *Toto není kámen* dokáže pobavit, aniž by autor musel sahat ke kliše nebo nostalgii. *Slovohledě* i *Pajasan* se nebojí být tichými a neukřičenými díly, a ukazují nám tak, že i dětská literatura má více poloh a nemusí se držet v zajetých kolejkách. Samozřejmě, že každá knížka pro děti nemusí být zasněná nebo originální. Jen je třeba zbavit se stereotypní představy, že literatura pro děti rovná se zábavné čtení, nebo dokonce že současná dětská knížka musí být nutně snadno stravitelná, ne-li přímo agresivní, aby dnešní děti zaujala.

Jaké knihy budou děti číst, je ovšem jen na nich a na jejich rodičích. Společně se musí rozhodnout, jestli začít číst „pořádně“ a „naplno“ hned, anebo budou čekat, až budou mít dětství za sebou. Pokud se rodiče odváží pustit se s dětmi do něčeho, ani na první pohled jako dětská knížka třeba ani příliš nevypadá a u čeho nemají jistotu, že se to bude dětem líbit, stane se dětská literatura mnohem bohatší.

Autor studuje bohemistiku.

ANTI KVÁRNÍ REPUKCE

Vzhůru k zemi

JAKUB VANÍČEK

Je to pokaždé blbá práce: vpravit se do knih, jejichž úkolem je oslavit kraj dětství a připomenout místní rodáky. Jedná se dnes většinou o publikace tištěné na křídovém papíře, vybavené možná až příliš barevnými fotografiemi, často knihy vzletných uměleckých ambicí – a jindy zase pro změnu knihy strohých popisů, jakýchsi faktografických sumářů, jejichž autoři znají každou parcelu svého kraje a hodlají o ní podat hodnověrné svědectví.

Starší tituly se mi zdají o třídu lepší. I proto jsem četl *Zemi zamyšlenou* Ladislava Stehlíka, dosud oblíbený literární místopis, jenž se za sedmdesát let své existence dočkal několika vydání. Jeho vypravěč vystupuje jako místopisně i kulturně zasvěcený průvodce po jižních Čechách. Okruh jeho zájmů je značný: literáty zná mnohé, včetně těch, které dávno spolkla historie; totéž platí pro výtvarné umění; totéž pro postavy husitského boje. Stehlík svými znalostmi postupně naplnil tři knižní svazky a podařilo se mu to, o čem leckdo pouze sní. Země zamyšlená překonala hranici regionální literatury a svému autoru získala renomé velkého lyrika české literatury. Alespoň tak jsem se dočetl v jedné soupisce, pohříchu vydané opět kdesi v jižních Čechách.

Nevím, jak v dobách těsně po válce, ale dnes zní Stehlíkovo pásmo s nepříjemnou okázalostí. Formálně je velkolepé, jeho vypravěč vstupuje do historie svého rodného kraje, a kamkoli pohlédne, tu, hle, mythus se usadil a saje mízu z živých stejně jako mrtvých, z domů i plání, pod nimiž leží kosti žoldáků. Jsou to nejprve ti už zemřelí, jež nutno oslovit v barvách upomínajících na dnešní fotografický kýč. Poté, co je s nimi hotov, přicházejí na řadu neznámí, obyčejní lidé, jimž má možná autor poskytnout záruku kratší, nikoli však nevýznamné nesmrtelnosti. „Hrobaři Koubo, ještě načas budete vyprávěti návštěvníkům o mrtvých svého hřbitova, jež tak pečlivě opatrujete – ale já už nemám odvahy vrátit se v tato místa –“ Tím jsou dějiny vysloveny v jejich celku. Zapochybujeme-li snad čtenář, jestli se tu neoperuje s jistou falší patosu, pustí se ze záznamu bojová píseň husitů, případně ještě chaloupka Alšova se vykreslí nebo mírná povaha bratra spisovatele Holečka.

Přesně takto asi vznikl český resentment. Velcí lyrici do něj dali hodně, napřeli síly, zavzpomínali na ztracená dětství, tedy na ty jeho fasety, jež neruší rozněžnělého ducha. Oprášili staré slovníky, a než usedli ke psacímu stolu, nasáli dobro kraje: „Paní řídící Klimentová umí z bylinek velhartické krajiny připravit předobry trůnk, jehož účinné užívání přispívá prý k lidské dlouhověkosti. Řídili jsme se touto radou, vychutnávající velhartickou končinu ještě jinak než zrakem, a přišli jsme jí na chuť.“ Jejich národní vzepětí se často opíralo o základ tehdy dosud pevný, nerozrušený dělnou prací družstevníků a později na kšeft orientovaných hospodářů. O přírodu totiž, o zemi, na níž člověk vyrůstá, která ho živí a do jejíhož vývoje neuvážlivě zasahuje. Tehdy ještě kdekdo cítil, jak úzce je se svou zemí spjat, a podle toho se pak pocítoval i onen společný národní mýtus. To, že jej například zrovna Stehlík vykreslil v barvách, které na nás dnes působí snad až příliš silným dojmem, je věc druhá.

Čtu proto *Zemi zamyšlenou* se zatátými zuby – chci-li si znovu uvědomit právě onen spoj mezi kulturou a místem jejího zrodu, musím nutně vstřebat i národní velebu, ono dosti nemilé pro Čechy-vše. Trpěl bych ale více nad skutečnými texty regionů – těmi, co jsou v regionech psané, pro regiony tištěné a výhradně v regionech také čtené.

Ladislav Stehlík: *Země zamyšlená*. Fr. Borový, Praha 1947, 381 stran.

Děti nesnadno poznají kýč

Anketa o poezii pro děti

V tematicky zaměřené anketě jsme oslovili básníky a básnířky, ale i jiné literární tvůrce a umělce, jejichž tvorba je věnována také dětskému publiku.

1. Je třeba při psaní poezie pro děti hledat nový jazyk? Oceňují děti nonsense, absurditu?
2. Je v tvorbě pro děti důležitý vztah obrazu a slova?
3. Změnilo psaní pro dětského čtenáře váš pohled na literaturu?

Marek Bečka

loutkář, herec a pedagog

1. Ta otázka má dva aspekty. Jednak si musíme definovat, kdo je dítě. Dělim si je, pro potřeby divadla, do čtyř kategorií: 0 až 3 roky mě nezajímají, od 3 do 7 let – tam jsou ti nejvnímavější, od 7 do 10 let to ještě jde a od 10 let výše můžou a mají s průvodcem číst a sledovat dobře vybrané věci pro dospělé... S dětmi od 3 do 7 let si můžeme užívat tu nejčistší fantazii a radost, ale opatrně s nonsensem a absurditou. S těmi mezi 7 a 10 roky můžeme rozjet i absurditu a nonsense... Pokud jde o nový jazyk, hledám ho pořád, ale jsem v tom dost omezený.
2. Asi jinak v literatuře a jinak v divadle, ale ano, je! V divadle je nejdřív obraz a pak slovo. Ale to neplatí jen v tvorbě pro děti.
3. Ne, jsem pořád ten naiva jako na začátku.

Petr Borkovec

básník a překladatel

1. Myslím, že nonsense a absurdita se v básních pro děti u nás velice přeceňují. Nonsense a absurditu spojené s „vynalézavými“ rýmy a jazykovými hříčkami všeho druhu považuju za klišé. Je to často velká trapárna.
2. Asi ano, ale ten vztah může mít různé podoby. Sám mám rád, když je trochu rozhádaný. Nebo na první pohled volný až lhostejný (a jeho hloubka se vyjeví později).
3. Vůbec ne. Ale to může být tím, že jsem toho pro děti napsal málo. Zároveň si myslím, že některé básně z mých „normálních“ knih by mohly bez úprav přejít do knihy pro dětského čtenáře.

Ondřej Buddeus

básník a překladatel

1. Spíš než objevit nový jazyk mně připadá smysluplné objevovat možnosti jazyka, který máme s dětmi společný, a způsoby, jak jím ztvárňovat imaginární světy. Mám dojem, že dětské publikum stejně jako široká čtenářská obec ocení kombinaci momentů rozpoznání a překvapení, o kterých mluví i klasická literární teorie. Připadá mi, že zajímavá dětská literatura je určena člověku hravému, ne nutně člověku „nedospělému“. Mně osobně nejbližším příkladem hravé, objevitelské, srozumitelné, místy nonsensové a sem tam i absurdistické poezie pro děti jsou Písníčky bez muziky Emanuela Frynty. Zde je všechno, k čemu mířila otázka – a co je důležité, v jakési „nenásilné“ míře. Není právě násilnost jedním z dobrých kritérií pro dětskou literaturu?
2. Jazyk vytváří obrazy, sám o sobě je zobrazivým znakovým systémem. I naše běžná, věcná komunikace je plná obrazných vyjádření, metafor a figur. Jejich prostřednictvím konceptualizujeme svět kolem nás. Odpověď je tedy samozřejmá. Pokud se ale ptáte,

zda je důležitá ilustrace k psanému textu pro děti, pak myslím, že ne nutně – nejednou je spíš vnějším signálem pro zařazení knihy na správné místo na knihkupeckém regálu. Mluvíme teď samozřejmě především o konvenční, klišovitě dětské ilustraci.

3. Ne. Naopak – odpovídám-li jako tvůrce literárních textů. Nutno dodat, že nejsem primárně autorem dětských knih, nýbrž spoluautorem zatím jediné publikace určené dětem, proto je moje zkušenost omezená. Jediný paradox dětské literatury, jehož platnost si ověřuju, nemá s tvůrčím aktem psaní knih pro děti mnoho společného: když se dívám do regálů s dětskou knihou, zdá se mi, že se v téhle oblasti střetává velký idealismus a velký byznys, mnohem větší než ten se současnou „dospělou“ literaturou, která má ambice být uměním. Tvůrci dětské literatury z její „spotřebnosti“ můžou velmi těžit a zároveň ji úspěšně zneužívat, vyrábět šmejdy.

Jiří Dědeček

písníkář, básník a překladatel

1. Já nevím, zda je třeba objevit nový jazyk, možná stačí jen ten starý a dobře známý, a přitom vlastně neznámý právě v tom bohatství, na které děti běžně nejsou zvyklé. Co jsou to usně, skřeje, co znamená dštít, trnout, pyřit se, lepý, sličný... Často taková slova nejsou ani ve slovníku jejich rodičů. U nonsense, myslím, pak platí to, že děti jej ocení spíše v ději než ve slově, pokud tedy správně rozumím vaší otázce.
2. Vztah obrazu a slova je klíčový pro dobrou a žádanou dětskou knížku. Uvědomil jsem si to u dvou druhých vydání vlastních knih – obě poprvé vyšly už před mnoha lety v Albatrosu, sice s několika obrázky v textu, přece ale po této stránce spíše chudě vybavené. Druhá vydání, na nichž se geniálně vyřadila Aneta Žabková, jsou mnohem přitažlivější i úspěšnější, protože ona volila model „co text, to obrázek“.
3. Ne, pohled na literaturu to nezmění, ale pohled na život a na svět ano.

Kresba Filomena Borecká

Jiří Dvořák

spisovatel, básník a redaktor

1. Nevím. Vycházím ale z toho, že čemu rozumím já, tomu rozumějí i děti. Zatím to funguje. Pokud jde o absurditu: řekl bych, že děti přijímají absurdní zápletky, vyústění i vtipy a vůbec se jejich absurditou netrápí. Nevím ale, kde je hranice. Nikdy jsem třeba nezkoušel psát ve vymyšleném jazyce – nechci otravovat děti tím, co mě samotného nebaví (ani u oblíbených autorů).
2. Jsem přesvědčen, že ano. Děti si obrázky z dětských knížek ukládají do zásobárny, z níž jednou bude čerpat jejich fantazie. A pak, povedená ilustrace je jako báseň beze slov a lecky i lepší než ta napsaná.
3. Změnilo, bohužel. Neumím už číst, aniž bych se pokoušel autorům „nahlížet do kuchyně“. Což není pro čtenářský zážitek zrovna přínosné.

Daniela Fischerová

spisovatelka, básnířka a dramatička

1. Netroufám si vynášet všeplatné soudy typu „je třeba“. Pro mě osobně je to něco, co mě na psaní pro děti baví nejvíc, a když se mi povede vymyslet slovo nebo slovní hříčku, upřímně se z toho raduju. Stejně tak je to s nonsensem a absurditou. Všechny děti nejsou stejného ducha, některé možná nonsense neocení, ale já píšu pro takové, které potrhá nápad pobaví.
2. Tady si nejsem jistá, máte-li na mysli ilustraci nebo obraz básnický. Ilustrace je pro děti primární. Moje dvouletá vnučka už ví, že babička „dělá knížky“, ale věří, že maluju ty obrázky. Co se básnických obrazů týče, děti myslí doslovněji nežli dospělí, konkrétněji než dospělí a metaforu chápou nejen jako slovní obrat, ale jako zprávu o realitě.
3. Píšu pro děti už přes čtyřicet let a psaní pro velké a pro malé byly vždycky dva souběžné proudy, čili nebyla tu šance najednou nahlédnout slovesnost jinak. Ale vím o sobě, že jako autorka „pro velké“ mám zbytečnou tendenci věci komplikovat, pokoušet se narvat do textu

myšlenkově víc, než se do něj vejde – a tohle vám u dětí neprojde. Tím nemyslím podceňování dětské chytrosti, vím ale, že musím jít dětem naproti a rozhodně se nesmím intelektuálně vyťahovat na své čtenáře.

Radek Malý

básník, překladatel a pedagog

1. Obecně vzato jakékoli kvality poezie pro děti oceňují hlavně dospělí. Děti nesnadno poznají kýč od umění, proto je důležité, co jim předkládáme a nabízíme. Práce s jazykem je samozřejmě při psaní pro děti důležitá, ale co se třeba veršových struktur týče, děti jsou tradicionalisté – vyžadují pravidelné metrum a přesné rýmy. Nonsense a absurdita jsou jim ovšem přirozeně blízké.
2. Ano, ten vztah je důležitý. Obzvláště u nejmenších a začínajících čtenářů. A platí zde již řečené: vkus dětí nelze brát moc vážně.
3. Možná ne na literaturu jako takovou, ale určitě na to, čemu se říká „literární provoz“. Baví mě knížky pro děti vymýšlet a tvořit společně s nakladatelem a ilustrátorem. A obrovský bonus je dětské publikum – zaručuje totiž téměř okamžitou zpětnou vazbu, která je upřímná. Dělat knížky pro děti má zkrátka smysl, což je kategorie, která se podle mě z literatury ve vztahu ke knižnímu průmyslu vytrácí.

Marka Míková

hudebnice, básnířka, režisérka a loutkářka

1. Já si při psaní pro děti připadám vždycky tak svobodně. Ten jazyk, o kterém mluvíte, se objeví sám. Máme ho pořád v paměti. Vytryskne ze vzpomínek na mé vlastní dětství, ze vzpomínek na dětství mých dětí a vnoučat. Z touhy se chechtat nad zvukomalebností slov a z touhy hrát si se slovy.
2. Určitě.
3. Myslím, že ne. Miluji literaturu stále stejně – jak poezii, tak prózu.

Připravila **Blanka Čínátlová**.

Rozpačitá pozorování

Čtvrtá sezóna Českého žurnálu

Česká televize letos odvysílala čtvrtou sezónu cyklu autorských dokumentů Český žurnál. Pětice režisérů se věnovala například strachu z migrantů a islamizace Evropy, militarismu, exekucím, ale i česko-čínským vztahům. Většina dílů ovšem zůstala u poněkud nedůsledného a povrchního sledování terénu.

VLADIMÍR TUPÁČEK

Po loňském mimořádně silném ročníku přichází letošní vydání *Českého žurnálu* s citelně slabšími snímky. I tak ale pět nových dokumentů Zuzany Piussi, Adély Komrzýové, Andrey Culkové, Lindy Kallistové Jablonské a Filipa Remundy podněcuje diskusi a dotýká se palčivých témat nejen dnešní doby.

Xenofobie s lidskou tvář

Zuzana Piussi se v *Českém Alláhovi* pustila do asi nejhlučněji probíraného tématu posledních dvou let – migrace. Pokusila se nahlédnout do zákulisí konfliktu, mezi takzvané sluníčkáře, reprezentované aktivistkami pomáhajícími uprchlíkům, mezi příslušníky muslimské obce i mezi xenofoby a různé bizarní „vlastence“, kteří své politické angažmá založili na strašení islámem. Oproti své ceněné *Křehké identitě* (2012), zaměřené na slovenské nacionalistické fanatiky, se nyní Piussi nesnaží lidi před kamerou nijak konfrontovat a stavět je do nečekaných situací, ani se investigativně nepídí po pozadí celého konfliktu. Jejím záměrem je vše nestranně pozorovat – ačkoliv je nesporné, že má blíže ke straně stavějící se na obranu uprchlíků.

Výsledkem je poněkud nekoncepční časosběrný dokument, obsahující sice nemálo inspiračních postřehů i komických situací, ovšem ve výsledku neříkající nic nového k takovému zásadním tématům, jako jsou migrace a s ní související xenofobie. Piussi v první části filmu sleduje příběhy zástupců obou stran konfliktu, potom se však až příliš popisně zaměřuje na případ muslima napadeného neznámým útočníkem a jeho vztah k prouprchlické aktivistce, zatímco vývoj v xenofobním táboře zaznamenává jen povrchně.

Zaměření pozornosti na „naštvanou matku“ Evu Hrindovou pak může na diváka neznalého souvislostí působit až manipulativně, byť to jistě nebyl autorský záměr. Hrindová zde vystupuje jako agilní, myšlenkově omezená, ale svým způsobem hodná paní, která vše myslí upřímně a štítí se, jak dokládá jedna scéna, extremistů Vandasova formátu. Není ale právě tato uhlazená „xenofobie s lidskou tvář“ nebezpečnější než třeba pivní fašismus Dělnické strany a podobných uskupení? Díky tomu, že Piussi celou věc jen sleduje a nijak nerozebírá, může snímek nechtěně přispívat k nebezpečným mýtům celospolečenského dopadu.

Málo prostoru pro Smrtku

Mnohem šťastněji si s látkou poradila studentka FAMU Adéla Komrzýová ve *Výchově*

k válce. Podařilo se jí kauzu obrany vlasti zachytit poctivě a přitom tak, aby podtrhla zlověstně absurdní nádech militarizace jako takové. Nejvíce prostoru však poskytla aktivitám i POKOSu neboli Přípravě občanů k obraně státu, což se ukázalo jako kámen úrazu. Zatímco POKOS je zobrazen ze všech možných úhlů, dalším lidem, pro něž je obrana vlasti životně důležitým tématem, Komrzýová věnuje neadekvátně menší pozornost. Jde například o obskurní rádoby opoziční sdružení Vojáků proti válce nebo nostalgický Klub českého pohraničí, na jehož zasedání jeden zasloužilý člen do kamery zahrozí, že by klidně zabíjel všechny, kdo se mu „znelíbí“. Stejně tak role protiválečných aktivistů, zde zastoupených postavou Smrtky děkující armádě „za to, že jí usnadňuje práci“, je zde zobrazena až příliš selektivně.

Komrzýová podobně jako Piussi dovedně zvládá úlohu pozorovatelky, bohužel se ale nesnaží o hlubší analýzu zachycených jevů ani o větší autorskou invenci. To vidíme například v sekvenci naprosto směšného cvičení POKOSu v prostorách nákupního centra. Je nepochybné, že režisérka zde nechává na divákovi, aby si leccos sám domyslel, možná je však škoda, že více nerozvedla úvahu, jež v dokumentu zazněla z úst anonymní ženy: co dnes vlastně můžeme bránit – všemocný kapitál? Souvislost mezi touto větou a výjevem z obchodního centra je sice zřejmá, leč není dovedena k formě významové promyšlenějšího sdělení.

Nelidská byrokracie

Pravděpodobně nejdiskutovanějším a současně i nejzdařilejším dílem letošní série jsou *Exekuce* Andrey Culkové. Režisérka si problémy s exekucí prošla na vlastní kůži a rozhodla se ze svého příběhu učinit ústřední linií dokumentu – podobně jako to udělala ve filmu *Cukr-blog* (2014). Tématu se chopila s investigativním zápalem, a přitom s velkým citem pro působivě, vzhledem k tématu melancholicky ponuré vizuální ztvárnění. Nezapomíná ale ani na osudy dalších exekucí postižených občanů. Nesetkáváme se jen se zlomenými lidmi, ale i s občany rozhodnutími nespravedlivé situaci čelit. Film se záslužně věnuje také u nás prakticky neznámé problematice exekucí v zahraničí. Ačkoli jsou zákony o exekuci leckde kvalitnější než u nás, například i Norové se navzdory silnému sociálnímu státu dostávají kvůli exekucím do velkých potíží.

Linda Kallistová Jablonská otevřela ve svém filmu *V nejlepším zájmu dítěte* téma na první

pohled nepříliš podnětné – jde o konfrontační srovnání kojeneckých ústavů a přechodné pěstounské péče. Autorce se nicméně podařilo názorně a působivě ukázat, jak neuvěřitelně zkostnatělou až nelidskou byrokracií stát disponuje. Škoda, že je režisérčin důkladný přístup zbytečně rozmělněn ve více než hodinové stopáži snímku. Zatímco ostatní díly letošního *Českého žurnálu* leccos jen nadhodily, Kallistová Jablonská řekla k tématu prakticky vše, co mohla, což bohužel ještě doplnila místy zcela nevhodným a zbytečným obrazovým a slovním balastem.

Zdi moci

Největší zklamáním je závěrečný *Krtek a Lao-c'* Filipa Remundy. Cílem bylo na pozadí státní návštěvy čínského prezidenta v Česku a naopak cesty českého štábu do Číny vytvořit úvahu o „velkých i malých zdech moci“. Tato přepatizovaná anotace už sama o sobě neslibovala nic dobrého. Remunda se navíc rozhodl celou problematiku nahlédnout nečekaně tendenční optikou. Na jedné straně tak vidíme nafoukané čínské papaláše i běžné čínské občany, ovlivněné tamní propagandou, a na straně druhé uvědomělé lidskoprávní aktivisty. To je ovšem tisíckrát použitá černobílá šablona, jako vystřižená z našich pravicových médií. Nikdo soudný jistě nemůže popřít, že vše, co Remunda říká o porušování lidských práv v Číně, je pravdivé. Potíž je v tom, že se nesnaží jít do větší hloubky a téměř celou dobu se spokojuje s bezzubým antikomunismem v duchu internetového deníku Svobodné fórum nebo televizního pořadu 168 hodin.

Teprve v samém závěru se přitom režisér pokouší konfrontovat předsedu KSČM Vojtěcha Filipa otázkou, zda vůbec lze o Číně hovořit jako o socialistickém či dokonce komunistickém režimu. Tato sekvence však působí, jako by byla jen do počtu, a významem se nevymyká donekonečna opakovaným srovnáním příjezdu čínského prezidenta a archivních záběrů předlistopadových papalášů. Jistěže i zde najdeme několik tragikomických momentů, navazujících na to nejlepší ze starší tvorby Remundy i Víta Klusáka: třeba právě zmíněného Vojtěcha Filipa neobratně obhajujícího čínský režim coby socialismus nebo čínského učitele jakožto smutnou ukázkou establishmentem totálně zmanipulovaného jedince. To jsou však jen střípky v odyseu filmu, který patří v celé historii *Českého žurnálu* k těm nejslabším.

Autor je filmový publicista.

Epizoda *Výchova k válce* podtrhla zlověstně absurdní nádech militarizace. Foto Česká televize

Sekci Jiné vize vyhrál snímek Lucie Rosenfeldové Polymind. Foto PAF

Noblesní modrá

Olomoucká Přehlídka filmové animace a současného umění neboli PAF, která se konala letos v prosinci, představila desátý ročník své soutěžní sekce Jiné vize. Výběr nových českých audiovizuálních počínů ukazuje, že jednou z aktuálních tendencí jsou reminiscence na starší estetické polohy.

SYLVA POLÁKOVÁ

Soutěžní pásmo letošní olomoucké Přehlídky filmové animace a současného umění získalo s desátým ročníkem oproti předchozím letům reprezentativnější nádech. Zatímco dříve bývaly Jiné vize prezentovány formou pásma projekcí v kinosálu a paralelně také ve smyčce v koridorových instalacích, kolem nichž po celou dobu festivalu procházeli návštěvníci, tentokrát bylo uvedení soutěžních audiovizuálních děl pojednáno „sbíhavě“. Projekce se ocitla přímo v srdci olomouckého Konviktu. Ve středu atria bylo umístěno plátno, modrým kobercem a lavicemi byl vyznačen prostor určený k soustředěnému sledování filmů. Díky modrým clonám v oknech je publikum mohlo sledovat také v denních hodinách. Soutěž, která už deset let mapuje produkci i různé módy distribuce českého pohyblivého obrazu, se tak letos představila v kultivované formě, která je běžná na zahraničních přehlídkách současného audiovizuálního umění. Jejím kurátorem byl teoretik umění Karel Císař, který se ve své kurátorské, badatelské i pedagogické činnosti specializuje na teorii moderního a současného umění a na dějiny fotografie. Císař spolu s architektem instalace, umělcem Dominikem Langem, vytvořili téměř okázalou atmosféru, kterou pořadatelé festivalu využili i během zahajovacího a závěrečného programu.

Silná jména

Takové aranžmá scény by ovšem více souznělo s monografickým programem, který by ovládla jedna výrazná umělecká persona. V případě soutěžního pásma, u něž je heterogenita logickým průvodním jevem, zachovávaly dosavadní instalace s více projekčními plochami a možností sledovat jednotlivé filmy odděleně lépe jejich odlišnosti – tematické,

formální i kvalitativní. Císař ve svém kurátorském projevu svůj výběr označil za představení „nejvýraznějších děl, která v dané disciplíně v posledních osmnácti měsících vznikla“. Výběr zároveň „naznačuje obecnější tendence tvorby pohyblivého obrazu“. O jaké tendence tedy jde?

Figurují zde jména začínajících i renomovaných českých umělců. Filmy Zbyňka Baladrána nebo Daniela Pitína vynikají, vzhledem ke zkušenosti obou tvůrců s řadou médií, svou profesionalitou a na významové rovině prozrazují znalost širšího uměleckého kontextu. Zatímco Pitínův snímek *Cloud Cartography* je jakousi reminiscencí modernistických vizí o provázanosti průmyslových, sociálních a nakonec i spirituálních úrovní lidské společnosti, Baladránův obraz společnosti ve filmu *To Be Framed* odkazuje jednoznačně ke kritickému čtení sociálních mechanismů. Jeho perspektiva je však ve výběru ojedinělá. A snímek se vymyká i po formální stránce – Baladrán pracuje s fotografií krajiny a dětských protagonistů, kteří si v ní spontánně hrají a jakoby mimoděk promlouvají o podstatě násilí. Působivost obrazu vychází z kompozice a z vnitřního rytmu scény.

Staří mladí

Ve filmech mladší umělecké generace, jak je zastoupena v Císařově výběru, je patrný zájem o propojování každodenního života s technologiemi. Platí to pro film Barbory Švehlákové *Umělý horizont*, v němž autorka provádí exkurs do dějin reprezentace prostoru, a také pro snímek Jana Brože a Barbory Kleinhamplové *More Than Lovers, More Than Friends*, který je variací na věčný rozpor mezi racionální a emoční rovinou lidské existence. Poněkud staromilsky pak působí další snímky, které jako by odkazovaly na umělecké strategie a hodnoty, jež byly překonány vnitřní uměleckou kritikou nebo upozaděny jinými tématy. Dominik Gajarský, který se ve své tvorbě inspirovuje modernistickou fotografií, natočil filmový akt *Carausius morous*, v němž pracuje s fragmentací těla modelky a s entomologickými metaforami, tolik oblíbenými u dadaistů a surrealistů. V krátkém snímku Filipa Dvořáka *Matchstick Maker*, v němž je popsána ruční výroba sirky, se už docela propadáme kamsi do etnografie a folkloristiky.

Z deseti představených filmů nakonec vybrala mezinárodní porota jako vítězný titul *Polymind* Lucie Rosenfeldové. Film se surreálnými rysy, včetně motivu snu jako katalyzátoru zasutých představ, porota vybrala pro jeho „úsporné zacházení s technickými prvky a výrazovými prostředky, které však nepřetržitě udržují divákovu pozornost“. Sami diváci

však ve svém hodnocení dali přednost snímku, jež charakterizují současné obrazové postupy. Cenu publika získal desetiminutový film Martina Zvěřiny *Pillars*, který pohyby kamery připomíná tčkové snímání televizních kriminálek, a dodává tak napětí jinak vlašnému ději, jímž je proces vzniku jedné z umělcových plastik.

Jiné vize 2016 spíše než nové tendence ukázaly letmé reminiscence na dřívější estetické polohy a tematické okruhy, což může svědčit o kurátorově orientaci, nebo o vyčerpání kritických motivací v současném umění.

Autorka je filmová publicistka.

Jiné vize CZ 2016. Soutěžní sekce Přehlídky filmové animace a současného umění PAF. Konvikt, Olomouc, 1.–4. 12. 2016.

Černobílé katastrofy

Student animace na FAMU Jan Saska se letos se svým krátkým filmem Happy End dostal do užší nominace na Oscara. Černohumorná hříčka beze slov si dovedně pohrává se stereotypy o českém pívním buranově.

ANTONÍN TESAŘ

Šestiminutový animovaný film režiséra Jana Sasky *Happy End* získal významné mezinárodní uznání. Dostal se do soutěžní sekce krátkometrážních snímků v rámci bloku Dva týdny režisérů na festivalu v Cannes a čerstvě se ocitl v užším výběru deseti titulů nominovaných na Oscara za nejlepší krátký animovaný film. *Happy End* je Saskovo ročníkové cvičení na katedře animace FAMU – je to tedy po *Furiantovi* (2015) Ondřeje Hudečka další mezinárodní úspěch studentů pražské filmové školy v letošním roce.

Drastický humor

Happy End má navíc s *Furiantem* několik společných rysů. Je vyprávěn výrazně epizodickým stylem a vyznačuje se drastickým, destruktivním humorem a zálibou v nabourávání českých národních symbolů. V případě *Happy Endu* je to nabourávání někdy zcela doslovné, protože tu, stejně jako v dalších

Saskových filmech, podstatnou roli hrají auto-nehody, náhodná postřelení a další nešťastné srážky a nehody. Saskova novinka navazuje na styl jeho předchozí animace *Přepadení* (2012) a *Myslivci* (2011), jež jsou dostupné na autorově profilu na serveru Vimeo. Ve všech případech jde o černobílé snímky beze slov, pracující s kontrastem černé a bílé a se siluetami. Jsou kresleny karikaturním stylem, který umožňuje plynule přecházet mezi lehce zveličenou civilní situací a surreálnými fantaskními prvky.

Saskova novinka je vlastně určitou syntézou *Přepadení*, což je siluetová animace sledující řadu groteskních karambolů, jež následují po ne úplně domyšleném přepadení banky, a *Myslivců*, kde se na půlminutové ploše vytěžuje podivná představa střelců používajících ruce ostatních jako brokovnice. *Happy End* jako by přebíral vyprávění založené na řadě nepředvídatelných katastrof z *Přepadení* a zasadil ho do světa a kresebného stylu *Myslivců*. Provádí nás po bizarně zveličeném prostředí „české vesnice“ s tlustými traktory, tlustými myslivci a záplatovanými silnicemi, kde se odehrávají morbidní příběhy propojené jediným, neustále kamsi putujícím tělem a spějící po krátkých kapitolách řazených s obrácenou chronologií až k absurdní pointě.

Traktor, pivo, Alkehol

Saskovy hříčky se vyznačují precizním smyslem pro tempo a načasování a *Happy End* je z tohoto pohledu nepochybně autorovým vrcholným dílem. Saskova práce se zkratkou, s rytmičtým střihem a tempem obecně je v jeho novém filmu až exhibicionistická, jako by režisér chtěl předvádět svou schopnost rychle měnit náladu a plynutí příběhu mezi jednotlivými scénami.

V reflexích filmu se občas objeví otázka, čím vlastně zahraniční diváky oslovuje příběh, kde se jezdí traktorem, pije pivo a k tomu hraje skupina Alkehol. Důvodem je možná to, že kultura piva, venkova a buranství je podstatnou součástí turistické image České republiky v cizině. *Happy End* tuto představu jen dovádí ad absurdum. Saska se navíc zdařile inspirovuje světovými animátory, jako je Bill Plympton, a kombinuje tyto vlivy s lokálním prostředím a místní předlistopadovou animační tradicí. Je otázka, do jaké míry je v dnešní české krátkometrážní animaci (které jinak naše média nevěnují příliš zájmu) vlastně výjimečný. Zahraniční úspěch z jeho filmu ale dělá událost, která by mohla pomoci i Saskovým méně známým kolegům k větší pozornosti.

Happy End. ČR, 2015, 6 minut. Režie, scénář, animace a střih Jan Saska, hudba Martin Klusák.

Prohlížet, číst a hrát si

Knihy o umění (nejen) pro děti

V českém prostředí v posledních letech přibývá autorských knih, které se snaží zprostředkovávat oblast výtvarného umění dětem, mladým čtenářům, ale také jejich rodičům. Tyto publikace mohou být inspirací a pomůckou i pro galerijní vzdělávání a školní výuku.

LUCIE ŠTŮLOVÁ VOBOŘILOVÁ

Přiblížit dětem svět humanitních či přírodních věd způsobem, který by je zaujal, a přitom nezjednodušil obsah výkladu na pouhý výčet faktů nebo příliš nepotlačil komplexnost problematiky, je bezesporu obtížné. Platí to i pro oblast výtvarného umění. Pojmy jako „originál“, „význam“ a „hodnota“ se mohou stát oříškem, představíme-li si, že hovoříme například o Duchampově *Fontáně* (1917), která se stala jedním z nejvlivnějších děl umění 20. století. Jak dětem vysvětlit intelektuální obsah takového díla? Jaká zvolit slova? Jak propojit přemýšlení o díle s tím, co je dětem známé, co je již zajímavá a čemu rozumějí?

Přes tuto náročnost se na českém knižním trhu v posledních letech objevilo hned několik pokusů o zprostředkování umění právě dětem a mládeži. Jde o překlady zahraničních titulů, jako je *Kniha o výtvarném umění pro děti* (2005, česky 2006) od Rosie Dickensové, ale také o práce českých lektorů, kurátorů, umělců a dalších průvodců světem umění.

Komiks a ilustrace

Zdařilá je kniha Ondřeje Horáka a Jiřího Franty *Proč obrazy nepotřebují názvy* (2014), která si rychle získala pozornost čtenářů a ve své kategorii zvítězila v soutěžích Magnesia Litera a Zlatá stuha. Publikace zaujme především starší děti, které ocení zejména její komiksovou část. Příběh Mikuláše a jeho sestry Emy, včetně jejich živě formulovaných rozmluv s babičkou a dědou při návštěvě galerie, lze ale chápat i jako inspirativní návod pro dospělé, jak s dětmi o umění hovořit.

Horákův a Frantův počín u nás, zdá se, odstartoval celou novou etapu psaní o umění pro děti. Zkraje tohoto roku byla Galerii v Lidicích pokřtěna kniha Kateřiny Rezkové *Tobiáš a divnej svět umění* (2015), představující na příběhu setkání Tobiáše s panem Divným (personifikujícím umění) díla ze sbírek Lidické galerie. Kniha je založena na dobře napsaných dialozích hlavních představitelů, obsahově a jazykově přizpůsobených náctiletému publiku. Navíc nabízí i zadání pro tvůrčí práci.

Na jaře byl v Brně prezentován další titul hodný pozornosti: publikace *To bych zvládl taky. Umění moderny v komiksech* (2016), pro niž byly inspirací oblíbené *Obrázky z českých dějin a pověstí* (1980). Za vznikem knihy stojí čtveřice mladých autorů, učitelů, kurátorů a výtvarníků, Petr Kovář, Marta Kovářová, Ondřej Navrátil a Magda Navrátilová Garguláková, a vydala ji Masarykova univerzita v Brně. I další kniha je brněnské provenience. Kvalitně zpracovaná publikace Moravské galerie nazvaná *Jak se dělá galerie* (2016) provází čtenáře prostřednictvím textu Ondřeje Chrobáka, Rostislava Koryčánka a Martina Vaňka a ilustrací Davida Böhma historií galerií, podstatou jejich fungování i přípravou výstavy. Autoři zhodnotili své bohaté kurátorské zkušenosti a znalosti galerijního provozu a vytvořili knihu, která má potenciál oslovit nejen starší děti, ale i studenty a dospělé.

Poslední letošní novinkou je kniha *Průvodce neklidným územím* s podtitulem *Příběhy českého výtvarného umění 1900–2015*, kterou napsal Ondřej Horák a nakreslili Jiří Franta a David Böhm. Kniha je dle slov autorů průvodcem po trase začínající u obrazu *Chudý kraj* (1899–1900) Maxe Švabinského a končícího u projektu *Od nevidím do nevidím* (2011–2015) Kateřiny Šedé. Cestu českého výtvarného umění 20. století autoři vytyčují skrze důležité milníky jeho vývoje, klíčové události, díla a osobnosti. Odhalují přitom zajímavé souvislosti, a to jak textem, tak vtipnými komiksy a ilustracemi. Všechny zmíněné knihy jsou čtením pro teenagery, které ale zaujme i dospělé, a jsou založeny

Stalinův pomník. Ilustrace z knihy Davida Böhma, Jiřího Franty a Ondřeje Horáka Průvodce neklidným územím

na pečlivě připraveném obsahu a atraktivním výtvarným a grafickým zpracování.

Pro malé čtenáře

Nabídka knih zprostředkovávajících umění dětským čtenářům je užší a z větší části překladová. Zájem dětí si opakovaně získává publikace *D.O.M.E.K.* (2014), představující výběr zajímavých staveb celého světa, a kniha *D.E.S.I.G.N.* (2015), ukazující sedmdesát návrhů předních světových designérů. Za oběma stojí ilustrátorská dvojice Aleksandra a Daniel Mizieliński. Škoda jen, že další tituly z této úspěšné edice polského nakladatelství Dwie siostry prozatím nebyly do češtiny přeloženy.

Z české produkce je třeba připomenout již dříve vydané autorské publikace ze zajímavé edice *TAKITAK*, jež představuje dětem laureáty Ceny Jindřicha Chalupského z devadesátých let (například Petra Nikla nebo Kateřinu Vincourovou) a která je určena k prohlížení, hraní a čtení dětem od čtyř let. Z novějších knih o umění mohou dětské čtenáře do deseti let zaujmout tituly *1930. Umění pro děti* (2012) od Andrey Tachezy a Petry L. Staňkové či *Galerie aneb Arturovo dobrodružství* (2015) od Marcely Konárkové. Jejich obsah však představuje jen značně zúžený úhel pohledu na umění (v prvním případě jde o domalovávání a další úkoly, v druhém o smyšlená setkání s postavami z obrazů).

Tituly nabízející dětskému čtenáři inspirativní setkání s uměním nebo konkrétním umělcem lze najít rovněž mezi publikacemi vydávanými galeriemi a muzei výtvarného umění ke krátkodobým výstavám. Příkladem může být *Deník Jakuba S.* (2012), který zprostředkovává dílo malíře Jakuba Schikanedera třem různým věkovým kategoriím. Jeho autorkami jsou lektorky Národní galerie v Praze Pavla

Váňová Černochová, Martina Lachmanová a Monika Sybolová.

Inspirativní průvodce

Je vlastně pozoruhodné, kolik různých knih představujících umění netradičním způsobem máme v současnosti k dispozici. Zdá se, že zájem autorů o podchycení dětského diváka, potažmo nový způsob komunikace s divákem náctiletým či dospělým navazuje na aktuální snahy galerií, jejichž lektorská oddělení chtějí atraktivně zprostředkovávat umění všem návštěvníkům a učinit z galerie místo otevřené zážitků, vzdělávání, duchovnímu obohacení i vlastní tvorby a jejímu sdílení. Muzea umění a galerie dnes připravují širokou nabídku programů, oslovující publikum od jedenapůlročních dětí (*Herní Národní galerie v Praze*) až po seniory (projekt Galerie Středočeského kraje *Umění spojení*). A je zřejmé, že takové zaměření nese své ovoce v podobě zlepšujícího se přijímání současného umění veřejností.

Zájem o nové formy výkladu a popularizace výtvarného umění ale mají i školy. Rámcový vzdělávací program, který na českých základních školách funguje zhruba deset let, přenesl důraz z konečného výsledku tvůrčí činnosti dětí na proces tvorby a jeho reflexi. A v podobném duchu můžeme vnímat i prezentované publikace – jako cestu ke komunikaci s uměleckým dílem, průvodce přemýšlením o světě umění a jeho institucích a především jako inspiraci v tom, jak se dívat na umění, kterému ne vždy na první pohled rozumíme. Jde o čtení, které – slovy jedné z představovaných knih – ukazuje umění a galerii jako „místo, které tě může změnit“, jako „místo, které má ohromnou moc“.

Autorka je galerijní pedagožka a historička umění.

Jsme skutečně emancipované?

S Liborou Oates-Indruchovou o feminismu v české kultuře

Se socioložkou Liborou Oates-Indruchovou, která v listopadu přednášela v rámci cyklu o feminismu na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze, jsme hovořili o vztahu socialismu a ženských hnutí, o sexismu v české společnosti i o tom, proč se ženy v Česku nezřídka od feminismu distancují.

MARIANNA PLACÁKOVÁ

Kniha Vyvlastněný hlas, jejíž jste spolueditorkou, se zabývá genderovou kulturou v období socialismu. Jednou z tezí je, že feminismus nebyl do Česka importován ze Západu až po roce 1989, ale určité jeho projevy se v české společnosti objevovaly už v období normalizace. Jak byste je popsala? Feminismus jako pojem a myšlenkový proud se v českém prostředí etabloval v 19. století. Na dobových textech můžeme doložit, že byl přítomen ve veřejném a politickém diskursu i v meziválečném období. Po roce 1948 došlo, řečeno slovy Hany Havelkové, k vyvlastnění agendy ženského hnutí komunistickou stranou. Ta vynaložila velké úsilí, aby odborovou i laickou veřejnost přesvědčila o tom, že emancipace žen byl její nápad. Do značné míry se jí to povedlo. O hnutí podobném tomu, které vznikalo v euroamerickém prostoru od šedesátých let, se ovšem v českém kontextu nedá mluvit. Přesto zde určitá reflexe genderových otázek, kterou nazývám protofeminismus, ale můžeme tomu klidně říkat genderová kritika, existovala, a vlastně nikdy z českého prostředí nevymizela. Byla zaměřena především na otázky rovnoprávnosti, ale objevovaly se i originální pokusy o vytvoření nových pojetí genderu.

Můžete uvést nějaký příklad?

Kritika se většinou objevovala v místech, která buď měla malou legitimitu a velké publikum, nebo naopak velkou legitimitu s malým publikem. Jednalo se například o populární kulturu nebo o expertní diskursy. V sedmdesátých a osmdesátých letech se třeba na vysokých školách používaly učebnice k tělesné kultuře, konstruuující model těla, které sice mělo biologické pohlaví, ale ne gender. Pro toto pojetí těla nebyl důležitý vzhled, ale jeho funkce. Jak víme z genderové teorie, tělesnost se tradičně asociuje s ženskostí, zatímco duchovno s mužskostí. Socialistická teorie tělesné kultury s touto dichotomií nepracovala, protože dle oficiální ideologie si žena a muž byli rovni. Mužské a ženské tedy nemohlo stát v protikladu. Takovéto uvažování o těle je dobově v celosvětovém měřítku naprosto ojedinelé.

Ve výpovědích žen, které prožily podstatnou část svého života před rokem 1989, zaznívá, že feminismus pro ně byl spojen s obrazem buržoazních žen ze Západu, jejichž problémy byly z pohledu přepracovaných českých žen až úsměvné. Jaký podíl na tomto obrazu měla oficiální ideologie?

Jestli byl feminismus zdiskreditovaný státní mocí, to je otázka. Myslím si, že česká společnost byla vždy sexistická. Protifeministický diskurs byl vždy přítomen. Jiná věc je, odkud se tento obraz žen ze Západu vzal... Důležitou událostí ženského hnutí byl například protest proti vojenské základně v Greenham Common ve Velké Británii v roce 1981. Naše deníky o tom tehdy informovaly skoro denně, ale nevybavuji si, že by někdo zmínil, že jde o ženské hnutí. Spojnice mezi odporem vůči establishmentu a ženským hnutím byla zcela vymazána. Povědomí o druhé vlně feminismu zde ve většinové společnosti zkrátka nebylo. Osobně bych se ale přikláněla k názoru, že se zmíněná představa o západním feminismu vytváří teprve po roce 1989, že tedy pamětnice hovoří již v kontextu polistopadového diskursu.

Proč až v devadesátých letech?

My, tedy české ženy, jsme se ztotožnily s tím, že jsme emancipované. Už jsme ale nerefletovaly, co to znamená. V polovině devadesátých let jsem dělala rozhovory se ženami na téma, jak prožívají transformaci.

Kategoricky trvaly na tom, že jsou emancipované a feminismus nepotřebují. Řekla bych, že přihlásit se k feminismu by pro ně znamenalo přiznat si, že sto procentně emancipované nejsou. Sama jsem si například na začátku devadesátých let, když jsem šla studovat do Velké Británie, zapsala kurs feministické literární teorie jen proto, abych měla argumenty, proč u nás něco takového, jako je feminismus, nepotřebujeme. Můj případ je typický. Neznám jedinou ženu, která by poté, co se k feministickým textům dostala, stále tvrdila, že nejsou pro českou společnost relevantní.

Disent, který kritizoval socialistickou vládu za nedodržování občanských práv, byl v otázce genderu mnohdy konzervativní a sexistický. Myslíte, že na začátku devadesátých let ovlivnil v tomto smyslu veřejný názor? Konzervativní i sexistické proudy se v disentu určitě objevovaly. Jelikož se ale nejednalo o homogenní skupinu, myslím, že se to nedá takto generalizovat. Navíc se dissent dostal k moci na velice krátkou dobu. Vzpomínám si na porevoluční článek proti interrupcím od jednoho bývalého člena disentu, jehož jméno jsem zapomněla. Titulek říkal něco jako

se nějaký výzkum mladých lidí dělá, pohlíží se na ně už ne jako na zdroj pro společnost, ale jako na riziko: jde o drogy, těhotenství mladých, násilí. Jinak se jimi nezabývá skoro žádný genderový výzkum v celé střední Evropě. Vůbec jsme si třeba ještě nepoložili otázku, jak jsou dnes dospívající chlapci a dívky přítomni ve veřejném prostoru a mají-li stejné či odlišné podmínky, aby se mohli podílet na jeho utváření. Dospívání je přitom klíčové období pro formování genderové identity.

Vznikla po roce 1989 nějaká specificky česká genderová teorie? Těch pokusů byla celá řada. Výjimečný je článek Jiřiny Šiklové o inhibičních faktorech feminismu v České republice. Nehodnotím, jestli byla úspěšná, ale byla to snaha teoretizovat určitý fenomén. Z posledních let je tu pak kniha Marty Kolářové Protest proti globalizaci, která využívá specificky českou zkušenost k formulování transnacionální feministické teorie. Zatímco v devadesátých letech bylo budování teorie ústředním tématem genderových badatelek, dnes se těžiště bádání přesunulo do empirického výzkumu. Zkušenost se specifickým kulturním a historickým vývojem by přitom logicky měla podněcovat produktivní kritiku genderu jako analytické kate-

Libora Oates-Indruchová. Foto Česká televize

„Život dítěte je důležitější než vagina ženy“. Autor prostě redukoval ženu na reprodukční orgán. O jejich individuálních lidských právech tak nebylo třeba diskutovat. Tento diskurs naštěstí nepřevlád, ale byl to tehdy poměrně autoritativní hlas.

Postrádáte dnes něco pozitivního v otázce rovnosti mužů a žen z doby socialismu?

Jedna věc, které jsem si všimla hned zkraje devadesátých let, bylo vymizení běžného používání ženského a mužského rodu v oficiálním styku. Mám v paměti, že před rokem 1989 různé úřední formuláře používaly lomítko u názvů kolonek typu „narozen/a“, nikoli pouze generické maskulinum.

Pokud bych měla zmínit nějaké obecnější změny, týkalo by se to oblastí, které tehdy měly ideologický význam a dnes ho již nemají, což může mít jako vedlejší důsledek znevýhodnění určité skupiny obyvatel. Konkrétně mám na mysli mladé lidi, náctileté. Pro řadu ideologií jsou právě oni tou věkovou skupinou, na kterou je třeba působit. U nás stát v souladu s tímto cílem přidělil zdroje na výzkum o mladých lidech a na vytvoření infrastruktury pro jejich aktivity. Po roce 1989 tato skupina přestala být politicky důležitá, stejně tak jako rovnoprávnost pohlaví. Dnes, když

gorie. Americká badatelka Jennifer Suchland v článku z roku 2010 vyjadřuje podiv nad tím, že neexistuje žádný směr teoretického uvažování o genderu na způsob postkoloniální feministické teorie. Badatelské generace nového tisíciletí víceméně aplikují stávající genderové teorie. Chtělo by to ptát se, zda je potřeba danou teorii nějak modifikovat či rozvinout vzhledem ke specifické zkušenosti se socialismem a jeho dědictvím.

V reakci na kritiku bílého, středostavovského feminismu druhé vlny začaly vznikat různé variace feministického myšlení. Setkala jste se u nás s feministickou pozicí spojenou například s romskou či vietnamskou menšinou?

To jsou témata, která česká genderová studia dlouho opomíjela. Romská tematika se objevila v devadesátých letech, ale ne ta genderová. A vietnamskou menšinu jsme nechtěli vůbec vidět relativně donedávna, přestože tady žije od šedesátých let. Několik prací na toto téma ale již existuje. Letos například vyšla v Indiana University Press kniha Czech Feminisms, jejíž dvě kapitoly se věnují genderovým aspektům romské a vietnamské kultury u nás. Pomalu se tedy tyto vody začínají čerit.

Libora Oates-Indruchová (nar. 1965) je profesorkou sociologie genderu na Fakultě sociologie Univerzity v Grazu. Zabývá se především otázkami pozdně socialistické kultury v Československu. Podílela se na řadě výzkumných projektů, jako byly Transformace kultury genderu v České republice 1948–1989 (2009–2011), Produkce těla pod vlivem státního socialismu (1999–2000) nebo Demokratická, sociální a politická proměna a ženská hnutí (1994–1995). Působí v kuratoriu Rakouského výzkumného fondu (FWF) a v Ústavu pro výzkum totalitních režimů. Spolu s Hanou Havelkovou připravila knihu Vyvlastněný hlas. Proměny genderové kultury české společnosti 1948–1989 (2015).

13 aforismů Milana Grygara

Co s duchem moderny v době na konci času?

Dvojice pražských hudebních improvizátorů realizovala partituru českého umělce Milana Grygara, který se letos dožil devadesáti let. Jeho dílo, zkoumající vztahy mezi obrazem a zvukem, je historicky vzato novátorské. Z dnešního pohledu však také anachronní. Zřejmě i proto, že čas a prostor, jak jsme je znali, přestávají existovat.

MARTIN BLAŽÍČEK

U příležitosti významného životního jubilea audiovizuálního umělce Milana Grygara se na přelomu listopadu a prosince odehrála série hudebně-tanečních představení *13 aforismů*. Vybrané Grygarovy partitury nastudovali hudební improvizátoři Petr Vrba a George Cremaschi, autorkami pohybové části jsou tanečnice Jana Novorytová a Kateřina Dietzová, lightdesign vytvořil Tomáš Morávek. Využijme představení, které se pokouší o nový pohled na tvorbu žijící legendy českého výtvarného umění, jako odrazový můstek k otázce, jak Grygarovy akustické partitury vnímat pět dekad po jejich vzniku.

Mezi akustickým a vizuálním

Milan Grygar je umělec vycházející z moderny. Jeho reflexe kubismu a abstrakce padesátých let nejsou příliš známé a pro vyznění jeho životní tvorby ani určující, je ale možné je brát jako pomyslný bod nula, k němuž se vztahují autorovy novátorské postupy od poloviny let šedesátých. Ovlivněn Benátským bienále 1964, které představilo americký minimalismus a pop-art, začíná Grygar pracovat na interdisciplinární koncepci akustické kresby – fúzi vizuálních a zvukových gest ve formě záznamů, partitur, instrukcí a happeningů. Jako by jeho dílo pozřelo obě klíčové polohy nových uměleckých trendů šedesátých let: na jedné straně redukuje výtvarný jazyk na

konstelace základních geometrických tvarů, na straně druhé směřuje k procesualitě, formě happeningu a cílené neuzavřenosti.

Grygarův umělecký jazyk od počátku osciloval mezi akustickým a vizuálním. Oba vjemy pro něj tvoří celek, nikoliv ovšem v synestetickém smyslu. Jsou spíše dvěma rovnocennými manifestacemi konkrétního smyslového prožitku, které mohou nadále působit i odděleně. Tato koncepce v Grygarově díle přetrvává s obdivuhodnou konzistencí až do současnosti a je rozvázně a pozvolna rozvíjena od prvních akustických záznamů a zvukových nahrávek kresb přes experimenty s automatismem a kreslením pomocí předmětů až k lineárním a prostorovým partiturám v podobě velkoformátových plátén. Grygarova tvorba má intimní charakter, podpořený mimo jiné i uzavřeností privátních zvukových akcí, a přitom se vyznačuje značnou spiritualitou, zejména v pozdějších, striktně geometrických kompozicích sedmdesátých a osmdesátých let.

Pietní rekonstrukce

Vrátíme-li se ke Grygarovým modernistickým východiskům, ukáže se, nakolik je pro autora důležitá otázka „animace“ forem, posun od prostoru obrazu k časovým vztahům či událostem. I když jeho díla zdánlivě vyrůstají z ducha formalismu, ve skutečnosti odkazují k autentičnosti smyslového prožitku čistých forem, podobně jako je tomu ve spirituální abstrakci americké malířky Agnes Martin, která nechtěla být nikdy chápána jako minimalistka a považovala se spíše za expresionistku s extrémně redukováným výrazovým rejstříkem. Od věci není zmínit ani podobná východiska Johna Cage. Právě striktní požadavek střídmosti v kombinaci s důrazem na smyslovost jako by předurčil i hudební realizace Grygarových partitur v devadesátých letech. Ty se již od provedení *Lineární partitury* Agonem v roce 1996 vyznačují zdůrazňovanou soustředěností a až patafyzickou vážností – přinejmenším pokud je srovnáme se záznamy původních Grygarových hravých akcí s objekty. Jako by šlo spíše o pietní rekonstrukci než revitalizaci.

V tomto duchu se nese i letošní uvedení autorových hudebních konceptů v prestižním německém novomediálním muzeu ZKM Karlsruhe. To je možná i jeden z důvodů, proč o adaptaci Grygara současné digitální umění nemá zájem, ačkoliv jeho partitury vnějškově v mnohém připomínají algoritmické počítačové konstrukce vytvořené softwarem Processing. Nekompromisní nárok na smyslovou autenticitu a až kontemplativní kvalitu prožitku se do dehumanizovaného počátku tohoto století hodí stále méně. Zdá se, že Grygarova práce aktivuje něco, co dnešní divák nemusí být schopen či ochoten přijmout, a pokud ano, pak možná jen jako vzdálený problém z dějin umění. Pro Grygara byla podstatná otázka prožívání času a prostoru, jenže tyto kvality je stále obtížnější vnímat v době, kdy čas a prostor, jak jsme je znali, přestávají existovat.

Pozapomenutá citlivost

Nespornou výhodou aktuálního provedení *13 aforismů* je fakt, že Vrba a Cremaschi nevycházejí z akademické tradice. Podobně jako Grygar, který přistoupil k médiu zvuku po svém z pozice výtvarníka, také Vrba a Cremaschi následují spíše nevázané tradice volné improvizace než vážnohudební konvence. Nutno poznamenat, že kořeny improvizace sahají taktéž do konce šedesátých let. Estetická východiska tak oba hudebníky přibližují původním intencím předlohy, zatímco jejich přístup přináší i dílčí aktualizace. Nejpodstatnější z nich je odklon od pietní rekonstrukce a revokace historických postupů k reflexivnímu živému hraní. Partitury jsou pro oba hudebníky základem, na kterém stavějí volně plynoucí kompozice inspirované původním Grygarovým instrumentářem s mírnou nadstavbou v podobě melodických a freejazzových dozvuků. Podobně se to má s dramaturgickou stránkou představení. Rozměrná scéna slouží jako prostor demonstrace bazálních fyzických a senzorických kvalit. Téma ta jsou často vystavěna na základě kontrastů, jako jsou stabilita a labilita, mechanické a organické, chaos a řád, lineární a cyklické, náhodné

a předurčené. Zatímco pohyb je založen na precizně formulovaných polohách, zvuk se rozvíjí převážně volně do asociované, někdy až atmosférické koláže. Z představení je patrná snaha o vyloučení ilustrativnosti a doslovnosti. To se nicméně úplně nedaří. Zejména při úvodních scénách se někdy nelze ubránit nepříjemnému pocitu historické revokace – víme, že teď se hudbou a pohybem tak trochu ukazuje, jak to Grygar myslel. Jako celek je však představení kompaktní a úspěšně se vyhýbá klišé obdobných historických adaptací.

V úvodu položená otázka však zůstává. Nakolik je možné aktualizovat umění pět dekad staré, a to ještě způsobem, který by vypovídal něco důležitého o dnešním světě? Jde v něm o problémy, které jsou ještě přístupné naší životní zkušenosti? Shodou okolností se v druhém křídle Veletržního paláce v době představení *13 aforismů* konala výstava finalistů Ceny Jindřicha Chalupeckého: jen stěží si lze představit nějaký průsečík mezi návštěvníky obou expozic. Umění dneška je – jak nedávno napsala Milena Bartlová – možné vnímat jako symptom krize liberální demokracie, a každopádně odráží problémy současného světa. Je asi nesnadné si přiznat, že témata intimního a zjištěného vnímání našeho okolí nejsou zrovna předmětem dnešního zájmu; stejně tak by ale asi nebylo dobré na ně zcela rezignovat. Aktuální adaptace *13 aforismů* je určena pro velmi vyhraněné posluchače, kteří se trochu orientují v dějinách umění, mají zálibu ve ztišeném a soustředěném vnímání a dokážou ocenit pomalé plynutí času. Představení tedy reprezentuje přesně ty formy, které se dlouhodobě posouvají na okraj zájmu publika i interpretů. A ukazuje, jak těžké je znovu působit na pozapomenutou citlivost v okamžiku, kdy dochází k hodnotovému přerodu současného umění od témat minulosti k temnělé budoucnosti. Autor je audiovizuální tvůrce a pedagog na FAMU.

13 aforismů. Akustické kresby Milana Grygara

v pohybu, zvuku a světle. Veletržní palác, Národní galerie v Praze. Premiéra 16. 11. 2016, psáno z reprízy 2. 12. 2016.

Vrba a Cremaschi následují spíše nevázané tradice volné improvizace než vážnohudební konvence. Foto Helena Fikarová, NG Praha

Tyrania iTunes ľudí vyčerpáva

S Chrisom Watsonom o field recordingu a počúvaní

Jedným z hostů letošního ročníku bratislavského festivalu Next byl britský zvukový umělec Chris Watson, který patří k nejuznávanějším tvůrcům v oblasti field recordingu. Hovořili jsme o sonickém znečištění, potřebě citlivěji naslouchat svému okolí a zejména o časosběrném projektu Okeanos.

TERÉZIA KLASOVÁ

Nachádzate paralely medzi svojou industriálnejšou tvorbou s Cabaret Voltaire a terénnymi nahrávkami, ktorým sa venujete v súčasnosti?

Áno. Vnímam priame spojenie medzi tým, na čom som pracoval s Cabaret Voltaire, a tým, čo robím teraz. Bez Cabaret Voltaire by som svojej terajšej tvorby nikdy nebol schopný. Je to súčasť jednej cesty, pri ktorej som zaobchádzal so zvukmi, rytmom a textúrami. Teraz pracujem rovnako, akurát používam odlišnú technológiu a dostávam sa na nové miesta. S Cabaret Voltaire som takmer necitoval. S cestovaním sa môj záujem o zvuky miest prehľboval, pokračoval som v nahrávaní, ale proces sa nezmenil.

Ako pri nahrávaní zvukov v prirodzenom prostredí bránite interferencii znečistenia?

Kedže sme obklopení nesmiernym konštantným zvukovým znečistením, musím prísne selektovať. Čím som starší, tým menej nahrávam a viac počúvam. Pre svoje kompozície potrebujem zvuky izolovať, paradoxne, aby som ich opäť spojil počas mixu. Miesta treba niekedy hodiny hľadať – aj taká je moja technika. Neustále si uvedomujem, v akom hlučnom prostredí žijeme. Je to depresívne. Naše mozgy sú uspokojené na efektívnu selekciu ruchov, mikrofón to však nedokáže. Jediné, čo mi zostáva, je priblížiť sa k zdroju zvuku. Použitím nahrávacích techník z krátkej vzdialenosti, výberom miesta a času nahrávania a zohľadnením aspektu ročného obdobia potom docielim izoláciu zvuku od ruchov.

Pri nahrávaní prirodzených zvukov teda nesmerujete k realistickému zachyteniu zvuku miesta, ale snažíte sa skôr o rekonštrukciu zvukového priestoru bez znečistenia?

Musím byť selektívny. Som výrazne projektovo orientovaný, rozhodnutia musím robiť v procese: primárne je umiestnenie mikrofónov, potom počúvam. Ak sa mi zvuk nepáči, nenahrám ho alebo zmením pozíciu mikrofónov. Túto selektivitu si napriek tomu užívam, je súčasťou procesu.

Ako ste sa vysporiadali s odklonom ruchov industrializácie počas nahrávania projektu Okeanos?

Nahrávať na mori je oveľa väčšia výzva ako na súši. Zvukové znečistenie oceánov je znepokojivo silné a zvuk sa vo vode prenáša takmer päťnásobnou rýchlosťou, počujete na veľké vzdialenosti. Znovu ide najmä o selektivitu. Keď som nahrával kosatky, nachádzali sa v krásnom zvukovom prostredí pod ľadovcom, kde nebolo počuť vlny na povrchu. Na dopravu zásob na miesto, kde som zostával, si najímali ľadoborec, ktorýrazil cestu pre príchod a odchod lodí. Keď som nahrával, bol práve na ceste, musel som prestať a začať som mohol, až keď sa nachádzal viac než dvadsať kilometrov od mojich hydrofónov. Bol to ohlušujúci rachot. Všetko, čo žije pod vodou, žije vo svete zvuku. Morské tvory musia trpieť oveľa viac ako my.

Chris Watson. Foto Kate Humble

Aká bola vaša hlavná objektíva počas projektu Okeanos? Hudobná kvalita podmorských zvukov? Environmentálne zretele?

Myslím, že oboje. Čím viac som počúval, tým som bol fascinovanejší. Oceán je nesmierne rôznorodý a obrovský ekosystém, najväčší, aký máme a zvukovo je neuveriteľne bohatý. Začal som hľadať alternatívne priestory a miesta, tvoril som nové veci tým, čo som počul. Uchvátila ma hudobnosť zvukov a ich nesmierna harmonická bohatosť.

Ako ste sa na Okeanos pripravovali?

Zostavil som storyboard, ktorý som použil ako partitúru. Rozhodol som sa, že dielo bude cestou. Keď som mal dostatok materiálu, rozkreslil som si mapu oceánu a naplánoval storyboard zohľadňujúci ročné obdobia. Cesta bola naratívnu časťou diela, potom som počúval kontrasty spolu s rozdielmi medzi miestami a zapracoval som ich do kompozície.

Cestovali ste teda so všetkým vybavením?

Áno. Nepresahovalo totiž veľkosť troch kufrov, ktoré sa zmestia do lietadla. Problémom bolo občas nabíjanie, pretože solárne batérie zatiaľ nemajú vysoký výkon. Niekedy som pracoval s ľuďmi, ktorí mi pomohli, inokedy som všetko niesol sám. Vtedy som ocenil prednosť digitálnej technológie: prenosnosť a energeticky nižšiu náročnosť.

Aká bola maximálna hĺbka, v ktorej ste nahrávali?

Približne dvadsaťdva metrov, hlbšie by extrémny tlak rozdrtil vybavenie. Výhodou je, že zvuky sa rýchlo prenášajú na veľké vzdialenosti, čo použila napríklad podmorská biológia pri nahrávaní zvukov veľrýb pri pobreží Grónska, ktoré boli päťsto metrov pod vodou. Potrebovala však vybavenie vyrobené špeciálne na tento účel.

Myslíte si, že záujem o počúvanie a terénne nahrávky je na vzostupe?

Áno. Robím veľa workshopov, nárast záujmu ma teší. Ľudia chcú tvoriť vlastné kompozície z terénnych nahrávok. Robím veľa remixov pre rôzne kapely, ktoré chcú terénne nahrávky zapojiť do už existujúcich diel. Myslím, že ľudia sú lepšie naladení na to, čo sa deje okolo nich a chcú skúmať zvuky sveta. Jedným z dôvodov je vývoj technológií, slušný rekordér si dnes môžete kúpiť na rozumnú sumu. Ľudia viac počúvajú, niektorým sa naozaj darí napojiť sa na melódiu a rytmus okolia, čo predstavuje jeden z krokov k zisteniu, čo na ňom majú a nemajú radi. Cvičenie v počúvaní vám umožňuje robiť rozhodnutia ohľadom vlastného akustického prostredia – čo do neho zahrnúť a čo vynechať. Žijeme vo veľmi hlučnom priestore a všetok hluk sa usádza v našich ušiach.

Nemôže byť dôvodom všeobecného nárastu zvukovej senzitivity samotné zvýšenie zvukového znečistenia?

Bude to jeden z dôvodov. Stále častejšie vidím ľudí so slúchadlami nie kvôli hudbe, ale kvôli akustickej izolácii. Myslím si, že zvýšenie pozornosti je dobré, počúvaním a odhaľovaním zvukového znečistenia možno objavovať nové miesta. Nie som veľkým fanúšikom Johna Cagea, ale povedal jednu užitočnú vec: „Mali by sme počúvať svet. Zvuky sú oveľa dôležitejšie, ako si myslíme. Hudby je dosť, musíme sa naučiť lepšie počúvať.“ Existujú organizácie venujúce sa akustickej ekológii. Niektoré sú akademické, väčšinou je však ich cieľom priviesť ľudí viac k počúvaniu.

Myslíte, že je potrebné naučiť sa správne počúvať terénne nahrávky? Existuje niečo ako návod pre začínajúcich poslucháčov? Nemôžem ľuďom povedať, ako majú počúvať moje skladby. Všimol som si iba, že narastá dopyt po dlhších skladbách. Ľudí vyčerpáva tyrania iTunes, kde sa všetko mení každých deväťdesiat sekúnd. V mojom veku sa to ľahko povie, ale ľudia sa potrebujú zastaviť, počúvať a viac sa zapájať. Mozog človeka, ktorý

počúva hudbu napríklad pri práci, ju spracováva s užšou dynamickou škálou. Urobil som niekoľko nahrávok lesa, ktoré si doma nechávam pustené, zvuky sa počas dňa menia, ale prostredie je konštantné. Rád tiež počúvam rovnakú skladbu v rozličnej hlasitosti. Občas to robím vo svojom štúdiu: nalejem si drink, zhasnem a počúvam. Je to veľmi upokojujúce.

Nepočúvate ale iba terénne nahrávky?

Samozrejme, že nie. Je toho toľko – problémom je čas. BBC Radio 3 je skvelé, má veľmi eklektický program. Ide o jednu z platforiem, kde počúvam nové veci a zisťujem, čo sa deje. A veľa dobrých vecí som počul práve tu, na Nexte: napríklad koncert zoskupenia Drums a dnes set Thora Magnussona – doteraz som o live codingu nič nevedel. Festivaly sú skvelým priestorom pre hľadanie novej hudby v inom prostredí.

Chris Watson (nar. 1952) je britský hudbník a zvukový umělec. V letech 1973 až 1981 pôsobil ako klávesista a páskový manipulátor v legendárnej industriálnej skupině Cabaret Voltaire. V roce 1982 s Andrewem M. McKenziem založil projekt Hafler Trio. Od začátku osmdesátých let se intenzivně věnuje terénnímu nahrávání především přírodních zvuků. Své záznamy, pocházející z různých koutů planety, vydává od devadesátých let až na výjimky na britském labelu Touch. K jeho nejuznávanějším titulům patří alba *Outside the Circle of Fire* (1996) nebo *Weather Report* (2003). Na bratislavském festivalu Next letos v listopadu představil nový projekt Okeanos, založený na zvucích podmořského světa.

Georgios Papadopoulos: *Acceleration Wall*. Following Paul Virilio to the outer limits of financial speculation, 2015

Is there a limit to financial exploitation? To the ability of capital to bank on its political, ideological, technological advantage over the poor? Making in it in the stock markets always was, and still remains, a matter of 'unfair' advantage that was realized in an uneven playing field. Traditional financial theory can only understand profit in the market through an imperfection [sic] of some kind or other: either by an arbitrage opportunity, or antisymmetric information, or monopoly, ... Of course, the imperfections in the financial architecture are the built-in structural advantages for the big players who set the rules of the game. If one follows the trajectory of financial speculation, one can trace the history of such 'imperfections' and their function in allowing unfair advantages and rents, as more knowledge, misguiding the public, inside information, technological advantage and, of course, the ability to commit fraud with relative impunity.

The recent revolution in information and communication technologies has been both a blessing and curse for big money, allowing new opportunities of rent extraction in finance, but also eroding the 'unfair' advantages of the insiders, by allowing easier and more equitable access to economic data, to prediction and trading algorithms. The last citadel of the financial elite remains its speed-advantage, flash automated trading, can capitalize on differences of a few milliseconds to rip profits from arbitrage that takes place in "off exchange trading" and "dark pools". The flash crash that occurred on the 6th of May, 2010, when the Dow lost a 1000 point in a matter of a few minutes, was blamed to a glitch in the automated trading algorithms that led to a huge sell-out of stocks. Is the flash crash just a symptom of the financial markets reaching their technological limits, where no technological innovation can contribute to creation of profits by capitalizing in some kind of "imperfection". Does the flash, automated, trading represent a singularity, is the speed of light the ultimate frontier of financial speculation, and what does it mean for financial markets that we are reaching a stage where automated transactions reach this outer frontier of nature. The acceleration wall is a reminder that financial transactions are now beyond human control and also that financial speculation is reaching a natural frontier. Implosion seem to be just around the corner and soon enough the rational exuberance of automated trading is about to hit a wall.

Automatic trading implies the importance of speed and consequently of time in the understanding of the operation of financial market. Next to the importance of speed, there is the metaphor of picnolepsy, a term introduced by Paul Virilio in his book on the Aesthetics of Disappearance. Picnolepsy describes an epileptic state of being brought about by the speed of circulation of information (economic information that communicates the circulation of value). The epileptic state is defined by unexpected and uncontrolled seizures, that deprive the individual the relation to the environment and sometimes even from consciousness. Picnolepsy signals the passage to a new aesthetic regime, a new standard of perception. Speed connects the two metaphors and point to the direction of the research of economic value. The use of picnolepsy, a manufactured concept in critical theory, developed to analyze the effects of cinema (and of the moving image in general) to perception creates a completely different effect than the use of a metaphor of classical physics. The aim here is not to rethink economic discourse in the image of Science (with a capital S) but rather to bring economics back to the social and to investigate the impact of the acceleration of the circulation of economic value in networks and interfaces, a consequence but also a cause for the quest for profit, on the subjective and the collective level. The use of picnolepsy raises questions of agency and consciousness rather than rationality pointing to a new paradigm for the analysis of the psychopathologies of finance in a system that reaches the speed of light.

BYTOST

Václav Kahuda

Do zimní literární přílohy jsme vybrali dva texty, v nichž se odráží chaos současného světa. Fragment z novely Václava Kahudy nás zavádí do daleké budoucnosti: po atomové apokalypse žije zbytek lidstva v míru a harmonii a jen těm starším zůstávají vzpomínky na nepochopitelný řád starého světa. Sára Vybíralová ve své povídce elegantně popisuje všudypřítomný fenomén dneška: takzvanou práci na hovno.

Ze strnulého zírání na kávový šálek, z bezmyšlenkovitého hlazení vystoupilých let na dřevěném prkýnku, z cvrnkání do sezamových semínek, která zbyla z mé večere, mne vyrušil modrý signál na oční sítnici.

Takhle se zobrazuje pouze zpráva nejvyšší důležitosti. Takovou prioritu mají jen informace od Planetární rady. Přesouvám soubor na hlavní panel a otvírám textovou zprávu. Zdravotní podvýbor Planetární rady mne žádá, abych se dostavil na mimořádné vyšetření svého zdravotního stavu. Jako důvod je uvedena skutečnost, že s ohledem na svůj vysoký věk mohu být ohrožen propuknutím nádorového onemocnění v důsledku radioaktivního ozáření, pocházejícího z doby velkých válek.

Odesílám souhlasnou odpověď a vzápětí můj vrtulník načítá souřadnice trasy k cílové stanici. Na panelu vidím, že za cca půl hodiny se moje pouzdro odpojí od stratosférické plachetnice a po mírně zakřivené dráze přistane někde na rozhraní Sibíře a mongolských stepí, poblíž jezera Bajkal.

Z minulosti vím, že jsou zde rozsáhlé oblasti a města mladých lidí, pracují zde v síti vědeckých ústavů, technologických institutů a univerzit.

Mladší část lidstva se přirozeně spojuje do těchto vědeckých a uměleckých osad a kreativních středisek. To jen my, staří tuláci, obtíženi špatným svědomím a temnými vzpomínkami, putujeme osaměle po opuštěných stezkách.

Přesně ve zvoleném čase se s tichou sérií tlumených zvuků odpojila má kapsle od solární vzducholodi a počala klesat po sestupné dráze. Hluboko dole zářila hladina bílých

oblaků. V průvrách byla vidět rozečkaná skalnatá pohoří, temně zelené oblasti lesů a světých stepí.

Vzpomínám, jak kdysi dávno, za časů rozkolu a velkých válek, zde byla jedna z tajných základen formujícího se kádru planetární federace. V převlečení za pastevce, nenápadně ukryti v rodinách Burjatů a Mongolů, jsme spolu s nimi putovali travnatou stepí a komunikovali se světem pouze pomocí kurýrů. Naše satelitní spojení bylo ukryto v hlubokých jeskyních a čekalo na správný čas, kdy propojí světové síť. V těchto pomalu putujících táborech jsme odpočívali po krutém vyhlazování zbytků žoldnéřských armád, zde jsme se radili a rovněž se tu rodila strategická koncepce planetární civilizace, která jediná bude schopná pozvednout zbytky lidstva z běsnícího chaosu.

Byla to tehdy zvláštní podívaná na ten náš utajený tábor. Ztraceni ve větrných stepích, ponoření v širokém, neohraničeném čase. Čekali jsme na kurýry, k smrti unavení neustálou konfrontací s informacemi, které přicházely ze všech koutů světa – naše pošpiněné černé duše hledaly spočinutí. Za touto iluzí jsme se vydávali na krásných koních do pustých končin, někteří v tichu jezer lovili na udičku „zlatou“ rybku a jiní zas tento dočasný klid nacházeli v náručích místních žen.

Pamatuju se na jednu, byla to míšenka, snad z burjatského kmene. Chodil jsem za ní do jejího stanu, žila zde se svými sestrami a bratrem. Odjeli jsme na koních někam daleko za kopec, zde jsme zapíchli kopí do země na znamení příchodu „Nerušit!“ a v travnatém dolíku, ukryti před větrem, vykresali malý ohýnek. Byla to podivuhodná bytost, ani už

nevím, jak se jmenovala. Její tvář a zvláštní kořenitou vůni jejího těla ale nezapomenu nikdy. Domnívám se, že to musela být nějak zdvojená duše. Měla pružné ženské tělo a přilnavou, chápající mysl. Dokázala ale, kde si uvnitř, sama v sobě, přecházet ze sladké ženské oddanosti do jakéhosi chlapeckého odhodlání. Jejím tajemstvím byl tenký, snad dvacet centimetrů dlouhý, erektivní klitoris. Nikdy jsem se nedozvěděl, jestli se tak už narodila, nebo se jednalo o kosmetickou úpravu. Když jsem se zadýchal při souloži, lehl jsem si na záda a ona si sedla mezi má roztažená stehna. Pomalu mi potom zasouvala svůj růžový, jazyku mravenečnicka podobný orgán do ústí močové trubice na vrcholu penisu. Cítil jsem to až někde v míše, na dně mozku jsem registroval nervové vření a jemné vzájemné laskání, drhnutí a hlazení našich tkání. Dráždila mne na prostatě, dlouhý ukazovák zasunutý do mé řiti. Její tvář potemněla s přicházející modrou nocí a bílé hvězdy jí jiskřily ve vlasech. Podávali jsme si faječku, v níž na žhavém uhlíku tiše praskala kulička opia.

Ze vzpomínek mne vytrhl signál komunikace palubní automatiky se systémem místního aeroportu. Dole pod mnou se temně modře třpytil Bajkal. Na jeho hladině putovalo slunce v rozstříknutých odrazech, jako by na mne skrz roztrhané stíny mraků hledělo velké boží oko.

Safírovou hlubinu vystřídaly hluboké lesy a strmé štíty hor. Zde, na pobřeží sladkovodního moře, uprostřed křiku racků a tichého poštěkávání tuleňů, leží vědecké město. Klopeným, mírným obloukem jsem přistál na střeše Institutu pro nukleární medicínu.

Vystoupil jsem z vrtulníku a zhluboka si lokl chladného vzduchu a ticha. Budovy ústavu a univerzitních pracovišť byly roztroušeny po okolních lesích. Jejich laboratoře byly umístěny pod zemí v prehistorických jeskynních komplexech.

Upravený lesopark se sportovišti a kulturními středisky postupně přecházel v hluboké pralesní masy, které se na obzoru slévaly v nekonečnou tajgu.

Otevřely se skleněné dveře do vestibulu a několik mladých lidí v lékařských pláštích mne přátelsky přivítalo. Společně jsme odkráčeli, já ve svém exoskeletu o hlavu vyšší, dunící vahou svých syntetických svalů v kabině výtahu, a sjeli jsme do úseku klinických pracovišť.

Představil se mi postarší člověk (ale nejméně o čtyřicet let mladší než já) – profesor; řídící vědecký pracovník – a já mu potvrdil všechny údaje, které měl načtené ve svém identifikátoru. Celou mou minulost, všechny biometrické a zdravotní poznatky měl nepochybně již nastudované, proto jsme se nezdržovali formalitami a rovnou šli do jeho pracovny. Zde mi byla nabídnuta sklenka nějakého místního nápoje a v kruhu lékařských odborníků jsme probrali detaily vyšetření.

Jak jsem pochopil, jedním z důvodů, proč jsem byl vyzván k vyšetření, byla opravdu skutečnost, že jsem byl během svého života opakovaně vystaven značným dávkám radioaktivního záření. Souběžně s detailním průzkumem mé DNA a všech tělesných funkcí mi bylo nabídnuto, abych se v rámci výzkumného programu stal dárceem několika vzorků zárodečných buněk. Je ještě pár míst v těle, kde mají staří lidé přežívající ostrůvky životadárných tkání.

Ano, chápu – jsem pro ně především zajímavý, něco jako živá fosilie, trilobit, latimérie podivná. Pandemie rozpoutané během zničujících válek, ty vlny infekcí, které několikrát (v mutujících a stále ničivějších formách) přešly přes celou planetu, nakonec vyhladily naprostou většinu lidstva. Miliardy lidí během několika málo let odešly ze života a zanechaly nám prázdnou planetu a děsivě vzpomínky zapsané v kolektivní paměti.

Pandemie přežili především tvůrčí lidé – vědci a umělci, kreativní řemeslníci, inženýři – a pak hrstka nás, zločinců a neřádů. Při pohledu do čistých tváří mladých odborníků si připadám jako nějaký prastarý čert, kterému bylo odňato peklo. Nikdo neví, proč přežili především tito lidé. Proč někoho zabije mor, a další, stojící vedle, přežije?

Akademická pracoviště a vlastně celou planetu spravují vědecké rady. Ty jsou složeny z odborníků, kteří přežili dobu válek a rozvratu a neskolila je žádná nemoc. To oni přenesli pochoďen lidství přes rozbouržené vody válek, oni zažehli nový oheň, zplodili a vychovávají nové generace. Jsou to tvůrci, kteří pro nás všechny tvoří novou budoucnost.

Dnes už jsou staří, a tak jejich řady doplňují zkušené lidi z mladších generací. A všichni stojíme na rozpínajícím se podloží poznatků, na živé historii, kterou za nespočet generací vydobylo lidstvo za cenu nesmírných obětí. Nyní, konečně, je všechen intelektuální majetek lidstva i všechno materiální bohatství k dipozici všem bytostem této planety.

Proto nedokážu být smutný. Pokaždé, když se vrátím ve vzpomínkách do období zmaru, mé srdce pumpuje žal a stud z toho, co jsem byl nucen vykonat. Když ale pozvednu zrak a hledím do přítomnosti, svleču smutek jak šaty a nechám na sebe dopadat slunce přítomnosti. V tom teplém, laskavém světle cítím všechno, co jsem kdy miloval. Je to v něm zapsáno. Všichni jsme zapsáni v tkanivu časoprostoru. Nic nebude zapomenuto a nikdo nebude zapomenut.

Ležím na lůžku a nade mnou se sklání něžná dívčí tvář. V místech, kde mi budou odebrány vzorky, nyní dívka aplikuje lokální anestetikum, získané a syntetizované z pradávného indiánského kurare. Uspat celé vědomí je v mém věku zbytečné riziko. Nemusel bych se vrátit.

Myslím na dobu rekonstrukce, která probíhala v čase po velkých válkách. Byl tehdy vyhlášen Zákon o genetickém fondu planety.

Planetární rada tehdy realizovala kompletní načtení genomu všech organismů a rostlin, veškerého života na zemi. Nastalo krátké období anarchie, které souviselo s rozvojem biogenerátorů a orgánů tištěných v 3D tiskárnách. V krátké době se vyrojily celé zástupy příšer, někteří zmatení jedinci nevěděli, v co všechno se chtějí proměnit. Někteří létali s křikem okolo útesu v podobě obřích oceánských pterodaktylů, jiní se zas potulovali ve smečkách jako draví ještěři. Temnými městy rozvrácenými válkou táhly tlupy „vlkodlaků“. V pustých ulicích, v blocích domů, které čněly jak skalní útesy z lesů, i v březových hájích šťastně nařikali a plakali láskou mrouskající se šavlozubí tygři. Páříci se, stále příšernější sodoma si nakonec vynutila zásah spojených sil celé planety. Ty, kteří byli ochotni vrátit se do lidských těl, bylo možné částečně zrekonstruovat a nechat dožít v chráněném prostředí. Většinou ale nebyl tento návrat možný, tajemné vazby mezi vědomím a tělem způsobily nezvratné změny v egu bývalých lidí. „Satanášové“ se nechtěli vrátit, ani nevěděli jak. Jejich regresivní touhy byly tak silné, že se raději ztratili v ještěřím mozku, orgasticky šťastní v soubojích, páření a zabíjení. Tenhle podivný relikv z velkých válek, rozvrat zaviněný technologickými možnostmi a nezralým lidstvem, dokončil dílo zkázy. Zmutovaní jedinci, kteří nebyli lidmi, ale ještě se z nich nestala zvířata, byli sterilizováni, a tak byla zajištěna nemožnost jejich případného rozmnožení. Naštěstí většina z nich byla neplodná již ze své zmutované podstaty, rovněž poměrně rychle umírali, a tak ten podivný zvěřinec, který tu zbyl (dlouhověcí glaciálové, lidští žraloci, bezpohlavní ještěři monstra a podivný tupý kmen takzvaných sloních lidí), byl umístěn na několik ostrovů v Tichomoří. Zde postupně zašli stářím, žmolajíce v zubech poslední žvanec krvavého masa, popřípadě šťavnatou větev. Když poslední zdechli na vyplavala se zduřelým trupem na hladinu a její dozorcí implantát vyslal poslední signály do planetární sítě, byl celý program ukončen.

Dnes, v důsledku tehdejších zkušeností, platí plná kontrola nad genetickými manipulacemi.

Cítím v těle škubání a vrtání, jak se mi chirurgické nástroje dostávají k posledním ložiskům živé kostní dřene.

Dnes naštěstí není možné rozpoutat nekontrolované množení příšer. Všechny biogenerátory a tiskárny tkání jsou certifikovány, pěstování orgánů je povoleno pouze s přímým on-line dozorem příslušné vědecké rady a vše probíhá skrze schválený software – orgány a nové bytosti se prostě „vaří“ podle schválených receptů.

Pošetilí jedinci, kteří jsou zachvácení kreativitou a podivnými tužbami, najdou ukojení v nekonečné variabilitě androidů, a pokud mají nějaká speciální přání, mohou si na osobních tiskárnách vytisknout a vypěstovat takřka cokoliv, pokud ovšem zachovají Zákon o sterilitě a Zákon o etickém chování člověka.

Základní emoci naší civilizace je naštěstí již desítky let probuzený a s každou další generací a s technologickým vývojem posilovaný pocit soucitu se všemi bytostmi. Archivy historie lidstva poskytují vrchovatou míru bolestné zkušenosti a mladé generace, nevinné ve své víře v člověka, jsou postupně a opatrně s těmito temnými propastmi vývoje lidského rodu seznamovány. Ovšem až ve věku, kdy samy vychovávají děti, tedy okolo čtyřicátého roku života (odborní pracovníci historické vědy věd se s plnou verzí „lidství“ nicméně setkávají již při svém doktorandském studiu).

Není snadné vyvolat z křemíkové paměti stíny a hledět na obličej osoby osobnostní profily lidí, kteří kdysi zastávali vedoucí funkce ve společnosti a byli poslušni tomu krvavému algoritmu předávanému každé další generaci od dob jeskynních lidí, kdy pěstní klín a krvelačná smečka byly jedinými možnostmi přežití. S touto pudovou archaickou ražbou, s tímto Kainovým znamením, vstoupilo lidstvo do atomového věku, a jakmile dostalo do rukou technologické prostředky, spáchalo hromadnou sebevraždu.

Mladý historik sedí ve studovně, hledí na videozáznamy, naslouchá pokryteckým projevům dávno zapomenutých politiků a jásajícím

zmanipulovaným davům. Je si vědom těch hrozivých následků, k nimž nakonec vždy znovu a znovu docházelo. Jde potom domů ke svým blízkým a tvář mu hoří studem za to všechno, čím jsme my lidé museli projít. Ledový pot mu stéká po zádech z toho, co se dozvídá o svém vlastním živočišném rodu. Všichni do jednoho to byli přece lidé, každý někoho miloval, něco měl rád. Každý z těch vrahů se uměl smát, když zvedl do náruče své dítě. Ten rozpor z přívalu protikladných informací může bez následků vydržet pouze člověk, který už má vytvořený pevný základ důvěry v lidi, který už zažil pocit lásky a zodpovědnosti. Do tváře chaosu je schopen pohlédnout jen ten, kdo se může opřít o svou vlastní zkušenost.

Dívka v bílém mne tichým melodickým hlasem vytrhává z myšlenek. Tak dalece se umíme my staří ponořit do vzpomínek, až to připomíná hluboký spánek. Naše myšlenky se dotýkají smrti přicházející odněkud z pradávna a stoupající k hladině z hlubin osobnosti.

Profesor se nade mnou sklání a pomáhá mi posadit se na lůžko. Bez svého exoskeletu si připadám bezmocný jako nemluvně. Mladí lidé mi pomáhají sednout si do pojízdného křesla a všichni se vracíme do společenské místnosti. Dostávám posilující nápoj, usrkávám a naslouchám hovoru přítomných lidí.

Vyprávějí mi o celosvětovém programu, který byl nedávno uveden do chodu. V podstatě jde o to najít, uchovat a prozkoumat spojitost mezi schopností přežít, kterou jsme osvědčili my staří, a budoucími projekty hvězdných cest.

Již desítky let úspěšně funguje on-line planetární dozor nad dopravním systémem a je zajištěna nepřetržitá kontrola organizace zdravotní péče. Je zde rovněž gigantická banka informací a dat z předválečných časů i z období velkých válek. Digitalizace tehdy postupovala takovou rychlostí, že každý tehdejší policista, voják, lékař nebo učitel byl trvale zapojen v síti. Jsou archivovány biliony hodin digitálních audiozáznamů z tehdejších automobilů, prostředků hromadné dopravy a bezpečnostních kamer. V nekonečné strojové paměti je rovněž ukryt toxický materiál z desítek let sledování lidí tajnými službami. Nedosti na tom – tehdejší obchodní řetězce, banky a telekomunikační společnosti, všechny trusty a korporace spravující sociální síť uchovaly na svých cloudových úložištích v bunkrech a v nitru skalních masivů kvantifikované a roztríděné dědictví, které je přežilo. Zde, v miliardách interakcí za sekundu, je uložen otisk lidstva – vteřinu po vteřině je zde zapsán každý pohyb lidstva po desítky let. Všechna jeho pudová přání, jeho pošetilé dětinské sny z království hraček. Lidstvo bylo – a chtělo být – drženo v nezralém, zrnatelném stavu závislosti a nezodpovědnosti.

Ano, pak jsme dožráli. Dospěli jsme za cenu, jejíž výši nikdo nečekal. Naše dětské hry s atomovým ohněm, s genetickým kódem a lidskou nenasytností způsobily požár v jeskyni primitivů. Většinu pozřel plamen a ti přeživší vyběhli ven. Teď se toulají krajinou, zvedají hlavu ke hvězdám a vyjí smutkem jak ztracení vlci.

Celé lidstvo tehdy onemocnělo psychózou. Rozštěpilo se logické myšlení a pradávne touhy. Ztratili jsme zdravý rozum, cit k druhým i schopnost milovat. Evoluce byla tehdy tak zrychlená, že se generace do sebe zakusovaly, prorůstaly sebou a tlačily se v přítomnosti jako přemnožení prvoci v kapce vody. Toxicita prostředí byla tak vysoká, že pokud se někdo v té době narodil a podařilo se mu dospět, tak z něj většinou byla sociální příšera. Imprinting hrozil zničit nebo silně poškodit fylogenetický základ lidské mysli. Instinktivní potřeba žít a rozmnožit se byla převrácena v touhu nebýt a zabít.

Přežili jsme, a nyní před námi stojí něco obrovského, nějaké velké systémové rozhodnutí. Je tak obrovské, že ho ještě nevidíme. Ale všichni lidé, a my staří nejvíce, cítíme v kostech jeho drtící, osudovou přitažlivost. Dospěli jsme, stojíme na břehu a hledíme do temnoty na obzoru. Něco k nám přichází. A my nevíme, jestli jsme tak velcí, abychom to byli schopni přijmout.

Je noc. Žlutý Měsíc pomalu stoupá nad jezero. Vzduch je tak čirý, že je možné pouhým okem vidět měsíční krátery a tmavé Moře ticha. Beru si dalekohled, prastarou némec-kou relikvii z časů druhé světové války, trofej, skrze niž tehdy hleděl sovětský dělostřelec do prvních linií protivníka a odhadoval ničivý účinek své baterie (gruzínský důstojník ho věnoval naší rodině v květnu 1945, potom jeho i pobočníka Gríšu odveleli do Mandžuska a už se nikdy neozvali). Vystupuji ven ze svého vrtulníku, kráčím po ploché střeše Institutu, jdu až na okraj aeroportu, za rudá a zelená poziční světla. Zvedám vojenský triedr k temnému nebi a mezi třepavým světlem hvězd, za blikajícími signály výškových leteckých koridorů, hledám Lunu. Vtom mi vplulo její ananasově zářící tělo přímo do středu nitkového kříže. Oprél jsem ruce o zábradlí a hledím na rozhraní mezi světlou a temnou polovinou Měsíce. V dalekohledu je dobře vidět prostorové zakřivení kulovitého tělesa. Oblasti hustě poseté drobnými krátery jsou náhle přerušeny velkým zkamenělým kruhem ztuhlé horniny, z níž kdysi vyhrězla láva, která vzápětí ztuhla a už miliony let na ni padá prach. Zlatavé pohorí těchto „kruhů na vodě“ vystupuje ze stínu, září v hluboké tmě, těsně za linií světla. Indigový prelud temné poloviny zrcadlí sluneční světlo odražené z pozemských oceánů. Žlutá záře se každým dnem zmenšuje – této lunární fázi se říká „modrý Měsíc“.

Vracím se zpátky do svého obytného pouzdra. S díky jsem odmítl nabízené pokoje v ubytovacím komplexu vědeckých ústavů. Je tam příliš mnoho mladých lidí. Mají svůj způsob života. Nechci je rušit a sám nechci být rušen. Potřebuji ticho a volný prostor, aby ke mně mohly vzpomínky. Tam žiju. V nekonečných, větvících se prostorách vnitřního vesmíru.

Usedám do křesla. Za oknem vidím vzdálený Bajkal, jak se v měsíčním světle dotýkají jeho hladiny perutě chladného větru, stékající z úbočí vzdálených hor, pokrytých věčným ledem.

Prstem hledím okvětní lístky nějaké místní byliny. Prý roste na náhorních planinách, říkala mladá lékařka, která mi kytici předávala. Dostal jsem ten ohnivě oranžový horský květ na uvítanou od týmu mladých vědců. Musím jim připadat jako nějaký prastarý relikv, starý ještě. Ale jsou tak bezelstní a upřímní, že mne v podstatě každé jejich gesto dojmá, a proto si také vedle nich připadám jako starlec. A možná to je dobře, protože když vidím, jak jsou silní a vitální, mohu v jejich společnosti sám sobě ukázat svou slabost.

Květina stojí ve štíhlé váze a měsíční světlo prodlužuje její stín.

Zatahuji síťované záclony, abych mohl být se svými myšlenkami sám.

Před dávnými lety, někdy na začátku třetího tisíciletí, mne nejasná, ale velice silná potřeba přinutila vyhledat těch pár vět, které mne provázejí z časů mládí. V univerzitní knihovně jsem si objednal do studovny Sborník lékařský, sv. XLV, ročník 1943, a časopis Věda a život z roku 1944.

Tehdy, zhruba desetiletý, žijící jako „tma vznášející se nad propastí“, hledající místo na okraji průrvy, kterou do mne vykousala první ataka schizofrenie, jsem informace potřeboval jako živou vodu. Instinktivně jsem listoval v černé knize bílého šamana profesora Vondráčka, nazvané Fantastické a magické z hlediska psychiatrie, potom jsem žíznivě sáhl po Tušení souvislosti od Ludvíka Součka. Zde bylo vodítko k odborným článkům českého matematika Otakara Borůvky a lékaře a biologa Ferdinanda Herčíka.

Bylo to v době války, kdy lidstvo skrze rozpoutané ničivé síly drtilo samo sebe. V čase protileteckého zatemnění, kdy se Prahou kodrcaly modře osvětlené tramvaje a noční chodci jak tiché mury vstupovali do proudných kuželů safírového světla pouličních lamp. V korytech ulic, kde volně protékala úzkost a strach, v bytech, v nichž lidé hleděli do magického oka indikátoru ladění a lovili ztrácející se hlas ilegálního vysílání. Mnohočlověk-kdožkolvěk zdržoval dech a kradmo naslouchal rozhlasovým vlnám za slepými okny zakrytými černým papírem.

V průplavech chladné valící se tmy, v řetězcích se ostrůvcích pod plynovými lucernami, na těchto přeludných jevištích hráli osamělí kráčivci tichou pantomimu života. Jejich kroky požírala tma a o kus dál probouzela sinálá záře další lidský stín.

Za časů, kdy se zrodila legenda o Pérákově, přinášel stíněný život fantastické projevy kreativity. Například podle staré učebnice Lékařské sexuologie se prý kdesi v oblasti Karlína pod vrchem Vítkov plížil v temných uličkách tajemný „Ocáskář“, což byl exhibicionista, který si na špičku penisu připevnil malou žárovíčku. Jak mořský ďas trpělivě vyhlížel svou oběť. Nejednu osamělou pracující ženu, jdoucí tmou, náhle zaujal pohupující se růžový lampiónek, slabě žhnoucí bludička v průjezdu pustého domu. Když se žena zvědavě přiblížila, pojednou uviděla

formulovali. Cituji z textu: „Naše představa má dva hlavní předpoklady. Především se domnívá, že organismy, to jest rostliny, zvířata a člověk, jsou v podstatě útvary čtyřrozměrnými. To znamená, že to, co se z člověka pohybuje na této zemi a zaujímá zde jakýsi trojrozměrný prostor, není všechno, jest to jenom část bytosti, která má navíc ještě čtvrtý rozměr, a šíří se tedy čtyřrozměrným prostorem. Jakou má celkovou podobu tento čtyřrozměrný organismus, nevíme, ale dovedli bychom si o tom snad udělati jakousi představu na základě druhého předpokladu naší teorie. Ten totiž zní, že čtyřrozměrný organismus proniká naším trojrozměrným prostorem a že tento průnik jest totožný s organismy, s nimiž se setkáváme na zemském povrchu. (...) Jeho průnik naším trojrozměrným světem není pouhou dvojrozměrnou

a zůstal jen zkamenělý otisk v tajícím sněhu vzpomínek.

Zvedám zrak k rozsvícenému panelu a – snad na obranu proti sentimentálním pocitům – listuji knihou a sám sobě tiše předčítám: „Život jest prostě velkým experimentátorem, zkouší ty nejrůznější způsoby, je jako chameleon, který mění nejen barvy, ale i tvar a funkci, aby se přizpůsobil a aby zvládl mrtvou hmotu. Ssavec a člověk je jedním z takových pokusů, v jeho vývojové linii bude tak dlouho pokračováno, pokud to bude vhodné. Jakmile se člověk neosvědčí, přijde někdo jiný, avšak ani nejbujnější fantasie nám nevypoví, kdo to bude a jak bude vypadati.“

S ohledem na skutečnost, že jsem jedním ze zhruba sto padesáti milionů lidí na planetě, kteří přežili pokus o sebevraždu lidstva,

se mnoho lidí vysokého věku a bude-li přitom jejich duševní úroveň rovna duševní úrovni dvanáctiletých dětí, jak je tomu nyní v západních zemích.“

Vzpomínám na svou rodnou zem, na dobu svého mládí. Mám před očima změkčilé stranické synky, zlatou mládež, loutkovou nomenklaturu v banánové republice, generaci parazitů, která si po převratu na konci dvacátého století ještě stačila nasadit masku nacionálních konzervativců a kapitalistických demokratů, aby jejich prodejná duše pod škraboškou nevinnosti a solidnosti rychle zestárla, zmrtvěla a rozpadla se, prožraná sobectvím, korupcí a dalšími nemocemi systémového stáří.

Zachránily nás mladé generace. Doufám, že tentokrát lidstvu vydrží jeho předsevzetí delší

namodralé žíly a rudé tepny pulsující napjaté kůže. Než její mozek instinktivně vyhodnotil viděné jako nebezpečí, vystoupil proti ní temný mohutný stín. Mužská postava v klobouku a dlouhém převlečníku vystála na pozadí mokvajících šerých zdí, a než mohla vyděšená žena vykřiknout a dát se na útek, shrnutá předkožka obnažila svítící žárovíčku a tmou se rozlehl kohoutí křik.

Ta doba připomínala zrychlený film, několik přes sebe zběsile se odvíjejících projekcí. Výsledkem těchto interferencí byl zpomalený ponurý děj, jako by se pojednou se škubnutím zastavil promítací stroj a všechny ty obrázky na celuloidovém pásu vzplanuly prudkým plamenem. Tehdy dva čeští vědci přišli s myšlenkovým modelem, který nazvali Prostorový model života.

Náhla pohnutka mne probudila ze vzpomínek. Oživuji komunikační panel a na monitoru otvírám soubory osobního archivu. Zde je mezi tisíci titulů faksimile vzpomínkové knihy dr. Ferdinanda Herčíka nazvané Život na ruby (1945). Zde uvádí autor dvě základní konstanty, které společně s prof. Borůvkou

skvrnou, nýbrž právě tvarem trojrozměrným, to jest člověkem, zvířetem nebo rostlinou. Avšak člověk a vůbec každá živá bytost se mění, přechází z věku útlého přes mládí a dospělost k stáří. Každé toto stadium jest jedním stadiem v pronikání čtyřrozměrné bytosti. V každé vteřině našeho života ukazujeme světu jeden průnik onoho neznámého, nepředstavitelného čtyřrozměrného organismu, který plyne z plus části čtyřrozměrného prostoru, prochází naším trojrozměrným světem a mizí v minus části čtyřrozměrného prostoru. Kdyby někdo měl tak obrovskou sílu představivosti a dovedl si složit všechny tyto průřezy v jedno celkové čtyřrozměrné těleso, získal by obraz čtyřrozměrného organismu. To však nikdo nedovede.“

Zavírám oči a nechávám v představách plynout již uzavřené životy mých blízkých a přátel. Jejich z touhy zplozená těla a jejich světy, které svým vnímáním stvořili z nekončného přívalu elementárních částic – to vše má dnes již zcela určitý tvar. Čtyřrozměrná bytost, jejíž byli součástí a ztělesněním, odešla s jejich smrtí z našeho světa

mne to nutí mlčet a provinile klopat oči. Čtu dál: „Podivuhodné však jest, že maximálního počtu jedinců jest dosaženo mnohem dříve, než potravy počne ubývati. Jinými slovy: potravy jest ještě dost a mohli by se roditi ještě další jedinci, a přece porodnost klesá. Jako by tito všichni členové jedné populace tvořili jakýsi gigantický nadorganismus, který dopředu tuší, že potrava bude za určitou dobu vyčerpána, a reguluje předvídavě svůj počet.“

Ano, my lidé jsme žili v materiálně hojné a pohodlné době. Většina populace byla zaměřena sama na sebe, respektive na své „koníčky“, které přešly z lehké odpočinkové formy do plně emocionálně obsazené, bludně ovládané posedlosti. Lidé (mimo tvůrčí vědecké pracovníky, osobité umělce a nadané řemeslníky) zdětinštěli nedostatkem vnějšího tlaku. Nic je nenutilo namáhat se pro obživu. Rychle uvadali a degenerovali stejným způsobem jako poslední odnože aristokracie a velkoburžoazie v minulých stoletích. Cituji: „Neboť další vývoj člověka se bude řídit podle kvality, a nikoli kvantitou. Málo mu prospěje, dožije-li

dobu, než se to podařilo nám, lidem technické revoluce. Čtu opět dr. Herčíka, komentujícího myšlenky filosofa přírodních věd Whiteheada: „V mnohobuněčném organismu každá buňka žije svůj vlastní život v souhlase se svým okolím, to jest v souhlase se sousedními buňkami. Není život nad život buňky. To, co se nám jeví jako včela, žába nebo pes, je pokaždé výsledek soužití ohromného množství buněk, které si navzájem tvoří své okolí. Je to něco jako korálový útes, složený z milionů živých i mrtvých zvířat, jenže včela, žába nebo pes nikdy neporostou tak bezplánovitě, protože právě mají onen dominantní nexus, který Whitehead ztotožňuje s duší.“

V textu knihy jsem doputoval až k tomuto místu a připadám si jako had Uroboros, stočený okolo neznámé chaotické prázdnoty, v hrůze zakousnutý do svého vlastního ocasu: „Pro psychiatra je snad pohled na schizofrenika zcela všední, ale na mne působil tento druh šílenství vždy dojmem zvláštního druhu umírání. V roztržitém, rozháraném a nesmyslném myšlení schizofrenika je něco příšerného. Jeho typická dvojakost, kdy

jedněmi ústy řekne klad i zápor; jeho citová lhostejnost nebo zvláštní schopnost milovat i nenávidět, jeho chování plné rozmanitých grimas a směšných pohybů, to vše mi připadalo, jako by ten člověk byl napolo mrtvý. Je to jen tělo bez ducha, a protože tělo je víc duchem, než si myslíme, je to tělo zkomolené, zmrzačené.“

Tak tu teď sedím, naslouchám tichu, na jazyku a v chřípí cítím chuť slaného pláče. To nic, to je jen fyziologická reakce mého starého těla. Jako smrti zaslíbený vrah nařikám nad zmarněným dětstvím, jako každý z kriminálních neumím odpustit tomu, kdo ublížil dítěti. Jenže to dítě jsem byl já sám, všichni jsme byli děti – a ublížili jsme sami sobě, předávali jsme si bolest a žal, z ruky do ruky, tváří v tvář jsme si házeli žhavý kámen chamtivé nenávisti, z generace na generaci – a teď si neumíme odpustit.

„I psychicky neustále umíráme. Ta tenká nit, jež z úředně administrativních důvodů, pro identifikaci a obecný pořádek, spojuje v našem jménu minulost s přítomností, je nití velmi slabou. Umíráme nejen s těmi, kdo umřeli a byli jakkoliv spjati s naším vnitřním životem, ale umíráme i tehdy, když se rozcházíme s lidmi, které jsme ctili nebo milovali. Kdo nedovede energicky skončit přezrálý citový vztah, ten se vystavuje nebezpečí, že po celý svůj život potáhne za sebou mrtvolu svých lásek a svá vyčichlá přátelství jako prázdné kukly, z nichž motýl dávno někam uletěl.“

Ráno bylo sladké. Skrz síťové záclony na oknech prostupovala tichá sluneční zář. Ještě mokrá ze sprchy jsem otevřel průlez, vystoupil z vrtulníku a slastně se opřel o jeho prohřátý titanový trup. Slunce překonalo hřebeny hor na obzoru a plnou silou se opřelo do krajiny. Čirý vzduch proudí okolo mne, kleká z úbočí dolů k jezeru, kde se nad hladinou převalují mlhy.

Melodický signál mi zacvrlikal v uchu. Potvrzuji hovor – profesor spolu se svým týmem lékařů mne zve na společnou pracovní snídani. Budeme hovořit o vyšetření mého starého mozku.

V tak čistém vzduchu, obklopen panenskou přírodou a antiseptickými sály, jsem po dobré arabské kávě dostal nevím už po jak dlouhé době chuť na cigaretu. Nikdo z mladých ale u sebe nic na kouření nemá. Nakonec mne zachránil postarší technik, sedící u panelu nástrojů vzdálené asistence. Poslal vzkaz do skladu a computer vzápětí vyhledal vakuově balené prastaré cigarety v barevné krabičce s orientálními nápisy. Vzdálil jsem se ven, na terasu, promnul v prstech tmavě zelenou cigaretu a zapálil světlounký tabák. Slastná nikotinová vlna mne skoro porazila, úplně se mi podlomila kolena a musel jsem se zády opřít o stěnu. Vydýchl jsem do nebe, a bylo to, jako bych s kouřem vystoupil sám ze sebe.

Ležím teď v tunelovém scanneru a zvolna dýchám. Mladá lékařka sedí kdesi poblíž, mimo mé zorné pole, a polohlasem mi kladé kontrolní otázky. Občas mne požádá, abych otevřel oči a hleděl na projekční plochu před sebou. Geometrické obrazce tam střídají podobizny lidských tváří, videosekvence a zvukové podněty mi do uší přenášejí vzruchy. Chvillemi cítím na těle její jemné, hladící doteky, jindy mne zas požádá, abych rukou uchopoval různé předměty nebo se špičkami prstů dotýkal různých struktur. Cítím různé vůně a jsem vyzván, abych vzpomínal na různé zážitky ze své minulosti, na lásku a smutek, na touhu a radost, na věci dobré a věci zlé. Tohle mi moc nejde, přestože vzpomínám takřka neustále. Mladá žena se mě ptá na můj život. Z materiálů, které o mně má, se mě snaží upamatovat na jisté skutečnosti – a já vidím, že hodně nepříjemných věcí jsem v podstatě zapomněl, zakázal jsem mozku, aby na ně myslel.

A pak se něco stalo. Tma prázdnoty přišla a zřejmě mne pohltila. Když se dostavily zlé myšlenky, pravděpodobně jsem se chvíli „cukal“ a pak raději dobrovolně „umřel“.

Druhý den mne melodický hlas mladé ošetřovatelky tiše a mírně vyvedl z podzemí těžkého, farmakologicky navozeného spánku. Opatrně jsem škobrtal o ještě spící úseky své mysli. Když jsem se plně probudil, s překvapením jsem zaregistroval doznívající erekci.

Opatrně jsem potom chodil po střešní zahradě lékařského pavilonu. Hladil jsem rukou koberec různobarevných netřesků, mnul v dlaních oblázky říčních křemínků, prsty se dotýkal temně zeleného jehličí zakrslých horských borovic.

Sedl jsem si na lavičku pod rudý jasan a hleděl, jak slunce a vítr rozhazují stíny po kamenitých cestičkách.

Profesor mne pozval k sobě na aperitiv před jídlem. Potom jsme všichni společně lehce poobědvali a já asi dvě hodiny odpočíval, naslouchal barokní hudbě, zmožený včerejšími zážitky.

Sešli jsme se u odpolední kávy. Profesor mi nabídl stopičku obligátní dvacetileté třešňovice – cvakli jsme si a pak mlaskajíce znalecky hodnotili tu tajemnou, jódovou chuť „pecičky“.

Sedím teď spolu s týmem lékařů v rozlehlém konferenčním sále a hledíme na čelní stěnu, kde se promítá videozáznam mého vyšetření. Po straně běží scan mého krevního tlaku, práce srdce a elektrického odporu kůže (pocení). V překrývajících se polích souběžně probíhají výsledky chemických analýz. Na jednom poli je vidět reakce mé tváře na podněty zrakové, sluchové, čichové a hmatové. Z reproduktorů zní hlas lékařky, která mi kladé spoustu testovacích otázek. Vše je synchronizováno v jedné časové ose.

Fascinovaně hledím na hlavní panel. Temně zelený prales se vlní němou bouří. Smaragdové lesy astrocytů a neuronů pulsují v síti

synaptických polí. Každý dotek mých prstů, každé otevření očí vyvolá uragán, světelnou záplavu, která ve vlnách rozsvítí celý mozek. Ostrůvkovité žhavé body se slévají a vzápětí zase rozpadají. Vše je tak rychlé, nepředstavitelně rychlé. Nic na tomto světě není rychlejší než myšlenka.

Nebo snad myšlení a pocity probíhají v nadsvětelných rychlostech a skrze elementární částice „padají“ a zpomaleně se manifestují v našem světě?

Celé mé tělo se napjalo. Podle slov, která se linula z reproduktorů, podle toho příjemného ženského hlasu jsem poznal, co teď přijde. Bylo mi, jako bych čekal někde u bran pekla, až vyleze drak.

Tichá, mazlivá slova plná něhy a lásky – slova, která šeptají matky dětem a zamilované ženy svým milencům. Slova, která končí v teplém polibku, v přiložení prsu k žíznivým ústům dítěte a muže. Na hlavním projekčním panelu už od začátku těchto mazlivých slov narůstala pulsující záře a pohlcovala další a další slévající se ostrůvky. Ale teď, při těch klíčových slovech, vidím jak odněkud z oblasti amygdaly vzešel mohutný impuls, les neuronů se rozhořel zeleným ohněm a fialová srdce astrocytů se rozsvítila jako hvězdy. A pojednou, v tom mechovém světě, se v mase bilionů signálů počaly rozevírat temné, bezedné skvrny. Byly to jámy, trhliny v myšlení, naprostá emocionální prázdnota. Axony byly bez signálů, nebylo tam nic. Fascinovaně jsem hleděl na tu slévající se skvrnu tmy, která vystoupala až odněkud z hlubokých archaických vrstev mozku, z míchy a nervových sítí v celém mém těle – vše se slilo do jedné velké jámy, která pohltila neokortex. Obě mozkové hemisféry zářily pouze na okrajích, v čelní a týlové oblasti, které jsou zodpovědné za počítky zraku a hmatu, a kdesi hluboko v mozkovém kmeni poblikávaly základní vegetativní funkce. Podle všech platných lékařských zásad jsem byl živ – a zároveň emocionálně mrtev.

Profesor mne poplácal po rameni a všichni mladí vědci se na mne laskavě usmáli, jako na malé plačící dítě. Ano, tekly mi slzy.

Hleděl jsem na tu jámu v mé mysli a věděl jsem, že je to černá díra. Gravitační trhlina ve stěně časoprostoru, hrůzně zářící hvězdná smrt. Propast, kterou nosím v sobě, živí pocity, strhává do sebe všechnu lásku i nenávisť, kterou kdokoliv ke mně vyzářil. Proto jsem se dožil tak odporně vysokého věku, nedotčen, nespotřebován v lidském světě. Procházel jsem jako dítě neštěstím a válkami a na provázku jsem vedl svou vznášející se duši, jako naivní, lehký balón.

Uvnitř mne je bezedný černý tunel smrti. Jak do něj padají pocity a energie, kterou mi dávají druzí lidé, tak v posledním okamžiku nádherně září, drceny nelidskou přitažlivostí prázdnoty, a v jakémsi znehybněném, relativistickém otisku zůstávají zapsány v mých vzpomínkách.

Třesou se mi kolena, pokládám na ně chvějící se ruce. Dnes poprvé jsem pohlédl do tváře své ženy. Má družka je tichá a kolem ní šlehájí plameny. Je to bohyně, je to zlatem a diamanty ozdobená roura do komína.

Láska je pro mne smrt.

Když zhasly všechny obrazovky, chvíli jsme ještě zůstali sedět a mlčeli jsme. Potom se mladí lékaři zvedli, polohlasem se se mnou a s profesorem rozloučili a odešli.

Ve tmě tichého sálu, v němž matně svítilo několik podsvícených ovládacích panelů, jsem vyprávěl starému lékaři své vzpomínky. Vracel jsem se, odvažoval jsem se vracet, podpořen jeho vlídným komentářem, navštěvovali jsme společně mé dávno opuštěné jeskyně. Byly to vesměs chrámy hrůzy, ale ty má i on, ty má každý z nás, kdo jsme přežili velké války a pandemie.

Tam, kde má každý z nás zlatonosnou vrstvu vzpomínek na mládí, mám já jen pár krásných hřejivých krystalků. Jsou to vzpomínky na kamarádké výlety za město, na první procházky s dívkou, když padne šero do zahrad a parků a u první probouzející se lucerny se chlapec a dívka rychle políbí, protože se stydí. Když zavřu oči stejně, jako jsem je zavíral tehdy při líbání, vyplují jako olej na hladinu vzpomínky na nedorozumění a cizotu, které nakonec ukončily každý můj vztah. Profesor říká, že tak to prostě je, jsme bytosti putující v čase, vše je v proměnách a nic nelze podržet.

Ale já si dobře vzpomínám, jen nevím, jak to názorně profesorovi sdělit, protože pro to v podstatě neexistují slova. Chronická, léta trvající úzkost byla a dodnes je živena nesnesitelnou ambivalencí. Kdykoli jsem v životě miloval, zároveň jsem nenáviděl. Je to tak nepochopitelné a nepojmenovatelné, že v podstatě i dnes vyřáším pouze zoufalé skřeky ve snaze popsat tu hrůzu.

Abych přežil a aby to temné „něco“ ve mně bylo vybaveno zvířecí silou k životu, zhrubl jsem, navenek se stal otupělým, učitelům jsem se jevil náhle zhlouplým, kamarádi poznenáhlu začali mluvit nějakou pro mne nesrozumitelnou řečí dospělých a já se odci-zil svému okolí. A protože člověk může žít jen ve vztazích ke světu, nakonec jsem byl cizincem i sám sobě.

Doktor mne uklidňujícími gesty a pobídkou ke krátké procházce přece jen přivedl na jiné myšlenky. Přivolał jsem z pozdru svůj exoskelet, vklouzl do jeho laskavé náruče a takto opancěrován, náhle mohutný jak Mínotauros, uplakané staré vědomí v bezelstném syntetickém těle, jsem vykročil po břehu jezera.

Slunce se sklánělo k horám na západě. Sytě žlutá zář rozsvěcela duhově lesklou, klidnou hladinu Bajkalu. Hovoříme a s každým krokem ze mne padá smutek a žal. Klid se rozprostírá v mé duši, jako se sluneční zář laskavě rozlévá po krajině. Osamělý bílý racek pomalu letí podél břehů a profesor mi vypráví o dobách jeho mládí.

Nakonec, když padlo šero, jsme si rozdělali na kamenité pláži malý ohniček z naplaveného dřeva. Nabídl jsem profesorovi kus čokolády s kofeinem, nosím ji všude s sebou jako nouzový zdroj energie.

Sedíme na vyschlých kmenech, které vlny vyhodily na břeh, hledíme do plamenů a jiskry s praskotem stoupají k setmělému nebi. Klacíkem přisouvám ohořelé zbytky uhlíků

a naslouchám vyprávění o jednom dávném výzkumném programu, který byl posléze zastaven v důsledku mobilizace a přicházejících velkých válek. Výzkum se týkal kvantové provázanosti elektronů, superpozic elementárních částic a s tím související problematiky biologických aplikací těchto poznatků na proces myšlení, rychlosti přenosů dat za pomoci elektrochemických signálů v neuronálních axonech a synapsích a z toho vyplývajících filosofických otázek. Zakladatelem toho multioborového výzkumu byl respektovaný matematik Roger Penrose.

Padla tma a od jezera zavanul chlad. Vracíme se zpátky k rozsvíceným budovám na úbočí lesnatých kopců. Teď už oba mlčíme. Já i profesor jsme pohrouženi každý do svého světa vzpomínek. Ve výtahu se loučíme, já děkuji doktorovi za ty přátelské věty, které zklidnily mou mysl, on vystupuje u svého služebního bytu a já pokračuji nahoru k heliportu.

Ležím na lůžku, prohrátý dlouhou chůzí a moje zjasněná mysl pozorně hledá v registrech jisté informace. Zvedám trup, abych se vsedě napil horkého čaje, a vkládám do úst lžičku rybízové zavařeniny. Po několika doušcích cítím, jak vlahý dotek buněčné blaženosti prostoupil mé tělo, a tak znovu ulehám. Prsty vytukávám na stropní panel klíčové jméno. Vzápětí se mi zobrazuje nabídka desítek tisíc odkazů. Letmo několik z nich otvírám, ale nespokojen s jejich stručným obsahem nakonec oživuji svůj elektronický archiv a nalézám faksimile knihy, kterou jsem před více než sedmdesáti lety s velkým zaujetím četl. Roger Penrose: Makrosvět, mikrosvět a lidská mysl.

Volně listuji a pročítám zajímavé pasáže: „Mechanismus dědičnosti závisí na kvantověmechanickém chování molekul DNA. (...) Po mikrotubulech putují neurotransmitery podél axonů a dendritů, aktivita mikrotubulů může tudíž ovlivňovat koncentraci těchto látek na koncích axonů a v dendritech. Tím může být zase ovlivněna síla synapsí. Mikrotubuly mohou působit i na růst a degeneraci neuronu, a měnit tak samotnou síť neuronových spojů. (...) Protein tubulin se může vyskytovat nejméně ve dvou rozdílných stavech (konformacích) a jedna konformace může přecházet v druhou. Trubička může zřejmě přenášet signál. Stuart Hameroff a jeho kolegové vyslovili zajímavý názor o tom, jakým způsobem se mohou signály podél trubiček šířit. Podle Hameroffa se mikrotubuly chovají jako jakési buněčné mikroprocesory, a mohou tak přenášet velmi komplikované signály. Dvě rozdílné konformace molekuly tubulinu můžeme tudíž pokládat za realizaci stavů, 0' a, 1' digitálního počítače. Každý jednotlivý tubul se tedy může chovat jako mikropočítač. To musíme mít na paměti, když se snažíme pochopit, jak neurony fungují. Jednotlivý neuron se nechová jen jako vypínač, protože obsahuje mnoho a mnoho mikrotubulů, je schopen velmi komplikovaných úkonů.“

Musím se znovu posadit a napít se čaje. Došla by mě zajímalo, jestli někdo na tyto myšlenky dnes navazuje. Ano, kontinuita byla válkami přerušena, mnoho lidí zahynulo v pandemiích. Ale snad pár lidí, vědců ze skupiny, která pracovala na tomto úkolu, přežilo? Nebo je to dnes už jenom vzpomínka, slepá cesta vědy?

Profesor se na břehu jezera o Penroseově výzkumu dál nešířil. Pojednou se odmlčel a šel raději přiložit na oheň kus dřeva.

Čtu dál: „Součástí této představy je, že v trubičkách existují jakési koherentní kvantové kmity a že tento proces probíhá v značně rozsáhlé oblasti mozku. Už hodnou řádku let uvažoval podobně Herbert Frölich, ukazoval, že představa existence podobného procesu v biologických systémech je vcelku přijatelná. Mikrotubuly se zdají být dobrým kandidátem na strukturu, ve které by mohl probíhat koherentní kvantový proces velkého měřítka. Když hovořím o procesu ve velkém měřítku, vzpomeňte si na efekty kvantové nelokality. (...) Takové nelokální efekty, při jejichž výkladu nemůžeme chápat dva vzdálené objekty jako nezávislé, podle kvantové mechaniky

existují, musíme proto připustit, že existují určité globální procesy. Podle mého názoru je vědomí cosi globálního. Proto jakýkoliv fyzikální proces, který by měl být zodpovědný za vědomí, by měl mít globální povahu.“

Abner Shimony v dodatcích ke knize některým Penroseho myšlenkám oponuje: „Podle Whiteheada něco jako duševno prostupuje celou přírodou, ale duševno vysoké úrovně je vázáno na vývoj speciálních hostitelských komplexů událostí. Schopnost systému aktualizovat potenciality, díky nimž je modifikována lineární dynamika kvantové mechaniky, může prostupovat přírodu, ale je nezanedbatelná pouze v systémech s vědomím vysoké úrovně. Tuto toleranci bych však omezil a schopnost superpozice kvantových stavů bych zařadil do oblasti psýchy teprve tehdy, až budou rozpracovány důsledky tohoto předpokladu pro širokou škálu psychologických jevů. Teprve pak bude možné takovou hypotézu cílevědomě experimentálně zkoumat.“

Rovněž Nancy Cartwrightová namítá: „Penroseova myšlenka – postulovat makroskopickou kvantovou koherenci pro mikrotubuly cytoskeletu a pak hledat vysvětlení nevýpočetních rysů vědomí v novém druhu kvantově-klasické interakce – detailním programem není. (...) Část Penroseovy myšlenky spočívá na poměrně nedávném objevu v oblasti elektromagnetismu: různé stavy elektrické polarizace v dimeru tubulinu jsou pravděpodobně zodpovědné za rozdíly v geometrickém uspořádání, které způsobují, že dimery jsou vzhledem k mikrotubulu skloněny pod různými úhly. (...) Vezmeme filosofii biologie, v níž dlouhou dobu redukcionismus nebyl v módě a kde opět začíná být brán vážně jakýsi emergenticismus, tedy filosofie vynořování, spočívající v přesvědčení, že na každé vyšší úrovni komplexnosti a organizace se vynořují nové vlastnosti a zákony.“

Jdu se projít okolo vrtulníku a nadýchat čerstvého vzduchu. Síla těch myšlenek mne inspiruje a zároveň naplňuje úžasem nad schopností lidské kreativity. Dívám se na hvězdy nad hlavou a vzpomínám na dávného královeckého profesora, který se pokoušel definovat stvoření, aby nakonec stanul v úžasu před jiskřící tváří hlubokého vesmíru, a našel tak jedinou oporu, sám v sobě a v druhých – schopnost probuzené odpovědnosti za člověku svěřený svět.

Sedám si ke stolu, upíjím vystydlý čas a pokračuju ve čtení. Roger Penrose říká: „Duševno je ontologicky fundamentální jsoucno ve vesmíru – domnívám se, že něco takového je v přírodě skutečně nezbytné. Nepochybně s každou událostí, při které dochází k objektivní redukci, je spojen jakýsi druh protomentality, který však musí být v určitém smyslu neobyčejně nepatrný. Bez široce rozproštěné provázanosti s vysoce organizovanou strukturou, dokonale přizpůsobenou schopnosti zpracování informace, jaká se vyskytuje v mozku, se nemůže skutečné duševno objevit. (...) Já se totiž skutečně domnívám, že bychom mohli mít entitu vybavenou vědomím, která vůbec není biologická, pokudologii chápeme v jejím dnešním smyslu. Ale jakýkoli systém by nemohl mít vědomí, pokud by do hry nevstupoval určitý typ fyzikálního procesu, který pokládám za podstatný. (...) Domnívám se, že moje schéma vede k mnohem určitějšímu programu (...) Tvrdím, že musíme hledat v mozku struktury, které mají zcela určité fyzikální vlastnosti. Tyto struktury musí dovolit existenci dobře stíněných kvantových stavů, jejichž doba života se pohybuje obecně v řádu sekundy, a v těchto stavech vystupuje provázanost rozproštěná po velkých oblastech mozku, zahrnujících najednou tisíce neuronů. Pro existenci takových stavů potřebujeme biologické struktury s velmi přesnou vnitřní konstrukcí, pravděpodobně se strukturou podobnou krystalu, která může podstatným způsobem ovlivňovat sílu synapsí. (...) Stručně řečeno, evoluční proces je v jádru neslučitelný se zjevnými pozorovatelnými skutečnostmi. Při standardním pohledu se tato skutečnost obchází různými prostředky, jež jsou různě věrohodné,

ale holý fakt zůstává. Podle mne jde o fyzikální problém bez ohledu na to, jaký vliv by mohl mít na biologii. Názor, že příroda může být opravdu takto slepená dohromady, je asi bezrozporný, alespoň zatím nevede ke sporu s experimentem, hluboce však pochybuji, že by náš svět opravdu takto vypadal. (...) Jádro mého argumentu spočívá v tvrzení, že vlastností, jíž se řídí přírodní výběr, je obecná schopnost rozumět, a je náhodnou skutečností, že tuto schopnost lze uplatnit i k chápání matematiky. V důsledku gödelovského argumentu musí být tato schopnost nealgoritmická, ale lze ji využít pro řadu jiných cílů, než je matematika. Nevím, jak je to s žízálami, jsem však přesvědčen, že slonům, psům, veverkám a řadě dalších zvířat se jí dostalo v nezanedbatelné míře.“

Je hluboká noc. Rukou hladím desku stolu a dotýkám se štíhlé vázičky, ze které se na mne usmívá květina, již mi darovala dívka.

Na panelu zapípal signál příchozí pošty. Rozbaluji soubor na ploše. Ano, vzpomněl si na mě šílený psycholog. Stejný trosečník ze starých časů, jako jsem já. Proti své vůli přežil peklo války, a teď, v nové době, konečně nalezl sám sebe. Byl vybrán do programu přípravy mezihvězdných letů a se skupinkou dobrovolníků testuje vliv dlouhodobého odloučení od lidské společnosti. Již několik let žije na odvrácené straně Plutonova měsíce Cháron.

Otvírám video – kdesi v útrobach palubního počítače to zahučelo a mamutí soubor dat mi pojednou na panelu zobrazil panoramatický černočerný svět, několik budov v jakémsi údolí. Postava v těžkém skafandru si obrací kameru do tváře. Ano, za polarizovaným zlatým sklem je směřující se známá tvář.

Slyším jeho veselý hlas. Je šťastný. To je dobře. Kamera teď zabírá jakési rozečkané pohorří, na rozhraní absolutní tmy mezihvězdných prostorů a slabé záře centrální hvězdy.

Poznávám ten obraz. Přítel se dívá po linii skalních útesů a mně je jasné, že vystoupal na jakousi místní horu, aby pohlédl směrem k maličké Zemi a pozdravil vzdálené Slunce. Obraz se opět změnil, teď zmizela sluneční soustava a objektiv kamery zaostřil na jiskřící oceán hvězd. Kdesi v temnotách okolo Chárona putují zmrzlé cáry amoniaku a vodního ledu Kupierova pásu.

Teď vidím psychologovu rukavici, jak ukazuje kamsi do prostoru. V miliardách modravých jisker je cosi, co pokládá ta podivínská mysl za důležité. Teď kamera začala zaostřovat, změnila své nastavení na astronomický dalekohled a zobrazila to cosi, ukryté v hlubinách diamantové noci. Už chápu, malý červený ohniček vzdálený 4,25 světelného roku. Z reproduktoru se ozvalo slastné plačtivé mečení, pro šíleného psychologa tak charakteristické. Lidský kozel ve skafandru, na skále posledního výběžku sluneční soustavy, zvedá svou ruku a ukazuje skrz Oortovo mračno, v němž se rodí komety. Ukazuje ještě dál – na rudou jiskřičku v nelidské prázdnotě okolního vesmíru. Tam na konci pomyslné dráhy tiše žhne v souhvězdí Kentaura staré červené slunce – Proxima Centauri.

Václav Kahuda (*nar. 1965*) se vyučil štukatérem, od roku 1986 prošel řadou dělnických zaměstnání (*noční hlídač v muzeu, strojník čistírny odpadních vod, hrobník, topič apod.*). V roce 1992 debutoval novelou *Příběh baziliška, jeho dosud poslední román Větr, tma a přítomnost vyšel v roce 2014 v nakladatelství Druhé město. Text pochází z chystané novely Bytost.*

KALIBRACE

Sára Vybíralová

Ani tentokrát, pro jednu, jí matka nemohla nepokazit radost. Darja jí zatelefonovala, jen co bylo jisté, že to klaplo, a ještě za chůze přerývané drmolila: *a hádej, hádej, za co dostanu prachy? Za to, že budu jíst čokoládu!*

„Dva tisíce!“ procedila do mluvítko tlumeněji, s přidušenou, nevěřící extází v hlase. Chvilí doufala, že jí matka bude úspěch přát, že se i ona rozesměje a podíví nad dcerou, která se v tom velkém městě zvládla přichomýtnout k tak krásně naservírovanému pečenému holubovi. Jenomže v matce vyvolává hořkost už samotné slovo brigáda – protiklad pořádné, poctivé práce – a chladným tónem místo toho spustila litanii pochyb: *kdože tě to kam zve a kdože ti to platí? Seš si jistá, že to není podvod? Máš smlouvu? Jen jestli, víš co. Jen jestli nejde o něco trochu jinýho! Víš, co myslím. Protože já tě z bryndy tahat nebudu, až budeš někde v Rakousku v bordelu nebo prodaná na orgány. A to si kvůli tomu ještě budeš brát volno? Neměla by sis radši vzít stálý práce? Teda – toho, co máš?* Darja típla telefon plná zlosti na matku i na sebe, že to vůbec zkoušela. Přitom dobře ví, že by máti byla nejradši, kdyby zůstala na vsi, v jejich domě, nechala se tak jako ona zaměstnat na bezpečném místě ve fabrice – a vůbec vstupovala jen do předem vyšlapaných stop. A radost, která nemůže ven, v Darje pomalu, bolestivě vychládá.

V poslední době Darja po podobných nabídkách celkem slídí – konkrétně od doby, kdy Evička dostala tři stovky jenom za to, že kamsi došla nějaké paní povědět, jaký má oblíbený prací prášek –, ale zatím to ještě nikdy nevyšlo. Kdyby si matka dala říct, vysvětlila by jí, že nejde o nic podezřelého. Některí výrobci občas potřebují zjistit, jak jsou lidi spokojení s tím, co jim prodávají, a protože kdyby dělali anketu jen tak venku na ulici, každý by je poslal do háje, vyberou občas pár lidí, kterým za jejich upřímnost zaplatí. Jen tak. Říká se tomu placená diskuse. Ale pozor! K téhle krásné brigádě není tak snadné proniknout. Aby člověk mohl odpovídat, nejprve musí odpovídat kritériím. Takže když třeba hledají ženy se dvěma a více dětmi a v přihlášce se vás ptají na počet potomků, samozřejmě neuvedete bezdětná. Člověk musí být trochu vynalézavý. Jen o věku lhát nelze, ten si pak zkontrolují v občance. Darja tedy zkouší skoro všechno, co odpovídá její věkové kategorii, ale většinou přijde s křížkem po funuse. Zatím byla jen na vyplňování dotazníku o vlasové kosmetice, za což dostala tak akorát drahý šampon, který dala matce k narozeninám (nadávala a nepoužívá ho). Doopravdy se na ni štěstí usmálo až dnes, když se v telefonu ozval poněkud znuděný ženský hlas, který po ní chtěl, aby potvrdila svůj zájem o účast na honorované ochutnávce, načež jí kladl různé lstivé dotazy. Darja ovidivně zdárně proplula přes všechny peřeje rozhovoru, protože jí pak dáma nadiktovala den, čas, adresu a připomněla: *hlavně prosím vás nezapomeňte, co sme si řekly vo tom příjmu, ja?*

Darja je na sebe přiměřeně hrdá: dobře si zapamatovala, že na ochutnávku čokolády hledal inzerent ženy, které vystudovaly vysokou školu a v současnosti mají dobře placenou práci. *V kanceláři*, řekla, když se jí žena v telefonu zeptala na zaměstnání. *Takže, co tam dáme, nějaká asistentka nebo manažerka, jo?* zeptala se žena. Darja řekla jo, a to stačilo.

Ani to vlastně nebyla lež, protože v kanceláři Darja skutečně pracuje. V kancelářích. Úplně sama má na starosti malý, celkem nudný, ale na úklid nijak složitý notářský kabinet, kde vysává zátěžový koberec, a sousedící soukromou jazykovou školu o pouhých dvou

místnostech, kam chodívá otírat z podlahy podivně páchnoucí žmolky, jež se dělají z barviva lihových fixů otřených z tabule. Darja je Putzfrau. *Pucka*, jak říká pohrdlivě, zahořkle matka, která nechápe, proč její dcera dobrovolně opustila práci na plný úvazek v malém supermarketu, z níž ji nikdo nevyhazoval. Matka nepocituje lákavost svobody, nenapadlo by ji podlehnout svodům volné živnosti, různorodosti a nejistoty. Darja se zaregistrovala v několika agenturách. Uklízí i byty, nyní zejména jedno 3 + kk v novostavbě, kde žije smutný starší muž a neviditelná mladá žena. Ale především chodívá vždy večer, po osmé, na své nejlepší místo, ulovené přes poslední agenturu, tu náročnou, kde chtěli reference a zkušenosti a pro kterou musí vyplňovat spousty výkazů. Ve velkém kancelářském komplexu dostane v léno celé patro otevřených kanceláří. Monumentální průchozí místnosti plné opuštěných stolů. Nízké koberce, po nichž se tak příjemně chodí a z nichž jen velmi zřídka namáhavě vydroluje zaschlý kus jídla. Prázdné, hladké plochy stolů, navzájem odstíněné nízkými mléčnými skly. Blýskavé povrchy kuchyněk a sanitárek. Toalety s elegantně obými umyvadly a hrdými nerezovými zásobníky, kam doplňuje pronikavě vonící mýdlo. Skoro vše už je rovnou čisté, čisté a hebké, stačí to pohladit a přeleštit. Jako malovat ženu, která je krásná tak jako tak. Věci jsou závratně nové, nové a nepotřebované, hlásají svou suverenitu, nepodajnost, tyčí se v přítomnosti, čas se jich netýká. Darja by nejraději všechno osahala: šourá podrážkami po zemi, aby pocítila dotyk husího vlasu koberce, hladí čalounění a prstem objíždí hrany stolů. I zdi jsou panensky, zářivě natřené a celé lemované bezvadnými lištami. Oč je to všechno jiné než doma, kde matka nikdy nic nevyhodí, kde si nemůže dovolit nic vyhodit, kde staré pohlednice blednou a kdy si bílá plastová rychlovarka žlutne a koroduje. Tady je jakékoli chátrání nepřístojné a Darja se stydí i za rozlámanou propisku, kterou podepisuje výkaz.

Tohle by matka nikdy nepochopila. Kdyby se jí to Darja pokoušela popsat, vytáhla by svoje slovo pro tyhle příležitosti: *marnost*.

„No a příjem tady mám, že musí bejt nějakých třicet pět až padesát tisíc, tak tam dám těch třicet pět, jo?“ ozvala se tehdy žena v telefonu. Darja si představila samu sebe, jak sedí na měkkém, odpruženém kancelářském křesle u velkého stolu, na hezkém místě v té velké kanceláři, kam chodí, když už je vylidněná a pohroužená do tmy, představila si pod prsty texturu tmavé desky napodobující dřevo.

„Třicet sedm,“ špitla. I při měření teploty si vždycky trochu přidávala.

- - -

Matka by to nedokázala. Myslela by si, že si musí obléct něco speciálního, a vytáhla by své staré, vzácné sako s ozdobnými knoflíky, které nosívá na rodinné oslavy a vánoční besídky se spolupracovnicemi, ověsila by se archivním zlatem. Nebo by rovnou tvrdila, že to nejde. Tvářila by se, že to odmítá z principu. *My obyčejný lidi ze sebe nepotřebujeme dělat něco, co nejsme*. Prohlásila by, že zazobancům kouká jejich nezasloužené dobré bydlo z očí. Řekla by, že ona se nebude nosit jako hovno na lopatce.

Darja ví, že vysoké platy se do zevnějšku promítají leckdy jen nenápadně. Ví, že to s přestrojováním nesmí přehnat. Mladé ženy, které občas zůstanou večer u rozsvícených počítačů, mívají ledabyle stažené vlasy a zmuchlané límečky. Sebe si Darja představuje jako jednu

z těch, kterým to sluší o něco víc – v lesklých legínách z umělé kůže a tenkém svetříku nenápadné barvy, který klouže z ramen. Není žádná věda oblečení identifikovat, kdyby ho chtěla koupit – všechno to prodávají v obchodech v nákupním centru, kudy se musí projít, když se jde z kanceláří do metra a kde se v období slev dá udělat celkem dobrý Kauf. Ale teď slevy nejsou a Darja se musí zamaskovat do starého oblečení. Ví, jak na to. Vezme si černé kalhoty, které mají už dlouho úplně proděravělé kapsy, což ale z dálky nebude vidět. Džíny ne. Polyesterovou halenku a do uší maličké perličky, jaké měla paní, s níž naposledy mluvila v bance.

Cestou se kontroluje ve výkladních skříních a její odraz ji znejistí. Bude důvěryhodná? Dostane strach, že na ní všichni poznají, že třicet sedm tisíc zdaleka nevydělává – i kdyby oblečení prošlo, poznají to na jejích lhářských očích. Nebo na ošoupané kabelce, z níž se drolí svrchní vrstva koženky, jako když se plaz svléká z kůže. Jak moc bohatý je vlastně člověk s tímto platem? Může se, náhodou, stát, že se i jemu loupe kabelka? Raději ji hned strčí pod stůl.

- - -

V malé běloskvoucí místnosti bez okna, kam ji z recepce zavedla odtazitá dívka s vysoko vyčesaným culíkem, ji však obavy ihned opustí. Tyhle ženy ji rozhodně neprokouknou. Jsou úplně jinak namalované než dívka s culíkem, jako by se inspirovaly v jiných časopisech. Nevěděly, že nemají mít džíny. Dokonce se nestydí ani za žmolky na úpletových rukávech. Mají melíry a pokorné pohledy.

Uprostřed oválného stolu leží bílé šálky na kávu obrácené dnem vzhůru, hrneček se lžičkami, miska s kostkami cukru, čajové sáčky značky, která Darje vždycky připadá zbytečně drahá. Štíhlá dáma v pronikavě růžovém tričku a dobře padnoucím saku se natáhne přes stůl a přisune k šálkům dvě termosky. Má podivuhodně lesklé vlasy a kolem úst a očí hluboké vrásky, ještě zvýrazněné silnou vrstvou make-upu. Vrásky, které však nijak nepodřívají úpravnost jejího zevnějšku, jsou tak nějak správné, tam, kde mají být, když člověk hodně mluví, dobře vyslovuje, naslouchá a tváří se podle toho, co zrovna usuzuje. Jako by byly výsledkem usilovné a úctyhodné práce.

Dáma se správnými vráskami pokyne k termoskám, ale nikdo si nechce nalít kávu jako první. Ženy se stydlivě usmívají, klopi oči, nejsou hodné tohoto velkolepého daru, této úžasné obětiny, teplého nápoje z termosky. Až když dáma v růžovém, pro niž se Darje vnucuje označení *šéfka*, s úsměvem prohlásí, že ona tedy váhat nebude, a naruší opatrné ticho zurčením, odváží se i ony a se zběsilou zdvořilostí si dávají přednost, nalévají si navzájem. Šéfka naláme na talířky celou tabulku čokolády, pak další jiné příchuti, pak ještě jednu a nakonec – Darja nevěří vlastním očím – i čtvrtou tabulku, popostrčí je doprostřed stolu a pobídne je. Teď, když přijaly kávu, se už ruce neostýchají natáhnout.

Šéfka za nimi zavře dveře a chce, aby se představily.

„... abychom přece jenom nebyly tak úplně anonymní. Ty kartičky máte na to, ano, přesně tak, abyste tam napsaly svoje jméno, abych pak nemusela říkat, když se vás budu chtít na něco zeptat, třeba vy v tom pruhovaném roláku, že jo.“ A usměje se na ženu v zeleně pruhovaném roláku, která už si stihla připnout kartičku s nápisem Daniela.

Hubená světlavá dívka ukousne velkými řezačky kus tvrdého čtverečku, ozve se hlasitě

křupnutí a dívka Markéta se rozpaky usměje na ženu Danielu a žena Daniela zase na ni.

„Jmenuju se Daniela,“ říká Daniela trochu skřípavým hlasem, ale tak smířeně, odevzdane, jako by to povídala už po třicáté. „Je mi třicet osm let, pracuju jako obchodní poradce, bydlím blízko města, v domečku, mám manžela Petra a psa Ozzyho, ráda vařím a zajímám se o aromaterapii.“

„Jmenuju se Šárka,“ říká štíhlá kudrnatá žena se zapadlými očima, „a pracuju v oblasti zabezpečovacích systémů.“ Podívá se na šéfku, zda je ještě nutné něco dodat, a ta povzbudivě kývne. „Jsem svobodná,“ doplní Šárka.

„Já jsem Martina,“ říká usměvavá tlustá žena s pihou a platinovými proužky v hnědých vlasech. „Taky mám psa a pak taky dvě skvělé děti. Předtím jsem byla farmaceutka...“

„Moment,“ svaští obočí šéfka, „nejste vy náhodou bezdětný panel?“

„Aha,“ chytí se Martina za pusu. „Vlastně teda...“ Několik žen se nikoli bez škodolibosti uchichtne, ale šéfka to hned uvádí na pravou míru: to nic, samozřejmě nevádí, že má Martina děti, před ní se přetvařovat nemusí, ona to nikomu neřekne, ani ji odsud samozřejmě nevyhodí. A kdože tu má ještě děti?

Dívka Markéta říká, že se jmenuje Markéta a ráda čte. Pracuje v ejč ár (*Cože?* ptá se Martina a Markéta říká: *v personalistice*.) Barbara je opravdu s á. Chová leguána, má ráda přírodu a kolo. Pracuje ve firmě. Jako asistentka. Vladimíra pracuje v oblasti osobního a vztahového poradenství. Má s sebou vizitky, kdyby to někoho zajímalo. Ráda čte. Mladíčka tmavovlasá Iva poví tichounce, že je architektka, a pak si dlouze odkašlává a urovnává přívěsek na zlatém řetízku. Ráda čte. Darja řekne, že je také asistentka a ráda čte. Snadně.

Narovná se v ramenou a položí ruce volně na desku stolu. Mezi upocenou nervozitou ostatních si rázem připadá suverénně. Opře se zády o opěradlo. Vtom si všimne, že se na ni moderátorka stále dívá s očekáváním.

„Jo, aha, a jmenuju se Izabela,“ řekne rychle, bez rozmyšlení. Ani neví, jak to z ní vyletělo. Jedinou nositelkou toho jména, kterou Darja zná, byla její panenka, v dětství. Napíše to tedy, hezky s es a se dvěma el, na kartičku, kterou si připne na prsa.

Sedí tu, okolo oválného bílého stolu, jako na opravdovém jednání. Připomíná to tu ostatně ty malé zasedací místnosti za dveřmi z mléčného skla, s oválnými stoly, telefonem a otáčivými židlemi s čalouněním, z něž je sem tam třeba obrát žmolky. Jen ta sladká vůně to tu činí přívětivějším. Ale nálada je soustředěná, hovor věcný, tak jak se sluší. Nikdy si nedokázala představit, o čem se v zasedacích místnostech mluví, ale tón si představit uměla.

Šárka právě uhýbavě přiznává, že vlastně čokoládu tolik nejí. Rozhodně ne každý den. Šéfka jim dala za úkol zhodnotit své denní zvyklosti, přiblížit svůj jídelníček a časově zařadit různé příležitosti uzobnout kousek čokolády, ať už jakékoli, zdůrazňuje. Darja tuší, že se to Šárce zrovna nepovedlo: šéfce totiž profesionální výraz na tváři zamrzl, koutky jí strnuly v přímce, jako když někdo zapomene, že se usmívá. Šárka teď drmolí něco o narozeninách. Martina se rázně přidá – po pořádném obědě u nich doma už nikdo nemůže ani medu lízat. Ke kafi si ji taky nedají, protože kafe po obědě nepijou, to už si spíš dá manžel pivo. Barbara to napravuje: její čokoládový rituál probíhá po návratu z práce. Je to taková odměna za úsilí celého dne. Iva dodává, že se vždycky najde nějaký důvod, třeba koupit čokoládu kamarádce a pak ji sníst společně. Šéfka přikyvuje, něco si píše, spokojená jen zpola: představovala by si lepší výkon.

Darja pohlédne na další tabulky a tenké čokoládové tyčinky balené do papírových krabiček s reliéfními zlatými nápisy. Podobné prodávali v bio bistru, kam šla čekat před diskusí. Byla tu příliš brzy. Celou ulici tvoří bloky skleněných kancelářských budov. Vzhlížela k nim chtivě: v těch všech by mohla uklízet, procházet se po kobercích, dotýkat se klik, chodit na záchod, zhlížet se v zrcadlech. V přízemí pak našla tenhle prosvětlený interiér s lehkým, snadno přemístitelným nábytkem a dvojími automatickými dveřmi, beznadějně průchozí jako samy kanceláře. Darja si dlouze prohlížela tabuli s cenami a otevřené lednice vedle kasy, a pak si koupila jablko za osmnáct korun a sklenku vody za deset. Čaj stál čtyřicet osm a průhledný kelímek s jogurtem posypaným trochou vloček šedesát devět. Položila si svůj kelímek s vodou a jablko na táč a posadila se. Ode dveří táhlo a pod stolem bylo nadrobeno. S vážností se napila vody. Matka by jí rozhodně vynadala, kdyby věděla, kolik jablko stálo. Spráskla by tu ruce a vrátila by se zpátky do vsi, kde si mezi kalendářem s květinovými aranžmá a starým rádiem oblepeným izolepou připadá jistá sama sebou. Pohádaly by se nad významem slova *normální*.

Vedle Darji se posadily dvě dívky, kterým ještě nebylo dvacet, na tácech si nesly ve velikých sklenicích nápoje se spoustou mléčné pěny. Každá měla také dort. A jedna ještě malý sendvič. Druhá si zase došla ještě pro průhledný kelímek s oranžovým ovocným džusem. Darja mlčky počítala jejich útratu. Dívky rozložily na stůl své bohatství – telefony se sluchátky, úhledné zápisníky, peněženky, lesk na rty, tužku, desky, zřejmě s poznámkami do školy, hlasitě a rychle chrlily slova jedna přes druhou a nevěnovaly sebemenší pozornost tomu, kolik peněz v nich mezitím mizí. S takovou samozřejmostí, bez valné chuti i bez odporu, jídávala Darja obědová menu ve školní jídelně. Sebrala, co dostala. Snědla, co jí bylo dáno.

Jablko nebylo špatné. Jen ten průvan...

Darja se probere a lokne si ze šálku. Šéfka se na ni dívá. Ted tu čokoládu, kterou v bistru viděla, ochutná. Za cenu jedné takové uvaří Darjina matka dva obědy pro několik lidí. Vloží si do úst tmavý, hořký čtvereček. Naschvál bude mluvit s plnou pusou.

„Já si občas dám něco takového ke kafi, když mezi prací skočím do kavárny. Jenom takovou malou, na chuť. O přestávce.“

Sakra, mají lidé z kanceláře přestávky? Mohou si jen tak vyběhnout do bistra? Nejezdí spíš v kuchyňce? „Nebo když tam mám schůzku. Pracovní schůzku,“ doplní. Řekla to dobře? Nikdo ji nepřerušuje. „To pak potřebuju posilnit.“

Šéfka se usměje a Darju to povzbudí. Uplatní i tu kuchyňku! Vzpomene si, jak drhla zuhelnatělé zbytky čehosi na dně mikrovlnky.

„A v práci si v kuchyňce občas udělám horkou čokoládu. Je to snadný.“ Zvedne prst. „Plnotučnou smetanu a do toho dva celý proužky, holky!“ Šéfcin výraz se začíná měnit na spokojený a Daniela při zmínce o plnotučné smetaně polkne a sáhne doprostřed stolu. Darja si vzpomene na přetékající sklenice dívenek v kavárně a doplní svou čokoládu ještě kopcem šlehačky a barevným brčkem.

Mluví se o dárkách. O pozvaných hostech. O dětech. O skřínkách, špajzkách a šuplicích. O miláčcích. Po různých domácnostech se rozléhá lámání čokolády, ten zvuk mezi křupnutím a cvaknutím. Darja založí paže a sraští obočí. O špajzkách by se mluvit nemělo. Ani o sektorových skřínkách vystlaných voskovým papírem, nemělo by se mluvit o igelitkách darovaných k Mikuláši. To se po nich nechce. To není to správné místo, kde se křupnutí ozvalo. To neodpovídá těm – kolikaže? – desítkám údajně vydělaných tisíc, luxusnímu a bezstarostnému životu zhyčkaných konzumentek čokolády. Darja přemýšlí, jak by měl vypadat dům, kde by ubytovala tu ženu, již vytvořila, kde by ji nechala zamyšleně posedávat na veliké krémové sedací soupravě. Naposledy se takhle pokoušela dobrat nějaké představy v dětství při hře s panenkami. Zařizování vlastního podnájmu ji moc nebaví a málokdy sní o něčem jiném. 3 + kk smutného muže, které zná tak intimně, se všemi jeho nechutnými kouty, je útulné a hezky zařízené, ale nenutí ji závidět, možná proto, že se tam muž sám cítí tolik nepohodlně.

Snad jednou, jednou se přece jen zabydlela v ukradené představě. Dostala z agentury neobvyklou nárazovou zakázku: měla pomáhat při balení ve velikém bytě v centru města, odkud se jeho majitelé stěhovali do zahraničí.

Krása rozlehlého bytu, tonoucího ve zmatku, a třpyt předmětů ji omráčily. Rovnala hromádky věcí, které všechny vypadaly ohromně cenné, do příslušných krabic a pytlů, na něž ukazovala nervózní rozcuchaná paní. Na chvíli zalitovala, že tu nepracuje odedávna, že není nenápadnou zámeckou služtičkou, ve skutečnosti tak trochu velící celé domácnosti. Když přijeli muži ze stěhovací firmy, pomáhala obmotávat zrcadla, skříňky a stoly průhlednou fólií. Muži byli silní a obratní, paže a záda samé svaly a šlachy, zvedali nábytek z masivu jako kousky polystyrénu a skládali ho do korby kamionu pohotově a chytře, takže do sebe všechno zapadlo jako stavebnice. Navzájem se podobali, ale jeden byl výraznější, takový frontman kapely – měřil jistě přes dva metry, a to přitahovalo pozornost. Vrátil se později, sám, aby ještě snesl do suterénu spotřebiče. Vysokou lednici objal a bez mrknutí oka ji zvedl jako tanečník galantní ke korpulentní dámě. Darja se zarazila v umývání oken.

Chodili pak spolu prázdnými místnostmi, mezi chuchvalci prachu a zmačkanými igelity a Darja popisovala, jak by jednotlivé místnosti zařídila. On kroutil hlavou a opravoval ji: *tak to tu nebylo! Měli to jinak!* Nechápal, že o to vůbec nejde.

„Pojď někdy plavat,“ navrhl, než odešel.

Šli do krytého bazénu. Markovo sošné tělo bylo, v souladu s očekáváním, impozantní. To její tělo mělo premiéru. Radši celé dopoledne nejedla, aby jí nevystupovalo břicho, a když se vynořila ze sprch, nervózně si popotahovala šňůrky bikin. Neumí moc plavat. Pár temp udělá, ale bojí se hloubky. Naštěstí se Marek zdál plně pohroužen do fascinace svými vlastními schopnostmi, silným, oblym a mrštným tělem, které ve vodě majestátností a obratností připomínalo kosatku, svou rychlostí, efektivní elegancí svých pohybů a obdivnými pohledy, které přitahoval ze všech koutů bazénu. Většinu času strávil tím, že skákal ze skokánek nádherné, plavné šipky a odvázná salta, zatímco Darja seděla u kraje bazénu s nohama ve vodě a sem tam ukázala zdvižený palec. Hrozně se bála, že se osmělí a v rámci sblížování ji například chytí do náruče a z výšky hodí do vody, ale netroufl si.

Soudě dle tónu a frekvence Markových pozdějších textových zpráv sklídila Darjina

postava v bikinách střední úspěch. Rozhodně to nebyla úplná prohra. Jenže mimo sportovní zařízení byl Marek křehčí. Dokončil jen základní školu a ukázalo se, že se považuje za hlupáka – kdykoli něco nevěděl, což nebylo vzácné, upadl do pochmurných, dusných rozpaků. Nenesl dobře, když se Darja přiznala, že absolvovala jeden semestr na vyšší odborné, než to s prací přestala stíhat. Aby si připomněla, že jí imponuje, představovala si Darja vždy stejnou situaci: Marek sedí za volantem, na velkém, pružícím trůnu, sám v potměšlé kabině vonící osvěžovačem vzduchu; silnice a osobní auta letí hluboko pod ním, a on trpělivě celou noc řídí kamion plný starožitného nábytku bohaté šlechtické rodiny, která se stěhuje do jiné země.

Tohle byl tedy Marek, jediný muž, kterého by mohla umístit do domu čokolády, do toho domu, který jí náhle vyvstal před očima, naplněný věcmi, které pomáhala balit. Hodil by se tam ale vůbec? Marek není moc luxusní komodita, i přes svou výšku a svaly. Možná trochu vylepšený? Zkusí ho nechat vynořit se zpoza listů rozměrné rostliny v nějakém velkém obývacím pokoji pohrouženém do večera, za ním jsou najednou tmavě modré závěsy, je to v nějaké reklamě... je umytý a převlečený a šeptá: *Isabello!* Darja se chytí za pusou a rozesměje se.

V místnosti, do níž se probere, šéfka právě opakuje výraz *tajný šuplík*. Ráda by věděla, zda mají v práci tajný šuplík, kde po ruce leží čokoláda. Ženy se tváří zaskočeně. V kancelářích v Darjině skleněné budově stoly šuplíky mají. Každý má tři. Darja je neotevívá. První z nich je ostatně na klíč. Jsou v něm sladkosti. Darja do něj v představách umísťuje: fotografii, kompromitující korespondenci, mušle z daleké dovolené a... papíkové brambůrky? Ne, to se spletla. Asi už na sladké přestává mít chuť. Ale ani rozbalování alobalu si neumí představit. Mělo by to být něco stylového, nějaký luxus pro ústa, který už se nemusí porcovat. Takové ty bílé bonbóny s kokosem, které jsou tak hezky vyrovnané v průhledné plastové krabičce. Nebo ještě lépe, ty s višňovým likérem uvnitř, které jednou dostala k narozeninám. Isabella

se s nohama na stole zaklání, rozbaluje bonbón, dává si ho do úst, kousne do čokoládové skořápky, která jemně křupne, a ústy se jí rozlije jemně štiplavá chuť sladkého alkoholu. A za oknem se modrají čisté, skleněné fasády. Řekne to.

„No dobře, ale kdybychom teď zůstaly u těch tabulkových čokolád?“ namítne šéfka s lehkým záchvěvem netrpělivosti v hlase. Ale ostatní ženy na Darju, aspoň se jí zdá, pohlédly s uznáním.

„Nechci mít upatlané prsty, když pracuju,“ vysvětlí Darja a ostatní se k ní přidávají. Jejich šuplíky plní sušenky (*super, ale o těch teď nemluvíme – no ale ty špinavé prsty – přesně tak, třeba věnečky nebo polomáčenky – ty ale dokážou prsty taky pěkně zapatlat – no jo, ale jsou nejlepší!*) a mentolové bonbóny.

„Já mám schovaný takový ty kyselý žužu žížalky,“ pronese na závěr, když ostatní domluví, Jana, která dosud nic neřekla.

Šéfka se zatváří sklesle. Darja si všimne, a aby jí udělala radost, umístí do svého šuplíku ve skleněné kanceláři tabulku hořké čokolády, takovou tu absurdně drahou v krabičce z tvrdého papíru a zlatým nápisem. Lze ji nalákat a nabídnout kolegům, kolemdoucím, uklízečkám. Klidně tam bude mít spoustu tabulek, klidně si obloží celý pracovní stůl cukrovinkami, k pití čokolády se šlehačkou se bude ládovat bonbóny, a pak se rovnou objedná na liposukci. Nenásilně, ale odhodlaně si vezme slovo: vysokoprocenční hořká čokoláda se tolik neroztéká.

Nakonec se všechny shodnou: ale ano, tajný šuplík přece jen existuje, to zřídlo temného potěšení (šéfka opakovaně použije sloveso hřešit) majetné a zaneprázdněné ženy existuje, je středem jejího rajského ekosystému, všechny jím samozřejmě disponují, jen si to hned neuvědomily. Hovor se plní sladkou provinilostí a vypůjčenými slovy. Tajnosti. Hříchy. Je to lechtivá, svůdná vina, opak těžké viny, jakou na Darju svaluje matka, když říká *marnost, zbytečnost, riziko, nezodpovědnost, sobectví*.

„A víte, kam se dají schovat bonbóny při jednání?“ vyhrkne Darja v náhlém popudu a vysvětluje přítomným konstrukci stolu v zasedací místnosti – taková ta díra na kabely a rozdvíjky uprostřed, kde by tak rád ulpíval prach a smetl, skrytá přihrádka pod poklopem z tvrzeného plastu. „Tam mám někdy schované bonbóny s višňovým likérem!“

O přestávce, jakmile šéfka odejde a dívka s culíkem je zásobuje dalšími termoskami, je Darjino nové jméno předmětem obdivu – Iva prohlásí, že by ho ráda dala své budoucí dceři, a ostatní zamyšleně přikyvuji. Daniela soudí, že nejlepší je stejně hezky české jméno Eliška, ale Martina nesouhlasí a Vladimíra se přidá: *proč se držet při zemi jen proto, že jsme malá země?* S výrazným jménem to děti snáz někam dotáhnou, rodiče jim k tomu mají dát šanci!

„To jo,“ souhlasí Barbara, „ať jsou na tom líp než my. Ne, že bychom na tom byly nějak zle, ale –“ rozhlédne se, „jakože... mohlo by být i líp.“ Markéta s pusou plnou sušenek a pátým šálkem slazené kávy se třemi smetánkami horlivě přikyvuje. Když polkne, dodá, že ona už dlouho uvažuje o Charlottě, ale nevěděla právě, jestli to zdvojené písmeno není blbé. Isabella jí dodává kuráž. Darja se usmívá a hladá rohy plastové jmenovky.

Na toaletu se jde dlouhými chodbami, kde to voní novým kobercem. Musí několikrát zahrnout, ale diskrétní směrovky ji vedou. Západka za ní klidně a bezpečně zaklapne a Darja se v běloskvoucí, prostorné a voňavé kabince posadí oblečená na prkýnko. Konečně ticho. Zdá se jí, že je to pohodlná odpočívárna, pokoj, kde by mohla prosedět několik hodin. Používají tu nějaký příjemný sprej proti zápachu. Darja si utrhne kousek toaletního papíru, jen tak, a čichne si. I on je navoněný. Vytáhne z kabelky fixu a napíše na útržek: Isabella. Pak chvíli jen tak sedí. Konečně má kus toho konejšivě čistého prostoru jen pro sebe.

Proč by vlastně měla chtít pracovat v kanceláři ve skleněné budově, být tou zvláštní loajální

a mlčenlivou ženou v hladkých punčochách? Kdysi si myslela, že když dokončí vošku, jednou se jí to povede. Jenže by se zase přikovala k jedinému místu, stejně jako za kasou. Jen s nejlepšími penězi a vouchery do posilovny. Matka by nejspíš byla velice hrdá, i když její chvilkový pokus o studium nepodporovala. Matka má velkou náklonnost k přikovávání.

Kdyby si Darja mohla vybrat povolání, nejraději by byla psycholožka nebo policistka. Věděla by o ostatních všechno. Všechna jejich tajemství. Mohla by se rozplynout v jejich příbězích. Ačkoli už teď si jejich životy může zkoušet jako šaty.

Darja si stáhne kalhoty – možná přece jen potřebuje. Vždycky to jde líp, když se člověk hluboce zamyslí. Darja myslí na nešťastného muže z 3 + kk, jenž občas v bytě zůstane a stěžuje si na ženu. To matka velice ráda slyší, protože ji hned napadá, že by se Darja mohla výhodně provdat, a svalit tak odpovědnost za svou vratkou životní situaci na někoho jiného. I Darje se zdá, že si ji muž oblíbil až podezřele, že až příliš často kupuje čistící prostředky, aby se jí zavděčil. Ale co. Muž se nerozvede, ať si naříká, jak chce, a ani Darja se nijak netouží stát imperátorkou 3 + kk po boku někoho tak slabého, že bez pomoci nedovede ani uhlídat čistotu na šedesáti čtverečních metrech. Mužovy problémy však poslouchá s nastraženými ušima, nikdy nic nezapomene, nikdy ani jednu větu z těch, které z něj vyklouznou po dvou sklenkách whisky. Chce to slyšet, ačkoli už všechno tuší, tuší, jaký je, z jeho špíny, z jeho odpadkového koše, ze způsobu, jakým ohlodává zubní kartáček. Chce si to potvrdit. Pociťuje nad tím pokoutní rozkoš. Ten muž je hluboce smutný, tak smutný, že ani nevyžaduje rady, nepočítá s tím, že by jednou být smutný přestal. Darja se domnívá, že jeho plat by mohl zhruba odpovídat výši požadované na této diskusi. Vůbec ale není sladké.

Spláchne, zapne zip, protáhne se.

Když se vrátí, ženy se baví o brigádách.

„Já jsem na mateřský, ale něco bych brala, sem tam, něco jako tohle,“ říká Barbara. Dělí se o zkušenosti s dalšími placenými diskusemi: o jarech na nádobí, o plenách, o bankovních kontech, o časopisech s křížovkami. O instantních polévkách. Darja si sedne na své místo. Šéfka se může každou chvíli vrátit a zaslechnout kompromitující rozhovor: Je trochu nervózní za ostatní.

„Izo,“ osloví ji nesměle Markéta, které už se

začalo říkat Marky, a Darje chvíli trvá, než jí

dojde, že mluví na ni. „Ty bys to náhodou dělat

nechtěla? Máš řidičák? Už jsem se ptala holek,

ale myslím, že ty bys byla super, jsi taková...

šikovná.“

Markéta shání kolegyně na promoakce. Jednalo by se o předvádění ručních vysavačů u stánků v nákupních centrech. Celkem dobře se platí a hlavně tu jsou velmi zajímavé provize. Darja zalapá po dechu, když si spočítá, kolik by si mohla vydělat. Blyštivé prostředí, povinná řasenka, rtěnka a podpatky: Darja už vidí, jak se nadobro proměnila v Isabellu, poněkud jinou, ale podobně důležitou. Už už by se začala chlubit, jak dobře si s vysavači rozumí. „Řidičák nemám,“ přízná opatrně, ale Markéta nevypadá, že by ji to nutně odradilo, naopak se tváří povzbuzeně, Isabellu by rozhodně chtěla, myslí, že i bez auta se to nějak zařídí. Příjemný zevnějšek, charisma, vyjadřovací schopnosti, to je nejdůležitější...

„No dobře,“ říká Darja. „Jestli se ale domluvíme, tak jen na víkendy. To víš, přes týden jsem v kanceláři.“ Markéta přikyvne, uznale a zmateně.

Darja si okusuje ulomený nehet na malíčku a uvažuje nad tím, zda si zbytečně nezavřela dveře k hezké brigádě jen z hloupé hrdosti. Nebo snad ze setrvačnosti? Čas se začíná vléct, a když se šéfka vrátí s barevným termohrnkem, ve tváři se jí zračí ochablost a znechucení. Darja si vytáhne prst z pusy a narovná se v zádech. Šéfka nyní klade na stůl v rychlém sledu různé

čokoládové výrobky, porcuje je a chce po nich, aby je stručně zhodnotily. Na velký papír na stojanu napíše fixem: *chuť, obal, nápad, kou-pila bych, nekoupila bych*.

Darja už vůbec nemá chuť na další čokoládu. Ale musí: čokoláda s chilli, čokoláda se solí, čokoláda s godži (*Cože? – To jsou takový jakože rozinky, akorát červený a zdravý. – Aha.*), čokoláda s kukuříčnými křupkami, čokoláda s citronem. S každým dalším čtverečkem účastnice panelu znaveněly vzdychají, jako by obíhaly po běžeckém oválu a už nemohly dál. Padají nepochopitelné otázky a čokolády získávají lidské vlastnosti. Připomíná vám čokoláda s citronem nějakou kamarádku? Je čokoláda s mátou spíš muž? Mohla by čokoláda s mátou – muž navázat na pustém ostrově vztah s jinou čokoládou? S jemně mléčnou s karamellem? (*Já myslím, že je to ten muž, o kterém všichni sní, ale žít by s ním nikdo nechtěl. – To jo, vypadá to hezky, ale pěkněj hnus. Teda pardon!*)

Darja vezme do rukou obal a uvažuje, jestli by nemohla to, co zbyde, dostat od cesty. Vždyť všechno jen nakousnou. Takové mrhání. Tak hezky by se s nakousnutými čokoládami mohla pochlubit. Tolik lidí by mohla obdarovat. Možná by se i oni dokázali proměnit. Matka by dostala čokoládu s roztékajícím se karamellem, který všem upatlal prsty, ale nežehrala by – od nynějška by byla už jen něžná a hodná. Smutný muž z 3 + kk by dostal čokoládu s chilli a přestal by si plačtivě stěžovat. Nervózní učitelka z jazykovky, kterou tam někdy potkává, by dostala mléčnou s kokosem a uklidnila by se.

Pod stolem si přečte esemesku, která jí přišla: jedna z neobratných a lehce nesrozumitelných zpráv, jimiž Marek jednou za čas připomene svou existenci. Jemu by donesla tu tmavou čokoládu s mátovým likérem v černém obalu. Leží tu ještě tři celé, nenačaté tabulky. Hrdě by poznamenala, že to má z práce. Proměnil by se v toho tajemného muže, o kterém všichni sní a nikdo ho nechce – a už nikdy by se nerozvedlo. Jeli by nekonečnou nocí a nekonečnou dálnicí do obrovského domu na samém konci kontinentu, u oceánu, jehož majitelé by se už nikdy neozvali. Zůstali by tam zít, s nábytkem a věcmi, které by vynosili z kamionu. Darja by v domě uklízela a Marek celé dny plaval v bazénu v suterénu. Narostly by mu vlasy a obočí, a když by vylezl z vody, nikdy by nemluvil, jen by se tajemně díval. Jejich dům nad mořem. Okna, křesla. Parková zahrada. Chtěla by šéfka ještě slyšet něco o suterénním bazénu, o jejím zaslíbeném životě? Darja je schopná jej poskládat z těch nejfantasknějších televizních reklam. Bude tam saténové povlečení, zimní zahrada s exotickým rostlinstvem a pak také pestrobarevné děti a pestrobarevní psi. Může tam být i auto bez střechy nebo, proč ne, zaoceánská loď, když už jsme u moře. Otevírá pus, málem vysloví pár blábolivých vizí. Vtom si uvědomí, že ostatní mluví o něčem docela jiném.

„Osmdesát korun na 200 gramů? Tak to soráč,“ zvedne dlaně Martina a spolu s Danielou se tážou šéfky na cenu ostatních výrobků. Chce vědět, jaký by koupily? Tak ať kouká vybalit, kolik stojí. Spojenými silami přepočítávají cenu na gram a na čtvereček. U téhle, první, vyjde čtvereček mnohem levněji, ale je pravda, že je mnohem lehčí. Jestli by se dívaly i na to, jak vypadá, jak na ně působí? Jako – proč ne, ale cena je cena. Počítat umějí. Šéfka se sklesle posadí. Zaklapne notes s tvrdými deskami, kam si po celou dobu něco zapisovala. Podepře si bradu. Už ji nezajímá nic z Darjinych fantazií. Podívá se na hodinky, zatímco ženy se umouněnými, hnědými prsty probírají ochutnávkami a obaly, zatímco zaútočí na drobounká písmenka složení, přepočítávají a kritizují předražené, ošizené sladkosti. Názvy a značky starodávných a dosud prodávaných laciných cukrovinek, těch, které mají i v té nejmenší samoobsluze, prší jako očištný déšť upřímnosti: *stará dobrá...* Staré dobré dobroty.

Darja zamkne kabinku: hrozně potřebovala na záchod. S úlevou se posadí na prkénko, které obložila voňavým a měkoučkým papírem, i když bylo očividně naprosto čisté. Vytáhne z kabelky obálku, kterou vyfasovala na recepci.

Je v ní velká bankovka. Bůhvíproč ji rozbolelo břicho, snad z těch sladkostí a veškeré té mléčné kávy. Dívá se na krásné nové bílé dveře bez jediné vady, dveře, které ji izolují v dočasně nenarušitelném vypůjčeném soukromí, a najednou si nedokáže představit, že vyjde ven. Nedokáže si vzpomenout, co ji tam čeká. Zdá se jí, že tu strávila neúměrně dlouhý čas, celé roky, jak to bývá v některých pohádkách o návštívách jeskyní a únosech podmořskými tvory.

Z tvrdého břicha se hlasitě vyřine ohromné tekuté lejno. Opře se lokty o kolena a pocítí úlevu. Vydechne. Nahlédne do obálky a překvapením si rukou přejede po čele: v obálce není jedna bankovka, ale dvě. Dvě velké bankovky, dvakrát tolik, než měla dostat. Museli se splést. Znamená to, že někomu jinému bankovka chybí? Nebo byla Darja oceněna za svůj nadstandardní výkon? Rychle, duchapřítomně jednu bankovku z obálky vytáhne, pro případ, že by ji někdo kontroloval, obálku s jedinou bankovkou strčí zpátky do kabelky a druhou smotá do ruličky a schová v dlani. Břicho ji stále bolí, nejspíš bude následovat ještě jedno hovno. Mohlo se jí tak rychle udělat špatně z těch čokolád? Neměla by čokoláda způsobovat spíš zácpu? Nebo to jsou všechny ty smetánky do kávy? Darja se dívá na ruličku peněz. Měla by být šťastná, ale je tak unavená, tak skleslá, že se na radost nevzmůže. Ani neví, co s těmi penězi udělá. Nijak zvlášť je nepotřebuje. Kdyby měla děti nebo sourozence, nebo alespoň synovce a neteře, někdo by radost zařídil za ni.

Mohla by tu spoustu peněz elegantně prošťurovat, utratit za nějaký absurdní večer, kdy by pokračovala ve hře se sebou samou jako s panenkou. Nebo by, což nejspíš také udělá, mohla zaplatit dluh za plyn v podnájmu. Matka ji neocení v žádném případě. Bude se na peníze dívat nedůvěřivě, jako by byly získané nějak pokoutně, jako by hrozilo, že je Darja bude muset vrátit. Jako by k nim domů tenhle výdělek ani nepatřil. Darja si zatlačí na břicho. No prosím. Vydechne. Přivoní si k parfémovanému toaletnímu papíru a začne se utírat. Vstane. Za dveřmi někdo projde, pouští vodu v umyvadle. Budu muset vystoupit, pomyslí si, a hned jí dojde, že si spletla slovo, vždyť nikam necestuje. A přece ji vystrkují, vyhazují. Je to tak, vystupuje.

Když byla malá, toužila Darja po usměvavých blondatých barbinách, připoutaných do svých průhledných krabiček, toužila je vlastnit, aby jimi mohla být. Ale matka ji odbývala. Doma měla Darja jednu starší panenku, kterou zdědila po sestřenicí, s hřívou již trochu zacuchaných vlasů, které šly přesto vázat gumíčkami. To tahle panenka byla při hrách s kamarádkami Darjou a Darja panenkou. Problém tkvěl v tom, že jí nedržela paže – plastový kloub byl vyviklaný a ruka každou chvíli upadla. V některých oblecích ji přidržel rukáv, ale když měla panenku svléknout – což občas příběh vyžadoval –, upadla jí ruka a odhalilo se její mrzáctví. A Darju hra přestávala bavit.

Záchod je pořádně zaneřáděný a Darja najednou nad porcelánem poskvrněným cákanci stoly pocítí hluboké uspokojení. Je to uspokojení odpovídající tomu, které cítí, když podobné krásné toalety drhne a leští. Odtažitá noblesnost nablýskaného prostoru je ta tam. Posrala ho. Tohle je ono. Posranej život a posraný výmysl. Darja si natáhne kalhoty a všimne si, že se bankovka, již držela srolovanou mezi prsty stejné ruky, kterou se utírala, stihla ušpinit. S úlevou ji hodí do mísy mezi smrad a zmuchlané papíry. U umyvadel ani na chodbě nikdo není. Nechá nespláchnuto.

Sára Vybíralová (*nar. 1986*) vystudovala francouzštinu a historii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Pracuje jako překladatelka z francouzštiny a knižní redaktorka. *Básně a krátké prózy publikovala časopisecky, kromě toho vydala sbírku povídek Spoušť (Host 2015), za niž dostala Cenu Jiřího Ortena.*

Georgios Papadopoulos: *Zed' zrychlení.*

Následování Paula Virilia k vnějším limitům finanční spekulace, 2015

Existuje nějaké omezení pro finanční vykořisťování? Existuje nějaké omezení pro schopnost bankovního kapitálu spoléhat na svou politickou, ideologickou či technologickou výhodu oproti chudým? Tvorba kapitálu na akciových trzích vždy byla a stále je otázkou „nespravedlivé“ výhody, která je uplatňována na nerovném hřišti. Tradiční finanční teorie může zisk na trhu pojímat jen jako svého druhu nedokonalost (sic): buď jako arbitrážní příležitost, anebo antisymetrickou informaci či monopol... Samozřejmě platí, že nedostatky ve finanční architektuře jsou vestavěné strukturální výhody velkých hráčů, kteří stanovují pravidla hry. Sledujeme-li trajektorii finančních spekulací, spatřujeme historii těchto „nedokonalostí“ a jejich funkci při umožňování nespravedlivých výhod a zisků, jako jsou větší znalosti, obelhávání veřejnosti, interní informace, technologické výhody a pochopitelně také možnost relativně beztrestně páchat podvody.

Současná revoluce odehrávající se v informačních a komunikačních technologiích byla pro velké finance jak požehnáním, tak prokletím, vytvořila nové příležitosti dobývání renty ve finančnictví, ale také umenšila „nespravedlivé“ výhody insiderů tím, že umožnila snazší a rovnější přístup k ekonomickým datům, předvídání a obchodním algoritmům. Poslední baštou finanční elity je výhoda rychlosti, vysokorychlostní, automatizované obchodování, které může těžit z rozdílů několika milisekund, dosáhnout zisků v arbitráži, která probíhá v rámci „over the counter“ obchodování a v oblasti „dark pool“. Náhlý propad, ke kterému došlo 6. května 2010, kdy Dow ztratil 1000 bodů během několika minut, byl přisuzován závadě v automatizovaných obchodních algoritmech, která vedla k obrovskému výprodeji cenných papírů. Je náhlý propad jen příznakem toho, že finanční trhy dospěly ke svému technologickému limitu, za nímž už žádná další technická inovace nemůže přispět k tvorbě zisků kapitalizací nějaké „nedokonalosti“? Představuje bleskové, automatické obchodování singularitu? Je rychlost světla konečnou hranicí finančních spekulací? A co pro finanční trhy znamená, že jsme dosáhli stadia, kdy automatizované transakce narážejí na tuto vnější, přírodní hranici? Zed' zrychlení je připomínkou toho, že finanční transakce jsou nyní mimo lidskou kontrolu, ale také že finanční spekulace dosahuje přirozené hranice. Implóze se zdá být za rohem a racionální nevázanost automatických obchodů brzy narazí do zdi.

Automatické obchodování implikuje důležitost rychlosti, a tedy i času ve fungování finančního trhu. S důležitostí rychlosti souvisí metafora piknolepsie, kterou zavedl Paul Virilio ve své knize Estetika mizení. Piknolepsie popisuje epileptický stav způsobený rychlostí oběhu informací (například ekonomických informací, které souvisí s oběhem hodnoty). Epileptický stav je definován náhlými a nekontrolovanými záchvaty, které připravují jedince o vztah k okolnímu prostředí a někdy dokonce o vědomí. Piknolepsie signalizuje přechod k novému estetickému řádu, nový standard vnímání. Rychlost tyto dvě metafory spojuje a zároveň poukazuje k výzkumu ekonomické hodnoty. Použití piknolepsie – coby konceptu vytvořeného kritickou teorií a rozvinutého pro analýzu dopadů kinematografie (a pohyblivého obrazu obecně) na vnímání – má zcela jiný účinek než použití metafory klasické fyziky. Cílem zde není předělat ekonomický diskurs k obrazu Vědy, ale spíše přivést ekonomiku zpět k sociálnímu a zkoumat dopad zrychlení oběhu ekonomické hodnoty v oblasti sítí a rozhraní na subjektivní i kolektivní úrovni, s tím, že toto zrychlení je důsledkem, ale také důvodem honby za ziskem. Užití piknolepsie vyvolává otázky, které se týkají jednání a vědomí spíše než racionality a které směřují k novému paradigmatu analýzy psychopatologií finančního sektoru v systému dosahujícím rychlosti světla.

Napravo od Majdanu

V postsovětském prostoru neexistuje demonizovanější nepřítel než „fašista“ – zároveň jde ale o koncept naprosto vyprázdněný, a tudíž snadno zneužitelný tou či onou vládnoucí ideologií. Téma „fašismu“ tak v kontextu ukrajinsko-ruského konfliktu má dvě dimenze: skutečnou a mediální. Fašisté jsou však vždy ti na druhé straně barikády.

VJAČESLAV LICHÁČEV

Krvavý konflikt, který již třetím rokem se střídavou intenzitou trvá na části území Doněcké a Luhanské oblasti (kloním se k názoru, že jde o ozbrojenou agresi Ruska), se stal nejrozsáhlejší vojenskou, politickou, sociální a humanitární krizí v Evropě. Časově toto tvrzení platí přinejmenším pro období po rozpadu Jugoslávie a podle jiných parametrů dokonce od ukončení druhé světové války. Rusko-ukrajinská konfrontace pokládá řadu těžko řešitelných otázek jak politikům, diplomatům a mezinárodnímu společenství, tak výzkumníkům zabývajícím se sociálními procesy.

Mezi mnohými tématy tak či onak spojenými s konfliktem je pro veřejnost jedním z nejzajímavějších otázka účasti pravicových radikálů, kteří bývají v médiích a v každodenní komunikaci často nazýváni „fašisty“, v bojích na obou stranách frontové linie. Mnozí bojovníci nepokrytě používají neonacistickou symboliku. Ta se dostává na fotografie a pobuřuje veřejné mínění. Zdá se přitom, že si tito bojovníci vychutnávají atmosféru zvůle a beztrestnosti, jež vládne v zóně konfliktu. Vážné znepokojení pozorovatelů je spojeno také s tím, že tito nositelé antihumánních ideologií získávají přístup k důležitým zdrojům, zejména ke zbraním. Černé kroniky jsou pravidelně plněny zprávami o tom, že zbraně pravicových extremistů střílejí nejen v zóně válečného konfliktu. Navíc si svou aktivní účastí v konfliktu ultranacionalisté vydobývají symbolický kapitál, který v budoucnu může legitimizovat jejich – stále zřejmější – přítomnost ve veřejném životě Ruska i Ukrajiny. Vzhledem k absenci svobodného konkurenčního politického procesu v Rusku se ale předešlé tvrzení týká v prvé řadě Ukrajiny. Je nicméně zřejmé, že i v Rusku jak provládni, tak „opoziční“ politické strany získávají body na „ukrajinské tematicce“ a na „pomoci Donbasu“.

Normalizace extremismu

Marginální extremistické organizace, o nichž před zahájením konfliktu široké vrstvy obyvatel neměly ani potuchy, jsou nyní v pozitivním kontextu zmiňovány v médiích, která sympatizují s tou či onou stranou. Tento proces je doprovázen popularizací příslušných struktur na sociálních sítích, jež sehrávají stále důležitější roli ve společenskopolitických informačních strategiích. Krajně pravicové organizace získávají přístup k dříve nedostupným mediálním platformám, a dosahují tak určitého stupně společenské podpory – jsou nahlíženy spíše jako skupiny, které se účastní bojů, než jako hlasatelé radikálně pravicových ideologií. Heroizace konkrétních nositelů určité ideologie bezpochyby pomáhá legitimizovat ideologii samu ve veřejném diskursu. Neonacistická symbolika a atributy se stávají obvyklými a přijatelnými – společnost si je začíná spojovat s „hrdinskými obránci“, nikoliv již s pouličními chuligány, kteří útočí na cizince. Pravicově-konzervativní obranný diskurs, který je při obdobném konfliktu přirozený, vytváří intelektuální a ideové klima, jež přispívá k šíření ultranacionalistické ideologie. Zatím je obtížné odhadnout rozsah těchto procesů a jejich skutečnou hrozbu pro společnost a pro státnost. Je však zřejmé, že už teď ovlivňují sociopolitickou skutečnost jak v Rusku, tak na Ukrajině.

Ani přes popularitu, které se „účast neonacistů v konfliktu“ těší v médiích, a nepochybnou společenskou významnost a aktuálnost se toto téma doposud nestalo předmětem zájmu odborníků. Stále se neobjevila plnohodnotná vědecká bibliografie a schází i ustálená terminologie. Existence několika výrazných publicistických portrétů účastníků vojenských operací, kteří zastávají nacionálně radikální postoje, na celé věci nic nemění.

Zčásti je to přirozené. Na události, které se odehrávají přímo před našima očima, se

lze okamžité reakce odborného prostředí dočkat jen stěží. Obzvláště pokud jde o sféru, v níž je informační prostor plný neověřených a nepřesných zpráv nebo dokonce vědomých dezinformací. Hlas badatele se pak vědomě či bezděčně přidává k propagandistickým kampaním a ne vždy korektním diskusím, v nichž může s dalekosáhlými následky každé vyřčené slovo využít jedna ze stran.

Legitimizace násilí

Obraz „fašistů“ válčících vždy na opačné straně se od prvních dnů konfliktu stal důležitým prvkem mechanismu mobilizace aktivní podpory „vlastní“ cílové skupiny. Váhu tohoto činitele v kontextu „hybridní války“, při níž byla rozvinuta propagandistická kampaň, která nejenže doprovází a omlouvá násilí a vojenské operace, ale nezřídka je také vyvolává, nelze podceňovat. Strach z ohrožení, které je vnímáno jako velmi reálné, legitimizuje agresivní modely chování. Násilí je v takovém případě hodnoceno jako opodstatněná reakce nebo přinejmenším jako preventivní opatření. Tento model chování, který nevyhnutelně roztáčí spirálu meziskupinového násilí, vypadá obzvláště přirozeně, když skutečná nebo domnělá hrozba pochází od dehumanizovaného protivníka. Ten je brán jako stereotypní odosobněný nositel negativních vlastností. S ohledem na kulturní tradici v postsovětském prostoru pak neexistuje demonizovanější nepřítel než „fašista“. Koncept „fašismu“, jenž byl zbaven faktického obsahu, byl využíván zejména při vytváření jazyka popisujícího antisovětské ukrajinské národněosvobozenec-ké hnutí ještě za stalinského období.

Je tudíž pochopitelné, že téma „fašismu“ v kontextu ukrajinsko-ruského konfliktu má dvě dimenze: podmíněně „skutečnou“ a podmíněně „mediální“. Domnívám se, že rozlišovat tyto dvě dimenze je obzvláště důležité. Informační strategie, jež se uplatnily při přípravě půdy pro ruskou invazi a pro její propagandistické podání, si vyžadují samostatnou analýzu. Proto se zaměřím na „skutečnou“ (věcnou) dimenzi problému, avšak neopomenout ani instrumentalizaci obrazu „fašistů“ v propagandistických kampaních a úlohu této instrumentalizace při eskalaci konfliktu, zejména v jeho rané fázi.

Média konstruuji určitou realitu dokonce i bez přímého záměru, jen koncentrováním pozornosti na určitá témata a opomíjením jiných, volbou námětů a respondentů, akcentováním určitých aspektů a utvářením představ auditoria, tedy vytvářením určitého narativu konfliktu, který je vnímán tak emotivně. Pochopit, nakolik adekvátně jsou události podávány v diskursu jednotlivých médií, je ovšem pro badatele dosti těžký úkol. Ve chvíli, kdy média vědomě či bezděčně plní propagandistickou a mobilizační funkci, se tento úkol komplikuje ještě více.

Hybridní válka

Vzhledem k „hybridní“ povaze nevyhlášené války je obtížné vymezit její časový rámeček. Připomeňme si kontext událostí. Po krvavých událostech v Kyjevě 18. až 20. února 2014 prezident Viktor Janukovyč v noci na 22. února uzavřel dohodu s předáky parlamentní opozice a následně zmizel neznámo kam. Spolu s tím centrum města téměř úplně opustily jednotky policie a vojsk ministerstva vnitra. Aktivisté Majdanu převzali stráž nad administrativními budovami a ukrajinský parlament konstatoval, že prezident ustoupil od plnění svých ústavních povinností. Následujícího dne, 23. února, byl na místo prozatímního prezidenta až do doby předčasných voleb jmenován představitel opoziční strany Vlast Olexsandr Turčynov a 27. února parlament sestavil novou vládu v čele s lídrem Fronty za změnu Arsenijem Jaceňukem.

Na protestech se od samého začátku podíleli mezi jinými také ukrajinští radikální nacionalisté. Jednotlivé příslušníky ukrajinských neonacistických skupin ale bylo možné potkat i mezi „titušky“, tedy chuligány útočícími na demonstranty. Odpůrci Majdanu, kteří byli schopni artikulovat nějakou ideologii, v drtivé většině sdíleli postoje ruského nacionalismu nebo svérázného eklektického neosovětského vlastenectví. Podle mého příslušníci krajní pravice nehráli za doby revoluce nikterak významnou roli ani z účasti v ní nevytěžili žádné viditelné politické body, alespoň ne před začátkem války. Avšak ruská agrese poskytla rozvoj ukrajinského nacionálního radikalismu nový impuls.

Takřka okamžitě poté, co v ukrajinském hlavním městě zvítězilo protestní hnutí, na Krymu začala ruská ozbrojená intervence. Vladimir Putin podle vlastního tvrzení oznámil rozhodnutí o okupaci a odtržení Autonomní republiky Krym na poradě s veliteli „zvláštních služeb“ a ministerstva obrany v noci na 23. února. Přihlédneme-li k bezpočtu nepřímých údajů, lze téměř s jistotou tvrdit, že přinejmenším aktivní přípravy k invazi byly zahájeny mnohem dříve.

V prohlášení ukrajinského parlamentu č. 337-VIII z 21. dubna 2015 „O vzdorování ozbrojené agresi Ruské federace a překonání jejich následků“ je jako datum zahájení této agrese uveden 20. únor 2014. Podle textu prohlášení byly toho dne „zaznamenány první případy porušení pořádku překročením státní hranice Ukrajiny ozbrojenými silami Ruské federace v rozporu s mezinárodními právními normami v oblasti Kerčského průlivu a využívání vojenských útvarů Ruské federace, rozmístěných na Krymu ve shodě s Dohodou mezi Ukrajinou a Ruskou federací z 28. května 1997, k zablokování ukrajinských vojenských posádek“.

Otevřená agrese

V noci na 27. února roku 2014 přešla ruská agrese do otevřené fáze. Toto datum lze tudíž považovat za nejpозdějši možnou dataci začátku ozbrojené intervence. Právě tehdy ruští vojáci obsadili budovy parlamentu a sídla vlády Autonomní republiky Krym a také zablokovali silnice spojující poloostrov s pevninou. Ačkoliv se na Krymu neodehrály rozsáhlé boje (nepočítáme-li potyčky a přestřelky při obsazování ukrajinských vojenských základů), lze tento den označit za začátek rusko-ukrajinské války. V příštích dnech bylo skutečně rozsáhlé přepravování vojenských útvarů a techniky přes hranici. Mimoto byli na Krym dopravováni různí bojovníci v civilu – vojáci ve výslužbě, veteráni z Afghánistánu a z takzvaných lokálních válek a ozbrojených konfliktů, účastníci paramilitárního neokozáckého hnutí, členové motorkářských gangů, sportovci, členové prokremelských uskupení, kriminálníci a aktivisté ultrapravicových skupin. Ti pak hráli roli „místního obyvatelstva“ na masovém mítinku u budovy Parlamentu Autonomní republiky Krym 26. února a také při následujícím blokování ukrajinských vojenských základů. Tito lidé utvořili kostru takzvané Domobrany Krymu – nezákonných ozbrojených útvarů, které zastrášovaly všechny obyvatele potenciálně nesouhlasící s ruskou agresí (což zahrnovalo únosy, mučení a vraždy).

Ruský prezident uznal Republiku Krym za nezávislý stát 17. března. Další den, 18. března, bylo přijato formální rozhodnutí o anexi okupovaného Krymu formou mezistátní dohody o připojení Krymu a Sevastopolu k Rusku. O deset dní později prozatímní prezident Ukrajiny vydal nařízení o odchodu ukrajinských vojenských jednotek z území poloostrova.

I přes značné rozdíly mezi charakterem, průběhem a následky ruského vpádu na Krymský

O normalizaci fašismu na Ukrajině a takzvané hybridní válce

poloostrov a na východ Ukrajiny se kloním k názoru, že šlo o jeden a tentýž proces, a za počátek vojenské agrese tedy považuji únor 2014.

Rusko-ukrajinská bojiště

Na Krymu byli hlavním subjektem agrese řádní vojáci ruské armády. Bojůvkáři a aktivisté paramilitárních struktur včetně členů krajně pravicových skupin plnili pomocnou funkci. Na druhou stranu nebyla zaznamenána žádná aktivita hypotetických ukrajinských „radikálních nacionalistů“, která by byla namířena k odvrácení agrese. Okupace a anexe Krymu proběhla za velmi krátkou dobu, za méně než měsíc. Na území poloostrova byla již od prvních dnů ochromena nezávislá média i nevládní a lidskoprávní organizace a nezávislí pozorovatelé, takže dostupných informací o mechanismech intervence je extrémně málo. Ačkoliv tvrzení o nenásilném „připojení“ poloostrova je pochopitelně propagandistickým výmyslem, nepochybnitelným bojištěm rusko-ukrajinské války se stal Donbas.

V posledních dnech února a prvních dnech března 2014 se uskutečnily v různých městech na jihu a východě Ukrajiny, zejména v Doněcku, Luhansku, Oděse a v Charkově, první akce odpůrců nové vlády. Tyto akce měly jak mírný, tak i agresivní charakter. Odpůrci vítězné revoluce se objevovali na mítincích, útočili na místní zastánce Euromajdanu, obsazovali náměstí a administrativní budovy.

Je těžké jednoznačně určit povahu těchto raných protestů. Kopírovaly akce „Antimajdanu“, které předchází vláda vytvářela pomocí státních zaměstnanců dílem jako nápodobu lidové podpory, dílem za účelem násilného potlačení protestního hnutí. V řadě regionů, zejména v Kyjevě, Oděse, Dněpropetrovsku, Záporoží, Charkově, Doněcku a Luhansku, mezi prosincem 2013 a únorem 2014 provládní bojůvkáři s podporou policie útočili na účastníky mírných opozičních shromáždění. Za své služby pak „tituškové“ dostávali peníze. Byli dobře organizovaní a ozbrojení, nejprve bodnými, řeznými a traumatickými zbraněmi, v posledních dnech konfrontace také zbraněmi střelnými. Bylo zjištěno, že organizovaní civilní aktivisté silového bloku „Antimajdan“ vyfasovali z policejních skladů přinejmenším několik desítek automatických palných zbraní, kterými bylo zastřeleno mnoho demonstrantů. Po vítězství Revoluce důstojnosti byla převážná část uskupení působících v hnutí „Antimajdanu“ rozpuštěna a jejich účastníci se rozutekli. Avšak v některých regionech se následnému střetnutí nedalo vyhnout.

Důležitou roli při mobilizaci obyvatelstva na podporu tohoto hnutí sehrála „antifašistická“ propagandistická kampaň, zahájená ještě v roce 2013, která líčila všechny odpůrce Janukovyče a Strany regionů jako „banderovce“ a „nacisty“. Tato kampaň vrcholila právě Revolucí důstojnosti. Přední internetová média, která byla v té době kontrolována vládní stranou, pilně a systematicky pěstovala u svých čtenářů neopodstatněné strachy. Po vítězství revoluce tuto štafetu „antifašistické“ hysterie převzala regionální a ruská média. Údajný fakt, že se v Kyjevě k moci dostali „banderovci“, donutil určitý počet upřímných, ideologicky motivovaných aktivistů, kteří měli obavy z represí a potlačení svých jazykových práv, vyjít do ulic měst jižních a východních regionů Ukrajiny. Vizualním vyjádřením „antifašistické“ konsolidace se měla stát „svatojiřská stuha“, která byla šířena v Rusku v roce 2005 jako symbol „padesátého výročí Velkého vítězství“ nad nacismem – a která již tehdy začala plnit úlohu svérázného antagonismu k oranžovým stužkám ukrajinské revoluce konce roku 2004, jež tehdy právě zvítězila a citelně vydělala Kreml.

Profesionálové a kompars

Značný impuls „Antimajdanům“ dodala rovněž regionální vládní a oligarchická garnitura, motivovaná strachem z případného vyšetřování své trestné činnosti a zneužití pravomocí za vlády svrženého režimu, ale také snahami získat lepší pozici pro vyjednávání s novou kyjevskou vládou. Je zřejmé, že místní elity, jež si nárokovaly status jediných garantů kontroly procesů v regionech, měly zájem na rozdmýchávání neposlušnosti regionů jako způsobu vydírání nové a zatím ještě slabé vlády. Regionální klany předváděly, že nezaručí-li jim centrum beztrestnost a zachování jejich korupčně-kriminálního podnikání, povede to k chaosu v regionech, jež nejsou vůči novým politickým silám loajální.

Iluze místních elit o možnosti napodobit „technický“ separatismus ovšem vzaly brzy za své. Kontrolu nad vývojem událostí se nepovedlo udržet jak kvůli celkové nepřehlednos-

přes Rusko převedena do Doněcku, Luhansku a Charkova.

Řadoví aktivisté – tvořící jádro „antibanderovských“ (tedy protivládních) veřejných protestů v Doněcku, Luhansku a v Charkově, jež byly doprovázeny násilnými činy a obsazováním administrativních budov – byli organizovaně svázeni autobusy ze sousedních ruských oblastí: Bělorodské, Voroněžské, Rostovské a dalších. Ke konci března tento proces získal masový charakter.

Za počátek otevřené ruské ozbrojené agrese na Donbasu lze považovat 12. duben 2014. Právě v ten den ruští vojáci a „dobrovolníci“ obsadili Slovjansk, okresní město na severu Doněcké oblasti. V čele skupiny ozbrojenců stál ruský plukovník ve výslužbě Igor Girkin alias „Strelkov“, který se předtím (jako větší na členů jeho skupiny) podílel na okupaci Krymu. Následně Strelkov v rozhovoru pro noviny uvedl, že právě on „stiskl spoušť války“:

Složky Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě dohlížejí na pohyb těžkého dělostřelectva na východě Ukrajiny. Foto osce.org

ti situace, tak i kvůli zásahům z Ruska. Již od prvních březnových dnů se totiž na protestech a násilnických aktech začali podílet občané Ruské federace. Ti by se dali rozdělit do dvou skupin: málo početní „profesionálové“ a „kompars“. „Profesionálové“ putovali do různých měst od Doněcka po Oděsu. Zaměřovali se na informační, organizační a finanční činnost nebo plnili vojensko-záškodnické funkce. Ne vždy přitom šlo o formální pracovníky ruských bezpečnostních či silových složek. Informace z dostupných zdrojů nedovolují jednoznačně odpovědět, na jaké úrovni probíhala jejich kuratela. V každém případě ale během prvního měsíce až měsíce a půl agrese, tedy před začátkem otevřené fáze bojů na území kontinentální Ukrajiny, bylo hlavním úkolem jak „diverzantů“, tak „polit-technologů“ organizování a koordinace činnosti místních proruských elementů. K nim patřili účastníci ultrapravicových a neonacistických uskupení, imperialističtí vlastenci, ale i lidé s nevyhraněnými politickými pohledy. V polovině března, poté, co byla uzavřena nejaktivnější fáze okupace Krymu, byla část bojovníků (zejména ze skupiny někdejších účastníků bojů v „lokálních konfliktech“)

„Kdyby náš oddíl nepřekročil hranici, všechno by skončilo tak jako v Charkově a Oděse (...) Setrvačnická válka, která běží dodnes, roztočil náš oddíl.“ V týž den podobná diverzní skupina, nazvaná „Vlčí setnina“, která se rovněž podílela na obsazování Krymu, obsadila Kramatorsk. Což bezpochyby svědčí o systémovém plánování agrese a o vzájemné koordinaci různých skupin ruských agresorů.

Idea Novoruska

Dva dny po vypuknutí otevřené agrese v Doněcké oblasti, tedy 14. dubna, prozatímní prezident Oleksandr Turčynov podepsal nařízení o provedení antiteroristické operace. Vzhledem k tomu, že k formálnímu vyhlášení války nedošlo, lze považovat datum 14. dubna za nejpозdější termín zahájení rusko-ukrajinské války na Donbasu.

Politická struktura regionů, které se ocitly v oblasti neovládané ukrajinskou vládou, prodělala změnu. Podle svědectví, která považuji za věrohodná, počáteční plány Kremlu počítaly s odtržením osmi jihovýchodních oblastí od Ukrajiny: Doněcké, Luhanské, Charkovské, Dněpropetrovské, Záporožské, Chersonské, Mykolajivské a Oděské. Ideologické podloží

projektu měla tvořit koncepce „Konfederativní republiky Novorusko“, která byla dokonce formálně vyhlášena v květnu 2014, ale na jaře roku 2015, vzhledem k nenaplnění ruských plánů za hranicemi Donbasu a k pozastavení bojů, došlo ke zmrazení této ideje. Poté, co začalo být zřejmé, že jiné regiony se pod ruský vliv nedostanou, vytvořili okupanti na území okupovaných regionů jako loutkové útvary „Doněckou lidovou republiku“ a „Luhanskou lidovou republiku“. V létě 2014 se v důsledku antiteroristické operace ukrajinských ozbrojených sil území ovládané proruskými teroristy zmenšilo skoro třikrát. Byl osvobozen Mariupol, Slovjansk a Kramatorsk, kde v dubnu 2014 začala ruská agrese na Donbasu, a řada dalších měst a obcí. Ukrajínští vojáci se úspěšně přiblížili k Doněcku a Luhansku.

Avšak kvůli zásahu ruské armády a ostřelování z území Ruska přišla Ukrajina o kontrolu nad značným úsekem státní hranice, přes

niž se do země dostalo nejen velké množství bojovníků-dobrovolníků a vojenských expertů, ale také těžká artilerie a munice. Na konci srpna 2014 bezprostřední intervence jednotek ruské armády zastavila postup ukrajinských ozbrojených sil. Během tvrdých bojů u obce Ilovajsk utrpěla ukrajinská strana těžkou porážku. Minské dohody, dojednané pod tlakem Evropy v září 2014, měly přinést zmrazení konfliktu. Rusko ani jeho satelity však tyto dohody nedodržovaly. Od zimy roku 2014 do jara 2015 se odehrály intenzivní boje u doněckého letiště a obce Debalcevo. Avšak dělicí čára mezi ukrajinskými vojsky na jedné straně a ruskými silami a proruskými ozbrojenci na straně druhé se od srpna 2014 roku téměř nezměnila. Od jara 2015 roku intenzita střetů významně poklesla. Do jara 2016 se plnohodnotné bojové operace téměř zastavily, ačkoliv jednotlivá střetnutí stále přetrvávají.

Autor je historik.

Text je redakčně krácenou úvodní kapitolou z knihy **Vid Majdanu pravoruč. Revolucija, vijna ta ultrapravi v Ukrajinі 2013–2016**, kterou připravuje k vydání kyjevské nakladatelství Krytyka. Do češtiny přeložil **Alexej Sevruk**.

Obnažování řeči

„Mám rád věci, které v sobě mají pomlku,“ prozradil v rozhovoru výtvarník, hudebník, divadelník a básník Petr Nikl. Mluvili jsme s ním o tvorbě pro děti, o hře, která není hračkářstvím, o vztahu obrazu a slova či o tom, jak důležitá je v umění „vodivost“.

BLANKA ČINÁTLOVÁ

Vaše tvorba bývá spojována s hrou či dokonce hračkářstvím a vy sám jste obdařován přívlastkem „umělec s duší dítěte“. Neštve vás to? Nesugeruje to určitou infantilitu a představu tvorby jako lehkomyšlné a veselé zábavy?

Ano. Je to zplošťující. Většina toho, co dělám, je následek traumat. Léčím si tím své depky. Není to tak, že bych spokojeně tvořil veselé věcičky a vedl rozjuchaný život. Pojem hry je přesný, hračkářství to ale není. Nehýčká si duši děcka. Postupuji podobnou metodou jako tvůrci, kteří intuitivně nebo záměrně potlačují racionální konstrukce, a docilují tak pohledu dítěte, jež právě poznává svět a má intenzivní zážitek z neznáma. Když něco maluji nebo popisuji, snažím se vymazat nánosy zvyků, jako bych to viděl poprvé. Přitom vycházím ze své zkušenosti, chci být ale svobodný a odpovědný vůči sobě, nebýt závislý. Přirovnání k dítěti mě proto neuráží, má to logiku. Netvořím cíleně pro děti, ale vlastně ani pro dospělé, spíš se snažím vymazat předsudky, jež v sobě nesu, a dostat se do spontánního stavu, který je vlastní právě dětem.

Předpokládám, že tradiční výchovný apel s takovým herním principem nemá nic společného?

Neumím vymýšlet výchovné návody. Ošival bych se u toho. Co to je ten tradiční apel? Že nebudu používat choulostivá slova? Verš „zlatí hadi zlatě kadí“ nikoho neurazí. A to, co může přenášet nějaký pozitivní náboj, vlastně může nechtěně a nenásilně vychovávat ke svobodnému tvoření a nazírání. Vydavatelství Meander nabízí pravidelně do nakladatelství Fraus knížky svých autorů pro uplatnění ve školách. Mé absurdní texty před časem neprošly. Vybrali příběhy s čitelným morálním zacílením. Teď ale zrovna jedna má básnička v čítance vychází. Je to zvláštní pocit, být povinnou četbou. A podobný problém mám se soutěžením. Nemám rád hru na nejlepší. Soutěživost není tvořivost. Lidé se tím dělí na vítěze a poražené, což je špatně. Dětem se vštěpuje, že vítězí ten, kdo se umí prodrat, něco nabílovat. Při tvoření se nemožu starat o to, jestli to dělám líp než ten druhý. Může to být jen jiné, ne lepší. Jinak bych skončil u věčného opisování. Sám s tou ztracenou soutěživostí pořád zápasím. Musím se

snažit dělat to, co se mi líbí a co rezonuje s mým cílem. Nepřemýšlím o tom, komu to bude určeno. Je to hra se snem, s představou, metaforou, se sebou samým.

Máte na své texty nějaké ohlasy od dětí?

Mám, mnohdy mě dojmou, když mi je předvádějí formou divadla nebo písně. Mám radost, když cítím, jak je to baví. Podněcuje mě to k dalším úletům. Nevím, jaký podíl na tom mají učitelé. Vlastním dětem jsem své výtvary nečetl, styděl jsem se. Jeden výtvarný pedagog mi před týdnem o mých ilustracích říkal, že mu připadají hororové. Některé knihy nesou názvy podobné Pohádkám, třeba Záhádky nebo Přeshádky. Mám zálibu v záhadnostech, a tak se mi z textů vylupují bytosti, které jsou neuchopitelné. Záhada s sebou nese vzrušující strach z neznámého. Potřebujeme pro nový jev najít jméno, abychom si k němu vytvořili vztah. Svět se skládá z věcí pojmenovaných, ale i těch nejasných, které kdesi v mezerách čekají, až si jich někdo všimne. Sám jsem se rád v dětství bál. Snažím se, aby napsaný nebo namalovaný obraz obsahoval všechny emoce naráz. Kdyby mě oslovili s tím, že mám vytvořit knihu pro děti, řeknu, že to neumím. Nejsem v jejich věku. Nevím, co si mohou přát. Ale tuším, co bych si přál sepsat právě teď já, a že když to ze mne spontánně vyplyne, snad to bude srozumitelné všem. Počítám s aktivním zapojením fantazie čtenářů, bez rozdílů věku. Ti menší si snad mohou myslet, že je pokládám za dospělé partnery, a ti starší se snad zase rádi osvěží. Knihy sestavuji jako zprávy o výsledcích pozorování. Utřídí si je podle témat. Malá kresbička hovínka v Záhádkách je stejně důležitá jako portrét děda Vševěda. Všechno je součástí velké vážné hry, kterou je můj život. Znovu říkám, že to není dětinské hračkování, opuštění zodpovědnosti za sebe. Je to pokud možno svobodné činění, nezávislé na autoritách. Psaní a malování je pro mě jakousi anarchií vůči sobě samému. Každý jazyk opakováním tuhne. Snažím se svoji řeč obnažit.

V jednom rozhovoru jste řekl, že „malba je mrcha chycená do rámu, výřez času“. Jsou slova dalším rámem, anebo obraz spíše osvobozují?

To slovo mrcha se mi teď jeví jako zbytečně zmrtnvující. Myslel jsem to asi tak, že obraz je

oknem, výcucem reality. Výcuc – další nepatřičné slovo... Vždy si musíme ze skutečnosti vybrat nějaký detail, abychom ji mohli popsat. Jinak se utopíme v nekonečnu. Obraz je výřezem skutečnosti, měl by obsahovat všechny její složky. Má výhodu abstraktnosti. Kdežto slova konkretizují. Záleží, v jaké významy se věta složí. Několik slov v určitém pořadí může v sousedství jiných vypadat úplně blbě, v jiném uspořádání ale může jít o intenzivní záznam. Mám rád otevřený konec – kvůli volnému přechodu k jiným prvkům. Nemaluji proto moc výjevy, které pokračují až do kraje obrazu. Většinou na prázdné ploše zobrazím předmět, který mě zajímá. Věty také potřebují nedořečenost, abychom si mohli představovat možné pokračování. Názvy obrazů jsou v mnoha případech zbytečné. Příliš nás svazují. Proto je tolik výtvarných objektů bezejmenných. Název je jen pomůckou pro orientaci, abychom věděli, o čem se bavíme, protože co nemůžeme pojmenovat, jako bychom nemohli uchovat. Tak jako mnohý text nepotřebuje ilustraci, tak také mnohý příliš básnický název vzbuzuje nedůvěru k obrazu. Co se nedá popsat slovy, dá se namalovat, a co se nedá namalovat, dá se zase napsat. Autorské knihy jsou pro mě souborem textů a obrazů, ale obě tyto složky jsou samostatné a mohou být na sobě nezávislé. Neilustruji se navzájem, ale určitým podobným sdělením si pomáhají a protínají se v nových souvislostech.

V nedávno vydané knize typogramů Slovohledě klasické obrázky na rozdíl od předchozích knih chybějí. Stává se tentokrát obrazem samo písmeno?

Ano, další ilustrace by už jen zavazely písmenkovým obrazcům. Konkurovaly by jim. Dlouze jsem to s vydavatelkou Meanderu Ivou Pecháčkovou řešil. Děkuji jí tímto za pochopení, nevím, kde jinde bych mohl takto náročné experimenty realizovat. V typogramech zkoumám hravé kumulace významu. O předmětu se píše a současně je znázorněn i graficky, čímž vzniká dvojité záznam. Jiné typogramy tvoří slovní hříčky nebo třeba dvojsmyslná slova. Ověřuji si, co všechno a jak se dá popsat graficky. Které obrazce si vynucují jaké významy a pod kterými názvy si nelze představit žádný předmět. Jsem výtvarník, vyjadřuji se skrze obraznost. I když píšu písňový text nebo hraji divadlo, tvořím v podstatě obrazy.

Luboš Kreč
UPRCHLÍCI A ZACHRÁNCI

VELKÉ PŘÍBĚHY ČESKÝCH EMIGRANTŮ
Milena Grenfell-Bainesová, Paul Rausnitz, Bohuslav Horáček. Všichni tři byli svého času běženci bez domova. Dostali ale šanci, chopili se jí, tvrdě pracovali, dokázali se prosadit – a pak se rozhodli pomáhat v zemi, kde se narodili, ale odkud utekli, aby mohli žít svobodně.

272 stran, 290 Kč

Philippe Claudel
VYŠETŘOVÁNÍ

VE STYLU KAFKY A BECKETTA
Skromný Vyšetřovatel je pověřen úkolem zjistit ve Městě okolnosti série sebevražd mezi zaměstnanci gigantického Podniku... Francouzský autor, jehož Brodeckova zpráva získala cenu Magnesie Litera, dokazuje v temně komickém románu, proč patří ke špičce nejen evropské, ale i světové literatury.

Přeložila Zora Obstová
188 stran, 269 Kč

Luke Pearson
HILDA SE VRACÍ

NEJROZTOMILEJŠÍ HVĚZDA SVĚTOVÉHO KOMIKSU
Po fenomenálním úspěchu první knížky se modrohlavá rozumbrada vrací ve dvou nových dobrodružstvích. Protože je Hilda chytrá a zvědavá, dokáže vidět bytosti, které ostatní nevidí nebo vidět nechtějí. Vítejte ve světě severské mytologie, drobných dětských strachů i velkých vítězství...

Přeložila Martina Knápková
112 stran, 299 Kč

S Petrem Niklem o hře, dětském pohledu a typogramech

Petr Nikl. Foto sanmedia.cz

Zajímá mě, jak moc obraz potřebuje slovo, anebo naopak slovo potřebuje obraz. Myslím, že Wittgenstein řekl, že když něco nemůžeme popsat, jako by to neexistovalo.

Výrazně jste změnil barevnost. Místo tlumených a vodních tónů vašich předchozích knih teď volíte jasné a výrazné barvy...

Napomáhají textům, které si vynutily různá barevná pozadí – chtěl jsem podpořit atmosféru jednotlivých obrazců, odlišit stránky. Není to však kvůli snaze přiblížit se dětskému čtenáři, i když kniha vyšla v dětské edici vydavatelství Meander. Barvy podporují vnitřní hravost, spojenou s popisovanými situacemi. Mnohé typogramy jsem vytvořil jako stopy v barevných plánech – pouště, sněhu, noční oblohy. Barevnost jsme ladili spolu s typografem Markem Pistorou.

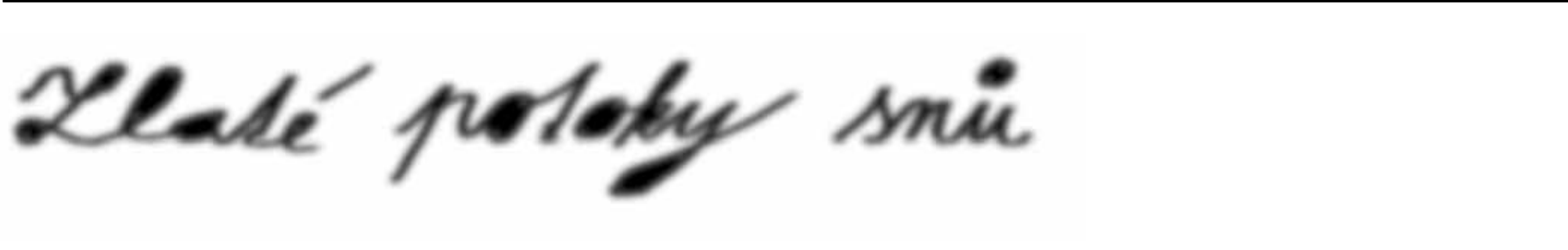
Ve svých výtvarných, divadelních i hudebních projektech často zdůrazňujete interaktivitu. Nechybí vám u literatury tento přímý kontakt?

Nechápu interaktivitu vždy nutně fyzicky. Člověk se nemusí obrazu dotýkat. Vnímání probíhá v duchu. Pokud obraz v člověku probudí úvahy, je s ním v interakci. A kniha je vlastně interaktivní objekt, vážíci, šustící a vonící tiskařskými barvami. Rád střídám činnosti, při kterých se ocitám v přímé divácké interakci, s těmi, u kterých potřebuji být sám se sebou v ateliéru. Tam ale stejně vedu dialog s vnitřním partnerem – vždy potřebuji někoho druhého. Odstup od sebe. Důležitá je pro mne vodivost. Musím mít nějaké nutkání, které v roli prostředníka posílám dál. Je-li toto sdělení vodivé, dojde k přenosu, k interakci. Bez této vodivosti by mi vznikala pod rukama formální konstrukce, umělá exhibice, pohroužená sama do sebe. Akademismus, který hovoří pouze o schopnostech a šikovnosti, u kterého jako divák sleduji jen technickou stránku obrazu, ale žádnou energii, žádné otázky. Když obraz jiskří, dotýká se nás, je vodivý, nezajímá nás, jakým způsobem je udělaný, pouze nevěřicně zíráme a marně lapáme po slovech. Předává energii.

Jaká literatura je pro vás osobně vodivá?

Mám rád knihy, které v sobě mají velký prostor a nejsou doslovené. Mají v sobě pomlku, vyznění, že to všechno může být také úplně jinak.

Petr Nikl (nar. 1960) je výtvarník, spisovatel, divadelník a hudebník. V roce 1987 spoluzaložil uměleckou skupinu Tvrdohlaví. Je držitelem řady ocenění – získal například Cenu Jindřicha Chaloupeckého, Magnesii Literu a několikrát Cenu za nejkrásnější knihu roku. V nakladatelství Meander vydal v edici Modrý slon, jež se zaměřuje na náročné umělecké publikace pro děti, například knihy Lingvistické pohádky (2006), Záhádky (2007), Jěľňovití (2008) nebo Blázniček (2009). Letos mu vyšla sbírka typogramů Slovohledě a litografiemi doprovodil bibliofilní vydání Proměny Franze Kafky v nakladatelství Teapot.

Nové básně pro děti od Petra Nikla, Petra Borkovce, Radka Malého a Jakuba Čermáka se hemží slovními hrátkami, jazykolamy, imaginativními krajinami a podivnými zvířaty. „Tře se o zem, čeká jaro./ Funí, jako když vyleze z bukvice./ A láska se schovává v pavučině.“

PETR NIKL

Představa

Před tím, než si mě představíš, nemysli vůbec na nic, jen tak si kouli očima krajinou srostlých hranic.

Sama nevím, jak vypadám, ještě jsem prázdnou plochou, ve stavu zcela beztižném předležím před předtuchou.

Vzduch

Nakresli vzduch bez prachového peří, nakresli vzduch tak, abys tomu věřil. Nakresli vzduch sám bez ničeho, bez jeho honce větrného. Nakresli vzduch bez Himalájí a červánků, jež u nich tají. Nakresli vzduch jen jako mlhu a představ si, jak svírá duhu.

Křída

Nejdřív se tře bílá Křída, šoupne sebou, no a vida:

Na řadu přichází Kříd, snaží se do čáry vžít.

Dřív než ale křikneš tři, z Křída vyklube se Kří.

Když i Í se vytře pryč, klidně si Kř, klidně křič!

Zmizne i samotné Ká... Kresba, ta však zůstává!

Neviditelné

To, co není k vidění, nehledej očima, to, co srdce vycení, širokou duši má...

Trpaslíček vyletí s nohama bosýma, nenápadně sedne ti celý svět do klína.

PETR BORKOVEC

Jarní obleva

Bílá kapsa, jede starý pes. Počkat, peče chleba. Klikají hodiny, větší je ticho. Slyšíš sadu mostů? Cíví jako kocour do prořezávky. Kokakola. Cíví jako hymn. Nevejrej. Čumí jak slepice, jak vocas. Drzej jak nějaká stovka. Tře se o zem, čeká jaro. Funí, jako když vyleze z bukvice. A láska se schovává v pavučině. Oblíklej jak kočka z trůnu. Ucho se tře. Odundej tu kozu! Určitě! Utírej!

Bažant

Bažant je pruhované zemětřesení. Zemětřesení je pruhovaný bažant. Bažant je něco s vodou. Bažant. Voda je něco s bažantem. Voda –

spolu s rehky, konipasy a žluvou, chlupatou zelenožlutou žluvou – je potřásání, setřásání, vytřásání. Je natřásání. Bažant je třas vody. Bažant se kodrcá vodou a chrastí chrastítky chrastí chrastítky chra. Bažant je mizející křoví. Křoví je mizející bažant večer na jaře. Bažant je pruhovaná voda. Je to divoká pruhovaná voda s hrboly. Pruh bažanta. Hrb bažanta. Div. Bažant – výtrysk. Bažant – řinčící klec se špačky, drozdy, červenkami. Baža-baža-baža, ozývá se bažant, spolu s rehky, konipasy a žluvou, chlupatou zelenožlutou žluvou.

Liška a cikáda

Cikáda zpívala na vysoké borovici, která rostla na břehu tichého moře. Liška chtěla rozezpívanou cikádu sníst k obědu, ale nevěděla, jak to provést. Tu k lišce slétla zasmušilá volavka, strčila jí zobák do zrzavého ucha a drmolila a drmolila, nikdo neslyšel co. Jen liška. Když dodrmolila a elegantně odlétla, liška nasadila medový výraz a chválila cikádu a její zpěv nejsladšími slovy. A že prý se má ukázat, slézt dolů, protože tak krásný hlas může mít jen krásný tvor. Cikáda utrhla ze stromu list a pustila ho dolů. Liška se na list vrhla a chtěla ho sežrat. Když to cikáda viděla, řekla si: „Liška a volavka – to je mi spolek!“ A sladce usnula vysoko převysoko v borovicových větvích.

Medvěd

Medvěd je velký, hnědý a rychlý. Má čtyři černé tlapy. Je kulatý, je tlustý, může tě lehce obejmout. Medvěd pobíhá mezi skalisky a stržemi a také na pasekách. Je opatrný, je tichý. Je to pán lesa a v jeho snech tečou zlaté potoky.

RADEK MALÝ

Žížka

Na Vítkově stojí socha dnes už muže, kdysi hocha, co se tak rád vždycky pral, až se z něj stal generál.

Generál? Spiš vojevůdce, který vyhrál v každé pūtce. Dotáhnul to daleko, přišel v boji o oko!

Pral se rád a k tomu dobře. Zbývá říci snad jen: Obře, klaním se... Vám nevadí, když vás holub pokadí?

Slyšel jsi to?

Viděl jsi Prahu z letadla? Je malá, menší, ještě menší. Je hvězdou, která vypadla z nadpozemského divadla.

Je zdí, již nejde projít zvenčí.

Viděl jsi Prahu od řeky? Voní. Je krásná. Místy tichá a výhled místy daleký, až v lidech vidíš člověky.

Až slyšet je, že Praha dýchá.

Noční procházka

Potkal jsem Měsíc na náměstí. Povídám: „Když už mám to štěstí,

že na sebe jsme natrefili, že bych šel s tebou? Aspoň chvíli?“

Co na to Měsíc? Odpověděl, co tušil jsem, no... spíše věděl:

„Jdu na Olšany jako ty vypít si sklenku samoty,

ať nikdo jiný nevidí, že mám rád Prahu bez lidí.“

JAKUB ČERMÁK

Grrrr

spřátelil se bagr s tygrem dal mu k svátku rydlo tygr mu zas na oplátku utrh pštrosí křídlo

od těch dob, co bagr s tygrem chodí spolu na kávu přibýlo prý v městě migrén a ubylo ohavů

Šátek má rád pátek

každý se těší na neděli akorát včely na pondělí a krtek těší se na čtvrtek – je totiž výprodej vývrtek!

Přísnák

stěžují si indiáni: „ukradli nám špunt do vany!“

„máte vanu vylitou?“ hřímá na ně Manitou

„schovejte si v teepee pera a hop – skočte do jezera...“

tomu, co se coural vzadu poskytl pak ještě radu:

„šupem, chlapče, jen se tuž nebo tě sní bílý muž!“

Seznamka

u nás doma na verandě má mít večer krtek rande

po čele mu teče pot: je to rande naslepo!

Děsivá historie o strašném pirátu a jeho oku

jeden starý pirát tak děsivě zíral až mu jednou oko z důlku vypadlo – a zhaslo lulku

Krásný je svět

jedna paní pod čepicí nosila si papouška když bořila v dort lžiči tak jí šeptal do ouška:

Básníci dětem

„dobrrý den
celýý den
život je jen
krásný sen...“

a byť to může být pro mnohé matoucí
– byla to pravda pravdoucí!

Žízeň

když má žízeň žížala
pije vodu z kaluží
čmelák, starý ožrala
chlemtá likér z ostružin
jelen srká z lesní tůně
vodu z Gangy pije slůně
gekon má rád čerstvé mléko
kakadu chuť vodopádu
co však pije teta zmije
že pak pořád jenom dští jed
namouduši
netuším

Závod století

na houpacím koni
rytíř draka honí
drak až smíchy slzy roní:
„vždyť mě nikdy nedohoníš!“

„počkej, draku, teď se směješ
brzo ale spadne klec

šoupnu koně na koleje
budeš můj, než řekneš švec!“

a jak řekl, tak se stalo
darmo křídly kmitá drak
rytíř letí jak rogalo
chystá se mu vytříť zrak

koník klouže po kolejích
dračím chřtánem cloumá plamen
trubadúři ódy pějí
síly jsou však vyrovnané

nakonec se určení
odvalili do putyky
drak tesáky přestal cenit
sir ho pozval na knedlíky

„od těch dob,“ dí kronika
„s rytířem džus pívá drak
z houpacího koníka
stal se časem rychlovlak“

Krátký hovor o estetice

jelen zahlíd hrocha
jak se v lese kochá

naklonil se k hrochu:
„co tě bere, hochu?“

„ač mám kůži hroší
lesy mě vždy vzruší!“

Rendez-vous

šuškají si v lednici
že se včera párek
jedné mladé hořčici
kouknul pod rozparek

laskala ho po kštici
on jí líbal zadek
zbaštil je kluk v čepici
prý už šilhal hladem!

Romance

sporák celý život spořil
živořil a šetril dech
a teď k stáru šťastně hoří
na Kanárských ostrovech

zato pánev nečekala
vyplula hned, žila z mála
bez peněz a bez cíle
měla život za výlet

obeplula všechna moře
až našla plamínek
který nejmodřeji hořel
hřál jak náruč maminek

teď turisté v celém světě
na setkání vypráví
o lásce, již zas po letech
zaplátl sporák pod pánvi

Petr Nikl (nar. 1960) je malíř, hudebník, fotograf a divadelník. V posledních letech vydal dětské knihy Slovohledě (Meander 2016) a Záhádky (Meander 2015).

Petr Borkovec (nar. 1970) je básník a překladatel. Mezi jeho poslední knihy patří výbor z komentářů k básnickým čtením v kavárně Fra Rozvláčná vyjádření radosti (Fra 2016), básnická sbírka Wernisch (Fra 2016) a dětská kniha O čem sní (Běží liška 2016), vytvořená společně s výtvarnicí Andreou Tachezy.

Radek Malý (nar. 1977) je básník, autor knížek pro děti, překladatel a vysokoškolský učitel. Naposledy mu společně s výtvarnicí Andreou Tachezy vyšlo dětské leporelo Devět plchů v pelechu (Běží liška 2016), básnická sbírka Všehomír (Host 2015) nebo antologie překladů německy psané poezie z Bukoviny Hroby v povětrí (Fra 2016).

Jakub Čermák (nar. 1986) je básník a písničkář. Vydal tři básnické sbírky a sedm hudebních alb pod jménem Cermaque.

Kresba Přemysl Černý

supported by / ERSTE Foundation, Ministry of Culture
of the Czech Republic, City of Prague, MČ Praha 2
media partner / A2 kulturní čtrnáctideník

opening hours tue–sun / noon–6pm
Dittrichova 9/337, Prague 2, CZ
www.tranzitdisplay.cz

tranzitdisplay

Paul Chaney

výstava / exhibition: 16.12.2016—26.2.2017
vernisáž / opening 15.12.2016, 19:00

Donetsk Syndrome

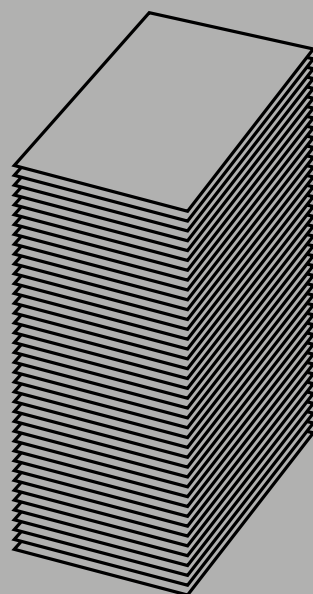
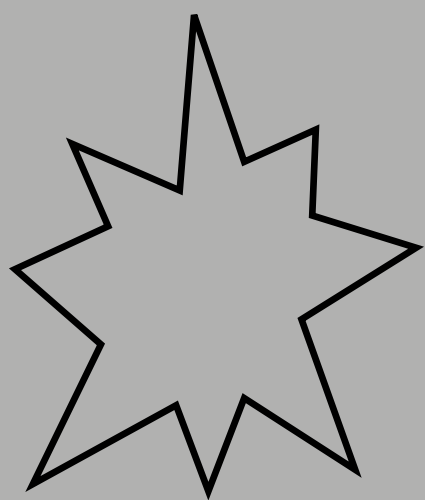
Diagrammatic

ERSTE Stiftung

MINISTERSTVO
KULTURY

PRAHA
PRAHA
PRAHA

MĚSTSKÁ ČÁST PRAHA 2

Vážení klienti, rádi bychom Vás informovali o nadcházejících změnách. Z důvodu ukončení tříletého projektu „Galerie města Ostravy PLATO“ a kvůli přesunu z Multifunkční auly Gong bude od února 2017 pobočkou současného umění v Ostravě:

PLATO, kancelář pro umění
Českokobratrská 1888/14, Ostrava
otevřeno út–ne 10–18

www.plato-ostava.cz
f PLATO.Ostrava

Novou pobočku provozuje PLATO Ostrava, příspěvková organizace města. Přijďte nám říct, jaké umění chcete, a podílejte se aktivně na zrodu nové městské galerie. Zpracujeme na tom.

PLATO
kancelář pro
umění

S Tureckem proti terorismu?

Česko reaguje na zadržení prokurdských aktivistů

V Turecku zadržení čeští aktivisté Markéta Všelichová a Miroslav Farkas, kteří se hlásili ke kurdským milicím YPG, ovlivnili českou zahraniční politiku vůči Kurdům víc, než by si kdy dokázali představit. Další vývoj česko-tureckých vztahů je ovšem problematický, a to tím spíše, čím užší tyto vztahy budou.

JACOB WILKE

Studentka medicíny a francouzská občanka kurdského původu Ebru Firat se před několika měsíci připojila k syrsko-kurdským Lidovým obranným jednotkám (YPG). Ukazují to záběry francouzské televizní stanice France 2. Ještě předtím Firat vyšla do hor a vstoupila do Strany pracujících Kurdistanu (PKK). To dokazují společné fotografie s nejvyššími kádry strany. Sebevražedný útok ale francouzsko-kurdská bojovnice nepřipravovala, což navzdory fingovaným důkazům letos v listopadu potvrdil turecký soud. I tak ale byla odsouzena k pěti letům vězení.

Několik dnů po rozsudku turecká policie na hraničním přechodu u města Şırnak zadržela dva české občany – Markétu Všelichovou a Miroslava Farkase. Dvojice byla obviněna z pašování zbraní a z členství v teroristické organizaci. Jejich zadržení má s případem Firat leccos společného: chceme-li odhadnout, jak se stíhání české dvojice v příštích měsících vyvine, měli bychom bedlivě sledovat, jakým směrem se ubírá případ zadržené francouzské občanky.

Časem se něco najde

Ebru Firat mířila v září z Diyarbakiru do Francie. Nedávno ještě bojovala po boku kurdských milicí proti jednotkám Islámského státu, ale teď se připravovala na pohovor na úřadu práce. V Sýrii totiž poznala muže, se kterým se

rozhodla začít nový život v Toulouse. Při přestupu v Istanbulu ji však zatkla turecká policie a okamžitě ji vzala do vazby. Zatímco Firat trávila dva měsíce ve vazbě, prokuratura proti ní rozpoutala typický turecký politický proces podle zásady: čím neuvěřitelnější obvinění, tím přísnější a delší vazba. Nebudou-li důkazy, časem se něco na obviněné najde.

V případě Všelichové a Farkase lze pozorovat podobný vývoj. Na začátku stálo obvinění, že se podíleli na pašování zbraní a chtěli překročit hranice do Sýrie z turecké strany, poté se prokuratura zaměřila na právně méně závažné členství v milicích YPG, jež Turecko ovšem považuje za víceméně identické s PKK, a tedy za teroristickou organizaci. Všelichové a Farkasovi pak stejně jako Firat přitěžuje okolnost, že fotografie svědčící o jejich činnosti v Sýrii byly veřejně dostupné a snadno dohledatelné. Dvojice Čechů byla na sociálních sítích známá a sympatiemi k YPG se netajila. Během televizních rozhovorů pózovali před vlajkami kurdských jednotek a existuje i několik jejich fotek v kurdských uniformách a se zbraní v ruce. Zda se opravdu zúčastnili bojů, není jasné, ale pro turecké úřady je tato skutečnost nepodstatná. Obdobný důkazní materiál soudu stačil, aby Firat poté, co se doznala k činnosti v YPG a PKK, odsoudil k pěti rokům vězení.

Každý je potenciální terorista

Situace Ebru Firat a obou Čechů se však liší v jednom podstatném bodě – totiž v zájmech států, jejichž občany zadržení jsou. Francie dlouhodobě intenzivně monitoruje a stíhá aktivity Strany pracujících Kurdistanu. To, že je Paříž jedním z hlavních center kurdských aktivistů, napojených na PKK, není zdaleka způsobeno nečinností francouzských úřadů, nýbrž jednoduše velikostí tamní kurdské diaspory. Oproti tomu v České republice, jejíž kurdská komunita je nesrovnatelně menší a je také méně vidět, kurdští aktivisté dosáhli až do nejvyšších pater politiky. Svědčí o tom medializované otevření evropské pobočky YPG v Praze. Zástupci kurdské milice se scházejí s poslanci

a zástupci ministerstva obrany a české zbraň jsou navíc důležitou součástí zbraňových dodávek Spojených států do severní Sýrie, kde operují Syrské demokratické síly (SDF), jejichž nejvýznamnější součástí jsou právě milice YPG.

Zatímco Francie se situací Firat veřejně nezabývá, mediální ohlas případu Všelichové a Farkase naopak tlačí českou vládu k aktivitě a její zástupci vděčně využívají každé možnosti, jak průběh událostí ovlivnit a tureckou stranu přimět ke kooperaci. Není jasné, zda se pražská kancelář YPG zavřela pod nátlakem, nebo čistě kvůli klesajícímu zájmu českých politiků o spolupráci s Kurdy. Ministr zahraničí Lubomír Zaorálek však při návštěvě Turecka v minulém týdnu neopomněl připomenout, že kancelář YPG již v Praze nadobro skončila. Ani další Zaorálkův postup není překvapením. Kromě obligátního odsouzení pokusu o převrat tureckou stranu ujistil, že boj proti terorismu je v obou zemích prioritou a že Česko bude brát v potaz turecká protiteroristická opatření.

Markéta Všelichová se na sociálních sítích svými sympatiemi k YPG netajila

par avion

ZE ŠPANĚLSKOJAZYČNÉHO TISKU VYBRAL
MICHAL ŠPÍNA

Granma
INTERNACIONAL

Největší latinskoamerickou událostí poslední doby bylo úmrtí Fidela Castra. Odkaz vůdce kubánské revoluce a dlouholetého vládce ostrova se stal globálním tématem, k němuž se vyjadřoval leckdo. Jak se ale k celé věci postavil kubánský vládní tisk? Pročítání článků v deníku **Granma**, oficiálním orgánu Komunistické strany Kuby, neskýtá žádná velká překvapení. Jedná se vesměs o uctivé a oslavné texty, vzpomínky, zprávy o shromážděních na Castrovu památku nebo přehled kondolencí z různých zemí světa. Elektronická verze Granmy je shromažďuje v rubrice nazvané „Hasta la victoria siempre, Fidel!“. Citujeme namátkou několik titulků: „Tisíce lidí vzdávají čest Fidelovi v Namibii“, „Dobýt budoucnost pod Fidelovým vedením“, „Rozum a světlo“, „Já jsem Fidel“. Pod články lze přidávat komentáře, publikovány jsou však jen ty, které se nepouštějí do žádných polemik. Nejvíce souhlasných příspěvků se sešlo pod článkem „Tvým pomníkem bude Kuba“ z 5. prosince. **Redaktorka Yudy Castro Morales v něm**

připomíná Fidelovo přání, aby mu nebyly stavěny pomníky a aby po něm nebyly pojmenovávány ulice ani veřejné instituce. Píše: „Nebude kam ti položit květiny. Je ti cizí chlad soch, netečnost mramoru a bronzu, na němž se podepisuje zub času. Tvoje myšlenky rozmnožené v lidech – takový bude tvůj pomník. Nesnášel jsi byt jen náznaky kultu osobnosti, jakoukoli přemíru uctívání, protože ti skutečně velcí se netváří jako velikáni.“ Teprve čas ukáže, nakolik bude kubánská vláda přání zesnulého Castra ohledně zákazu kultu osobnosti respektovat. V oficiálním tiskovém orgánu se jí to však zatím příliš nedaří.

ATERCERA

Mimo Kubu je hodnocení odkazu Fidela Castra pestřejší, přesto je celkem snadno předvídatelné podle politické orientace jednotlivých periodik. Jeden pól představují média jako deník El Nuevo Herald, vycházející v Miami: kubánský emigrant a literát Vicente Echerri v něm napsal, že Castro zemřel pozdě a že se tak mělo stát už v okamžiku, kdy se s dalšími revolucionáři vydal přes Karibik svrhnout Batistovu diktaturu. Na opačné straně pak stojí třeba mexický levicový deník La Jornada. Zajímavější pohledy často najdeme v méně vyhraněných médiích. Chilský deník **La Tercera** se 11. prosince věnoval souvislostem Castrovy politiky a latinskoamerické populární hudby. V padesátých letech byla Kuba „bordelem Karibiku“, kam příjížděli američtí milionáři a mezinárodní hudební

hvězdy a hvězdičky. „Castrův nástup k moci v roce 1959 toto noční delirium zastavil,“ píše Claudio Vergara, „a nová éra, charakterizovaná embargem Spojených států, postihla hlavně hvězdy žánrů jako mambo, ča-ča a bolero, které se v USA těšily neslýchané oblibě. Později zase kubánský režim zdůrazňoval své nepřátelství k cizím stylům, jako byl rock.“ Sám Castro se v roce 1963 pohrdlivě vyjádřil o „buržoazních syncích v příliš těsných kalhotách“ a jejich „zženštilých“ vystoupeních. **Hudební oporou – a zároveň dědictvím – kubánské revoluce se stalo písničkářství, představované v šedesátých letech především Carlosem Pueblou.** Ke konci dekády tento žánr zvaný „trova“ (název odkazuje na trubadúry středověké Evropy) proslavili Pablo Milanés a Silvio Rodríguez, jejichž jemné, imaginativní písně dosáhly obrovské popularity po celé Latinské Americe. Největší odezvu však neměly v okolních karibských zemích, ale ve vzdálené Argentině a zejména v Chile, kde v téže době kvetl sprízněný žánr „nueva canción chilena“. Ke kubánské trově se dnes hlásí i několik chilských levicových písničkářů mladé generace – v článku je jmenován Manuel García či Nano Stern. A exilová scéna? Ta ze své základny v Miami ovlivňovala především taneční hispánský pop. „Celia Cruz, Olga Guillot a především klan Estefanových proměnily hispánské středisko USA ve skutečné epicentrum popu s jeho typickým syntetickým, zábavovým zvukem“ – tedy v protipól vážných a citlivých písničkářů. „Fidel Castro nezosobňoval jen celou jednu éru politiky 20. století,“ uzavírá Vergara, „svým konáním

Zaorálek ale zapomíná nebo dokonce úmyslně vypouští, že boj proti terorismu v Turecku neznamená jen boj proti džihádistům z Islámského státu. Boj proti terorismu v současném Turecku v první řadě pojmenovává násilný rozklad kurdského politického hnutí. Trestný čin urážky turectví, který proslavili například turecko-arménský novinář Hrant Dink nebo spisovatel Orhan Pamuk, už není tak využívaný jako před několika lety. Dnes je módní trestání za členství v teroristické organizaci nebo za její podporu. A je jedno, zda se jedná o pacifistického spisovatele nebo o to, že člen Lidové demokratické strany (HDP) měl doma plakáty z předchozích voleb. Každý, kdo se jen odváží vystoupit proti pomstychtivému tažení, které prezident Erdoğan vyhlásil, je potenciálním teroristou. Chce-li se Česká republika opravdu přiblížit turecké definici boje s terorismem, nebude od věci označit český stát za spoluvivníka při porušování lidských práv v Turecku. Autor studuje blízkovýchodní studia.

do značné míry určil také směřování hudební produkce na západní polokouli.“

LAPRENSA

Doba, kdy Kuba pro latinskoamerickou levici představovala „modelovou zemi revoluce“, skončila už před desítkami let. Současným levicovým režimům v regionu se nevede o mnoho lépe a z jejich emancipačního potenciálu mnoho nezbyvá. Platí to i o vládě Daniela Ortegy v Nikaragui, která čelí kritice za násilné potlačování občanských protestů. **Na přelomu listopadu a prosince vrcholily v hlavním nikaragujském městě Managua demonstrace venkovských komunit proti stavbě kanálu, jehož prostřednictvím chtějí zúčastněné čínské koncerny konkurovat Panamskému průplavu.** Deník **La Prensa** se v redakčním editoria- lu z 30. listopadu postavil na stranu protestujících. „Venkovany, kteří vzdorují stavbě kanálu, nemůže policejní represe odstrašit. Jsou též krve jako ti, kteří stáli za generálem Sandinem v národním protiimperialistickém boji v letech 1927 až 1933, dokud nedosáhli odchodu amerických okupačních vojsk. Jsou z téhož rodu venkovanů, kteří podporovali partyzány v boji proti Somozově diktatuře.“ Dalším terčem kritiky jsou nedávné prezidentské volby, z nichž vyšel Ortega jako vítěz, opozice je však považuje za zfalšované. Podle deníku je také současný prezident diktátor. „Represe nicméně nezastaví lidový boj a neodvrátí porážku diktatury. Projekt kanálu skončí na smetišti dějin a Nikaragua opět bude skutečnou republikou.“

Stará schémata pořád platí

S novinářem a spisovatelem Olehem Kryštopou, kterému v Česku nedávno vyšla kniha reportáží *Ukrajina v měřítku 1 : 1*, jsme mluvili o Majdanu, válce, ukrajinských médiích, pracovní migraci a změnách, k nimž v posledních třech letech v zemi došlo.

MIROSLAV TOMEK

Oleh Kryštopa. Foto z osobního archivu

Jak dlouho se věnujete žurnalistice?

Pracuju jako novinář šestnáct let. Dostal jsem se k tomu v podstatě náhodou, vzděláním jsem inženýr. Když jsem ale končil školu, vyhrál jsem literární soutěž, navíc už jsem měl vydanou knížku a přátele mezi spisovateli. Ti se ptali: Co budeš dělat? Spisovatel si vydělá jedinej jako novinář, zkus to taky. Tak jsem to zkusil. Začínal jsem jako zpravodaj místního rádia. Už tehdy jsem se ale považoval hlavně za spisovatele. Vlastně jsem chtěl být spisovatelem už od dětství. Byla to taková moje fixní idea.

Jak jste prožíval Majdan?

Byl jsem tam od prvního dne. Přišel jsem ještě předtím, než se tam vůbec začal někdo scházet, prošli jsme se s přáteli po Chřeščatyku tam a zpátky, na Majdanu bylo v tu dobu tak deset lidí. Stáli jsme pod deštníkem, někdo přinesl vlajku, ale vypadalo to spíš, že z toho nic nebude. Už večer se ale začaly objevovat paralely s oranžovou revolucí v roce 2004, a když na začátku prosince zmlátili studenty, došlo mi, že už to jen tak neskončí. Mně například během Majdanu spálili auto. Připojil jsem se totiž k takzvanému Automajdanu, jezdili jsme o víkendech na demonstrace k té příšerné Janukovyčově rezidenci v Mežyhirji. Dopravní policie si přitom zapisovala všechny poznávací značky. S částí účastníků sepsali nějaké pseudoprotokoly a sebrali jim řidičák soudní cestou. Pak inspekce předala svou databázi dál – najatým lidem, kteří obcházeli účastníky Automajdanu a zapalovali jim auta přímo u domu. Když se to stalo, hned jsem volal policii. Přijeli

za pět minut, vypadalo to, jako by na to čekali. Další den jsem podal na policii oznámení, kde jsem uvedl, s čím to podle mne souvisí a kdo to mohl udělat. Od té doby mi v této věci zavolali jen jednou, žádné náhrady škody jsem se nedočkal.

Co si dnes myslíte o výsledcích Majdanu?

Když Majdan začal, nečekali jsme od toho ve skutečnosti nic, ani to, že se zbavíme Janukovyče. Systém byl v té době prostě strašný a absurdní, vyvíjelo se to směrem k tomu, co je dneska v Rusku. Jediné, co jsme požadovali, bylo, aby se dál nestupňoval tlak, který už začínal být nesnesitelný. Pak se naše požadavky začaly zvyšovat. Byli jsme přesvědčení, že se všechno musí změnit, že ve společnosti už nemůžou fungovat stejná schémata. Stará schémata ale bohužel pořád platí. Jediná významná změna je v tom, že se objevila občanská společnost, vznikla spousta nových organizací, značně se zvětšila svoboda tisku, přibýlo investigativní žurnalistiky, která se zabývá třeba otázkami korupce. Jenže i když občanské organizace na současnou vládu vyvíjejí tlak, výsledek zatím není moc vidět.

Jaké faktory podle vás přispěly k vzniku války na východě Ukrajiny?

Je jasné, že válku nezačali takzvaní separatisté, kteří nemají žádnou těžkou výzbroj. Sociologické průzkumy, které se konaly na začátku roku 2014 v Doněcké a Luhanské oblasti, ukázaly, že většina tamních obyvatel, víc než šedesát procent, byla pro to, aby tyto oblasti zůstaly částí Ukrajiny, zhruba dvacet procent

si přálo připojení k Rusku a zbytek nějakou formu federalizace. Kdyby přes nechráněné hranice nepřišli z Ruska ozbrojenci, k válce by nedošlo.

Bylo možné se válce vyhnout?

Nevím, nejsem politik. Myslím, že jediná možnost byla vojenská. Kdyby byly ukrajinské hranice lépe střežené a nikdo by se přes ně nedostal, mohli jsme válce předejít. To mne přivádí k myšlence, že ukrajinská armáda nebyla bojeschopná. Poslední roky před Majdanem se připravovala na obranu před útokem jakéhosi mytického protivníka bůhvíodkud a například v Doněcké a Luhanské oblasti vůbec nezůstaly žádné pozemní jednotky. Na vzniku konfliktu měla ale podíl i jiná věc. Dokonce i západněji, v Dněpru (dříve Dněpropetrovsku), říkají poměrně inteligentní lidé, že se díky ruské televizi od devadesátých let chápali jako součást ruského prostoru. Nebo řekněme sovětského. Pro lidi někde na Donbasu to bylo, jako by žili ve dvou zemích, na Ukrajině i v Rusku – pořád měli za to, že jejich vlastní je Sovětský svaz.

Býváte pracovně na frontě?

V přífrontovém pásmu jsem byl jenom na ukrajinské straně. Na území separatistů bych se neodvážil.

Myslíte, že se separatistické regiony budou moci ještě někdy stát částí Ukrajiny? Nebudou potřebovat nějaký zvláštní status?

Myslím, že nic takového nepotřebují. Buď to je Ukrajina, nebo to není Ukrajina. Zvláštní

S Olehem Kryštopou o poměrech na Ukrajině

status měl jediné Krym, ale podle mne nikoliv takový, o jaký by mělo jít teď. Zvláštní status by si Krym podle mne zasloužil na základě toho, že je domovem krymských Tatarů, i když tam jsou v menšině. Ve skutečnosti ale zvláštní status Krymu vypadal jinak, a proto to také dopadlo tak, jak to dopadlo. A Donbas? Žádný donbaský národ neexistuje, nevýjel se celá desetiletí nebo dokonce staletí, takže se tam nemůže zničehonic objevit. Žije tam velký počet etnických Rusů a také velký počet lidí, kteří nemají žádnou konkrétní etnickou identitu. Jaký by tedy mohli mít zvláštní status? Měl by to snad být nějaký federální okruh? Podle mne k existenci takového zvláštního postavení nejsou důvody. Tedy kromě nátlaku Moskvy.

Je ale těžké si představit, že v místech, kudy nyní vede frontová linie a kde obyvatelé zažívají každý den ostřelování, nepovede žádná hranice, že sídla po obou stranách fronty budou znovu součástí stejných okresů. Podle mě to je jenom iluze. Já si také nedokážu úplně představit, že v Doněcku přijdou na pohřeb proruského separatisty Arsena Pavlova alias Motoroly desítky tisíc lidí. Před válkou jsem v Doněcku byl mnohokrát a líbilo se mi tam. A teď se nemůžu smířit s tím, že tam vzdávají pocty mnohonásobnému vrahovi, ze kterého dělají novodobého Nestora Machna, anarchistického hrdinu, a lid ho jako takového ctí. Ve skutečnosti to ale vypovídá jenom o tom, nakolik se lidé nechávají ovlivnit mediální manipulací. Myslím, že kdyby se tam nešířila propaganda Velkého bratra, dřív nebo později by se situace normalizovala.

Nakolik na Ukrajině zasahují do práce novinářů vlastníci médií? Obecný problém spočívá v tom, že všechna ukrajinská média patří malé skupině oligarchů a jsou propojená s velkým byznysem a politikou. Pro oligarchy nejsou média ani tak obchodním projektem, jako spíš projektem obchodně-politickým. Často dokonce na úkor komerčního úspěchu. Do jisté míry se snaží manipulovat společenským povědomím – ne prostřednictvím nezastřených lží, ale například prostřednictvím expertů, které zvou do večerních programů. Existují různé způsoby manipulace. Dochází k tomu ani ne tak kvůli tlaku vlastníků, jako spíš proto, že autocenzura se podřizují sami novináři. Někdy ale dostávají za zpracování konkrétních témat i zaplacení. Ukrajinská mediální scéna má velké problémy, naštěstí však u nás médií existuje dost, a proto není tak těžké se dozvědět to, co potřebujete.

Změnilo se v tomto ohledu něco po Majdanu? Vy například pracujete pro televizi Kanál 5, která se dřív považovala za opoziční, teď je ale její majitel Petro Porošenko ukrajinským prezidentem. Abych delikátně odpověděl: já v poslední době pracuji v redakci historických pořadů. Osobně jsem žádný vliv nikdy nepocítil.

Existují podle vás nějaká témata, o kterých je v ukrajinských médiích těžké mluvit? Ukrajinský mediální prostor je všeobecně velice polarizovaný. Vezměte si třeba televizní kanál Inter. Mimochoodem, na začátku září jejich budovu podpálili – podle mě to ale bylo v důsledku nějakého korporátního konfliktu a nesouviselo to s jejich vysíláním. Inter propaguje výrazně proruské názory, funguje tak, že se novináři musí věnovat tématům, která jim určí vedení kanálu. Na poradě na začátku týdne jim je rozdělit podle pokynů shora, novináři do toho nemají co mluvit. Válce tam neříkají válka, ale mluví jen o „ozbrojeném

konfliktu“ a v různých pořadech vyvolávají nostalgii po Sovětském svazu. Hodně lidí to pobuřuje, ale nedá se s tím nic dělat, vysílají dál.

Setkal jsem se i s tvrzením, že pokyny pro novináře se teď zpracovávají i v kanceláři prezidenta Porošenka. Mluvílo se o tom třeba v souvislosti s případem drahého bytu novináře Serhije Leščenka. Mluví se o leččems, ale prezidentská kancelář už na média přece jen nemá takový vliv jako za Kučmy nebo Janukovyče. Za Kučmova prezidentství dostávaly pokyny z prezidentské kanceláře prakticky všechny stanice, snad kromě Kanálu 5. Později, za Janukovyče, jakoliv to může znít divně, byl tento vliv slabší, omezoval se na to, že se o některých tématech prostě muselo mlčet. Dnes fungují různé manipulativní technologie, ale tehdy určité věci v televizi buď vůbec nebyly, anebo reportáže ukazovaly pravý opak.

Ve své knize Ukrajina v měřítku 1 : 1 píšete o rozdílech mezi jednotlivými částmi Ukrajiny, které jsou často podmíněné odlišným historickým vývojem. Nemyslíte si, že by tyto rozdíly měly postupně ztrácet na významu? Vždyť Ukrajina je od roku 1945 územně jednotná... Jenže to, že západní Ukrajina byla až do roku 1939 součástí Polska a vyvíjela se v úplně jiných podmínkách, se pořád projevuje. Ještě po získání nezávislosti v roce 1991 tam žilo dost lidí, kteří se na to pamatovali. Ani v době sedmdesátých a osmdesátých let, kdy se komunistické vedení intenzivně snažilo vytvořit takzvaný sovětský lid, tam rusifikace nebyla tak všeobecná jako ve zbytku Ukrajiny.

V jedné z reportáží zmiňujete rozdíl mezi tím, jak se k vám místní chovali na západním a na východním břehu Zbruče, řeky, která odděluje Halič a zbytek Ukrajiny. Je rozdíl v každodenním životě opravdu tak citelný? Je to historicky podmíněný rozdíl. Od zbytku Ukrajiny se liší dokonce i Volyň, která byla ve srovnání s Haličí součástí ruského impéria podstatně delší dobu. Podobně významná je i pomyslná dělící čára mezi vesnicí a městem. Zatímco vesnice zůstala dokonce i na Donbasu ukrajinskojazyčná, velká města se zpravidla rusifikovala a výjimkou byla právě jen západní Ukrajina.

Sovětský svaz po sobě zanechal v kolektivním vědomí mnoho traumat. Jedním z nich je třeba hladomor, trauma, které geneticky přechází z pokolení na pokolení. Dalším je právě postoj k cizímu podnikání, závist. Označil bych to za způsob života – nevím, jak si vydělat, takže si myslím, že by mi nějaké peníze měl dát stát. Prostě proto, že tu jsem. Hlavní je, abych nemusel nic měnit. Ať mi dají nějakých sto hřiven, což je asi sto korun, sice mi to sotva vystačí na chleba, ale ať mi je dávají denně. Protože kdyby mi dneska dali tisíc hřiven a pak nic, bylo by to špatně. To je podle mě ten sovětský člověk a jeho uměle vytvořená identita.

O vašem rodném městě Ivano-Frankivsku se často soudí, že mělo, zvláště v osmdesátých a devadesátých letech, zvláštní význam pro ukrajinskou literaturu. Literární vědci i popularizátoři toho hodně napsali o takzvaném stanislavském fenoménu. Vy sám jste letos k tomuto tématu vydal knihu Divoká devadesátá... Název mé knihy je spíš takový vtip. Ve skutečnosti kniha pojednává o devadesátých letech v Ivano-Frankivsku obecně. Je to součást

širšího projektu, zaměřeného na knižní zachycení podoby devadesátých let v různých ukrajinských regionech. Píšu v ní nejen o spisovatelích, ale i o mafiánech a podnikatelích. Protože Ivano-Frankivsk je malé město, všechny roviny života se tu proplétají. Ale proč je u nás tak pozoruhodný literární život, to je opravdu těžko říct. Možná to souvisí s tím, že když v Ivano-Frankivsku vyjdete na hlavní náměstí a zeptáte se dvou tří lidí, jestli je někdo z nich spisovatel, jeden určitě řekne, že je.

Jaké máte vzpomínky na devadesátá léta? Jak na tehdejší změny reagovali vaši rodiče a příbuzní? Na Ukrajině to bylo velmi traumatické období. Něco zaniklo a logické by bylo, kdyby se objevilo něco nového. Místo toho ale na troskách začali budovat nestvůrnou konstrukci, která si z většiny zachovala nedostatky předcházejícího režimu. Vznikal prostě strašný hybrid. První polovina devadesátých let byla fascinující tým, že prakticky neplatily žádné zákony. Lidé mohli cokoliv – zabíjet, krást, jezdit do zahraničí, dělat kšefty. Lidé, kteří měli podnikatelský talent, i když těch byla jen hrstka, mohli snadno dosáhnout úspěchu. Pokud je tedy dřív nezabili. Podnikat zkoušel i můj otec, ale pustil se do toho poměrně neobvyklým způsobem. Místo toho, aby něco kupoval a pak prodával jako všichni ostatní, pokusil se začít něco vyrábět v továrně, kde dřív pracoval. Chtěl vyrábět nějaké součástky, snad k nábytku, měli jsme toho plný byt. K ničemu to ale nevedlo, nakonec musel odjet za prací do ciziny, kde se chtěl skrýt před lidmi, kterým dlužil peníze.

Co pro Ukrajinu znamená masové rozšíření pracovní migrace? Vnímáte ji jako problém? Když se vrátím ke svému otci – nic nevydělal, ale sedm let se skrýval natolik úspěšně, že i já sám jsem uvěřil, že už není naživu. Nejdřív žil na Slovensku v Bratislavě, pak ale dostal do pasu razítko o deportaci a musel odjet někam jinam. Zkoušel žádat o politický azyl. Rodina vůbec netušila, kde bydlí a jestli žije. Čekala na něj už jenom jeho máma, moje babička... To je samozřejmě pouze jeden z příběhů, ale když se vrátil, hodně toho vyprávěl o životě gastarbeiterů. Na bratislavském hlavním nádraží tehdy sedávaly stovky chlapů a čekaly, až přijede zprostředkovatel potenciálního zaměstnavatele a vybere si mezi nimi. Vypadalo to jako trh s otroky.

Téma pracovní migrace je velice nejednoznačné. Na jednu stranu je samozřejmě špatné, že lidé nemají možnost vydělat si doma, ale na druhou stranu to je i způsob kulturního obohacení. Západoukrajinský venkov se právě díky pracovní migraci dost liší od zbytku Ukrajiny, protože lidé se toho v Evropě hodně naučili, řekněme v oblasti techniky. Třeba ze střední Ukrajiny se na Západ tolik nejedzí, a ten rozdíl je znát. Reálnou hrozbu představuje odchod inteligence. Pracovní migrace se tím dostává na úplně jinou úroveň. Znáám například jednoho ukrajinského programátora, který se přestěhoval do Prahy, protože sem přenesli celou jeho společnost se všemi zaměstnanci. Vedení tvrdí, že v Česku je bezpečněji a jsou tu stabilnější podmínky. Často tak odjíždějí ti nejspolehnější lidé. A dokonce i dnes lidé často jezdí pracovat do Moskvy, to, že je válka, nikoho nezajímá. Pamatuju si, jak mi nedávno ve vlaku nějaký Hucul, tedy obyvatel východní části ukrajinských Karpat, vyprávěl, že jezdí do Moskvy a na všechny tam křičí: „Hej, jsem Bandera!“ Starší muž mu na to řekl: „Nevymýšlej si, za to by tě zmlátili...“ Pak se ukázalo, že ten druhý se chystá na frontu. Ve svých pětadesáti chce vstoupit do armády místo svého syna, on sám prý už si života užil dost...

Ve vaší knize reportáží se čtenář opakovaně setká s popisem následků alkoholismu. Myslíte, že to je pro současnou Ukrajinu vážná hrozba? V Besarábii jsem viděl opilé lidi už v osm ráno. Člověk se musí ptát, kde na to berou, když si stěžují, že není práce. Ale na alkohol peníze najdou. Nejsem ovšem sociolog, abych to mohl přesněji posoudit. Dřív se o tom mluvilo víc, potom vše utichlo – jako by stačilo, že stát zvýšil spotřební daň na alkohol. To ale určitě nestačí. Pro část mládeže je pití piva nebo vína každodenní zábavou. Alkohol je forma útěku, tím spíš, že na Ukrajině je válka, a s tím je těžké se smířit. Někde si klidně sedíte jako nyní my dva tady, a o pár kilometrů dál už je válka. Mimochoodem, o tom jsem ve své knize, která původně vyšla v roce 2013, pochopitelně ještě nepsal, ale hodně lidí, kteří pobývali na frontě, se teď upíjí. Skoro všichni se vrátili s různými psychologickými problémy. Dokonce i ti, kteří chodí na různé kursy, jež jim mají pomoci s adaptací, pořád pocítují obtíže. Pro člověka je po válečné zkušenosti těžké se přeorientovat na civilní život.

Jste jeden z průkopníků ukrajinské knižní reportáže. Sledujete jiné ukrajinské nebo zahraniční autory, kteří se tomuto žánru věnují? Sleduji hlavně ty zahraniční. Vlastně se dá říct, že kniha Ukrajina v měřítku 1 : 1 mohla vzniknout díky Praze a Mariuszu Szczygielovi. Začal jsem ji totiž psát už v roce 2007, ale v žádné redakci nechápali, co to je za žánr. Většinou si mysleli, že to je cestopis. Vysvětloval jsem jim, že o cestopis rozhodně nejde. A teprve když na Ukrajině vyšel v roce 2010 překlad první Szczygielovy knihy, mohl jsem říct: je to něco takového. Později začalo ukrajinské nakladatelství Tempora vydávat překlady zahraničních knižních reportáží a organizovat soutěž o nejlepší reportáž, takzvanou cenu Samovydce. Tu sleduji pravidelně, jsem také v její porotě. Letos se například díky této soutěži objevilo hned několik nových jmen. Na rozdíl od minulých let jsem mezi prvními deseti nikoho neznal.

Čemu se teď věnujete? Máte nějaké konkrétní spisovatelské nebo novinářské plány do budoucna? Těch je mnoho. Chtěl bych třeba napsat pro nakladatelství Tempora knihu, která má pracovní název Provincija (Venkov) – o ukrajinské vesnici. Teoreticky to měl být polsko-ukrajinský projekt, ale ještě není jisté, jestli se ho nakonec polská strana zúčastní. Pak tu je další plán – napsat o tom, co můžeme očekávat od nejmladší ukrajinské generace, která se narodila už po rozpadu Sovětského svazu, od lidí, kterým je nyní pětadvacet let a méně. Jaké mají hodnoty, identity, co pro ně znamená vlast. Měl by to být soubor příběhů různých lidí, který by umožnil pochopit, čím se liší od předchozích generací.

Oleh Kryštopa (nar. 1978) pochází ze západoukrajinského oblastního města Ivano-Frankivsk. Vystudoval obor inženýrmechanik, působil jako novinář v místních novinách a rádiu, později se přestěhoval do Kyjeva. V současnosti pracuje jako reportér pro televizní stanici Kanál 5. Vydal několik prozaických knih, například povídky Surdokamera (Anechoická komora, 2001) nebo román Usi žinky kurvy (Všechny ženy jsou kurvy, 2009). Úspěšná byla kniha reportáží Ukrajina v měřítku 1 : 1 (2013, česky 2016).

34

GALERIE 4

6/11 2016–12/3 2017

TY DĚTI SI POŘÁD HRAJÍ / DĚTSKÁ TEMATIKA V DÍLE BRATŘÍ ČAPKŮ

Projekt se uskutečňuje za finanční podpory
Ministerstva kultury ČR, Státního fondu kultury ČR
a Středočeského kraje.

Středočeský kraj

CULTURA

GASK — GALERIE STŘEDOČESKÉHO KRAJE
BARBORSKÁ 51–53 / KUTNÁ HORA
WWW.GASK.CZ

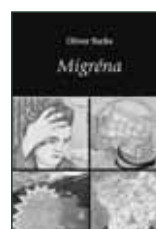
GALERIE W7

DANA SAHÁNKOVÁ FRAGMENTY

15/12/16–12/1/17

VERSNISÁŽ VÝSTAVY 15. 12. 2016 V 19H
POTÉ PREZENTACE AUTORČINÝ TVORBY
KURÁTORKA VÝSTAVY MONIKA BEKOVÁ

GALERIE JE OTEVŘENA DLE PROGRAMU DIVADLA NA CUCKY NEBO PO DOMLUVĚ.
WURMOVA 7, OLOMOUČ • GALERIEW7OLOMOUC@GMAIL.COM
WWW.DIVADLONACUCKY.CZ/GW7

Oliver Sacks *Život na cestě*

autobiografie

360 stran, váz., 140 x 210 mm
ISBN 978-80-7438-159-1, cena 359 Kč

www.dybbuk.cz
www.kosmas.cz

Melancholické črty z Ukrajiny

Reportáže Oleha Kryštopy (viz rozhovor na straně 26) mají zpravodajskou hodnotu i umělecký přesah. Kniha Ukrajina v měřítku 1 : 1 je cenným svědectvím o každodennosti života ve státě, který v posledních letech definovalo hlavně ovzduší bezvýchodnosti, ale i velké rozdíly mezi jednotlivými regiony.

MIROSLAV TOMEK

Na konci října do Prahy přijel ukrajinský novinář a spisovatel Oleh Kryštopa, aby tu představil svou knihu *Ukrajina v měřítku 1 : 1* (Ukrajina. Masštab 1 : 1, 2013), která právě vyšla v českém překladu. V textu, jenž je souborem reportáží, se ovšem, s výjimkou doslovu, nemluví o událostech posledních tří let – Majdanu, ruské okupaci Krymu a válce na východě Ukrajiny. Autor knihu totiž vydal v době, kdy Majdan teprve začínal, a jednotlivé reportáže jsou o několik let starší. Je ale možné, že právě proto bude pro českého čtenáře zajímavá – od roku 2014 pozorujeme sice nárůst mediálního zájmu o Ukrajinu, ale předcházející vývoj často zůstává stranou zájmu.

O lidech a jejich starostech

Kryštopova kniha si neklade za cíl nabídnout komplexní pohled na Ukrajinu. Jde o mozaiku reportáží, pozorování a příběhů. Některé jsou velmi stručné, třeba jen na jednu nebo dvě stránky, vlastně jde spíš o drobné postřehy z každodenního života, nesouvisející

bezprostředně ani s dalšími texty v knize, ani s autorovou prací – možná by se pro ně hodilo označení črta.

Kniha vznikala při autorově každodenní novinářské práci, kvůli které pravidelně cestoval po celé zemi. Vzhledem k tomu, že Ukrajina je velmi rozlehlá, infrastruktura často nekvalitní a obyvatelstvo vesměs chudé, cestování tu není tak běžné jako u nás. Autor sám v rozhovoru pro Český rozhlas řekl, že lidé „často ani nevědí, co se děje třicet čtyřicet kilometrů od nich“. Na Ukrajině se proto knihy popisující odlehlé oblasti země a život v nich, který se mnohdy zdá exotický i samotným Ukrajincům, těší zájmu čtenářů. Stačí zmínit témata, jako je život horalů v Karpatech či rybářů v „ukrajinských Benátkách“ (městečku Vylkove v deltě Dunaje), osudy horníků pracujících v načerno zřízených primitivních dolech na Donbasu nebo zaměstnanců, kteří ještě dnes chodí do práce v černobylské jaderné elektrárně.

Byla by ale chyba si myslet, že *Ukrajina v měřítku 1 : 1* je cestopis. Kryštopa se nezajímá o ráz krajiny nebo historické pamětihodnosti; píše o lidech a jejich starostech, i když často zprostředkovává čtenářům spíš své dojmy a pocity než konkrétní pozorování. V některých případech se z reportáží stávají povídky o jednotlivých cestách, v nichž autorovi spolupracovníci hrají stejně důležitou roli jako místní lidé, se kterými se setkávají. Stojí za zmínku, že autor je v oblasti knižní reportáže vlastně ukrajinský průkopník. V době, kdy začal na své knize pracovat, byl tento žánr na Ukrajině novinkou.

Mezi kozáky a v moři vodky

Zvlášť zajímavá je série textů z Krymu. Ty ukazují dlouho neřešené problémy, jež v oblasti

vyvolalo soupeření různých verzí národní identity a vnímání vlastní historie místními lidmi, ale také pobyt ruských námořníků na sevastopolské základně a hluboko zakořeněná kriminalita a korupce. Narazíme mimo jiné na vzpomínku na rozhovor se Sergejem Jurčenkem, atamanem krymských kozáků, o jehož polovojenském oddílu Kryštopa napsal: „Jsou mezi nimi profici. A ti docela postačí k tomu, aby se v daném místě vychýlila rovnováha. Ve prospěch ruské trikolóry.“ Záhy po vydání knihy se právě tento aktivista se svými kozáky podílel na proruských protestních akcích na Krymu a poté začal podporovat separatisty na východě Ukrajiny.

Mezi další dobře zpracovaná témata patří reportáž z cesty po obou stranách ukrajinských Karpat, kam televizní štáb, jehož členem autor byl, vyrazil zkoumat příčiny katastrofálních následků povodní, ale místo toho většinu doby doslova tonul v moři vodky, kterou žurnalisty vítali až příliš pohostinní místní lidé. Popisy hodování střídají záznamy vzpomínek místních, vyprávějících o svých zážitcích při povodních. O příčinách záplav se toho sice mnoho nedozvíme, to ale nakonec není to hlavní.

V knize najdeme i příběhy geologů hledajících zemní plyn, vzpomínky veteránů Ukrajinské povstalecké armády, kteří organizovali povstání v sovětských lágrech, nebo reportáž z okolí Šackých jezer, ohrožených dnes vysycháním. Možná ale, že nejzajímavější jsou pro českého čtenáře právě detaily každodenního života a časté zmínky o tom, v čem vlastně spočívají rozdíly mezi různými ukrajinskými regiony. Zde se ovšem pozorný čtenář občas musí ptát, jestli Kryštopa, který sám pochází z Ivano-Frankivsku na západě Ukrajiny, není, jakkoliv

to sám popírá, proti východním, ruskojazyčným částem Ukrajiny poněkud zaujatý. Například hned v první reportáži o donbaské vesnici mluví o odporné „pálence z uhlí“ a salámu „chutnajícímu po uhlí“, jinde zase popisuje překročení řeky Zbruč, oddělující kdysi rakouské a ruské impérium, jako přechod mezi dvěma světy, přičemž v tom východním hrdinové už po několika nevlídných slovech místních „úplně strnou“.

Atmosféra bezvýchodnosti

Styl knihy trpí určitou nevyrovnaností: autor někdy sáhne k rázné úsečnosti a používá co nejkratších vět, jako by tak chtěl zvýšit dramaticčnost textu, potom ale tempo zvolní a dále píše civilnějším jazykem. Zvlášť kratší texty se často snaží efektně zakončovat, ne vždy se mu to ale daří. Charakteristická pro celou knihu je atmosféra bezvýchodnosti a melancholie – optimismu tu mnoho nenajdeme, nanejvýš trochu trpkého humoru.

Ukrajina v měřítku 1 : 1 má svou hodnotu jako informační zdroj, ale také jako umělecké dílo – výborně vystihuje atmosféru Ukrajiny, a především jejího venkova. Reportáže jsou určené v první řadě domácím, ukrajinskému publiku. Podrobně zpracované vysvětlivky však českým čtenářům pomáhají, aby se v nich neztráceli. Na rozdíl třeba od sousedního Polska u nás podobné knihy scházejí – ponecháme-li stranou nedávnou poněkud rozpačitou práci Milana Syručka *Rusko-ukrajinské vztahy* (2015). I proto snad má sbírka reportáží Oleha Kryštopy šanci dočkat se zaslouženého zájmu.

Autor je ukrajinista.

Oleh Kryštopa: Ukrajina v měřítku 1 : 1. Přeložila Marie Iľšaenko. Dokořán, Praha 2016, 232 stran.

Síla myšlenek a slov

Kniha rozhovorů se zakladatelem analytické psychologie Carlem Gustavem Jungem obsahuje kromě vhladů do hlubinné psychologie také jeho sebeobhajobu – především proti nařčením z antisemitismu. Některé z rozhovorů se dotýkají rovněž otázky, zda Jung nebyl spíš mystik než vědec.

JOHANA KOTIŠOVÁ

„Lidé si musejí přečíst moje knihy, i když jsou tak tlusté. Je mi líto,“ uzavírá Carl Gustav Jung jeden ze zhruba třicítky rozhovorů z let 1933 až 1961, uspořádaných Williamem McGuirem a R. F. C. Hullem do knihy nazvané prostě *Rozhovory s C. G. Jungem* (C. G. Jung Speaking: Interviews and Encounters, 1987). Má pravdu. Citovaný výrok přichází v okamžiku, kdy zjišťuje, že se do rozhovoru nevejde detailní vysvětlení vztahu kolektivního nevědomí k vědomí. A to přesto, že formát daného rozhovoru Jungovi poskytuje mimořádný prostor: jde totiž o přepis takzvaných *Houstonských filmů*, které s Jungem v srpnu 1957 v Curychu natáčel profesor Richard Evans pro studenty psychologie z Houstonské univerzity.

V rozhovoru s Carol Baumannovou z roku 1949 zase Jung přiznává, že „psychologie nevědomí se do populárního světa nehodí“. Dotýká se tak paradoxu, že především ve třicátých, čtyřicátých a padesátých letech minulého století sám působil jako veřejný intelektuál a měl možnost vyslovovat se k velmi rozmanitým tématům, od Mussoliniho po vánoční stromek, aniž by mu však popularizační formát rozhovoru dovolil vyhnout se zjednodušování, a předejít tak nepochopení.

Rasa a psychika

Různé zkratky – ať už se jich dopouštěl Jung sám, žurnalisté nebo podezíraví vykladači – přesto vytvořily nános pokroucených interpretací, které na Jungovi dlouho ulpívaly. Příkladem byl jeho údajný antisemitismus. Právě v rozsáhlejších rozhovorech Jung získává prostor k sebeobhajobě proti obvinění, že psychologicky legitimizoval nadvládu Árijců nad Židy, když napsal, že árijské nevědomí má vyšší potenciál než to židovské, protože se ještě plně nevzdálilo barbarství. „Jedná se jednoduše o zhodnocení určitých psychologických rozdílů, které se nacházejí v pozadí, a ve skutečnosti je tento článek vůči Židům pochvalný,“ brání se Jung ve zmíněném rozhovoru s Baumannovou.

Spor o antisemitismus ukazuje dvě zajímavé nejednoznačnosti, které se Junga týkají. Na jedné straně se nedá popřít, že Jung dobově konvenčně – a z dnešního pohledu nebezpečně – zobecňoval, když uvažoval v termínech rasy a národa (v tomto smyslu byl ovšem asi tak stejným „antisemitou“ jako Ferdinand Peroutka v knize *Jací jsme* z roku 1924). Mimo to na jungiánství spočívalo břemeno očekávání, že se stane univerzální teorií, splující svým způsobem i náboženství. Tou ale být nemůže ani jungiánství, ani psychoanalýza obecně. Na druhé straně je třeba uznat, že právě uvažování v měřítku celospolečenských tendencí mezi válečného Německa či Ameriky a vedení paralel mezi psychikou jedince a národa dovolilo Jungovi diagnostikovat kolektivně-duševní předpoklady nástupu nacionálního socialismu nebo krutého zacházení s menšinami.

Mnohé diagnózy ostatně zůstávají platné dodnes. Podle Junga se k menšinám a vůbec k prvkům, které považujeme ve svém prostředí za cizí, chováme jako k vlastnímu stínu – tedy skrývané straně osobnosti, která obsahuje naše nejnižší rysy. Už před první světovou válkou Jung například tvrdil, že pohoršení

Carl Gustav Jung. Foto archiv VUF

nad brutalitou nebo nerovnoprávností nezápadních společností je zástěrkou brutality a nerovnosti, jež existují přímo mezi námi. V polovině třicátých let pak pro časopis The Modern Thinker jasně vyslovil obavy z lidské sebedestrukce: „Nejstrašnější nebezpečí, jemuž člověk musí čelit, spočívá v moci jeho myšlenek. Žádná vesmírná síla na zemi nikdy během čtyř let nezničila deset milionů lidí. Ale lidská duše to dokázala. A může to udělat znovu.“

Národ nestvůra

Na sílu myšlenek a slov bychom v souvislosti s vytýčováním různých fyzických i diskursivních hranic měli pamatovat i dnes: „Lidé už hovoří

o příští válce. Jestliže budou takhle dál mluvit a myslet, příští válka vybuchne sama od sebe.“ Propracovaná psychologie davu Jungovi nakonec (v rozhovoru pro Cosmopolitan z roku 1939) umožnila pět minut po dvanácté varovat přímo před konceptem národa: „Takový je národ: nestvůra. Každý by se měl bát národa. Je to něco hrozného. Jak může mít taková věc čest nebo držet slovo?“ Do živého tnou i momenty, kdy se Jung na ose dynamiky individuálního a kolektivního posouvá k jedinci. Upozorňuje, že jediné člověk, který se ocitá v konfliktu sám se sebou, vyhláší války a začíná revoluce. Z jeho popisu hlavních rysů „psychologie diktátorství“ je zcela nepochybné, že i nejmocnější muži dnešního světa se sebou samými svádějí lité boje.

Junga často provází pověst temné osoby, jejíž složitost dokládají třeba vize a obrazy z *Červené knihy* (1954, česky 2010). Autoři rozhovorů, novináři a akademici, však vypovídají spíše o setkání s laskavým a jiskřivým pohádkovým dědečkem Jungem. Díky chronologickému řazení rozhovorů pak sledujeme, jak Jung-smrtelník krystalizuje v takřka mytickou bytost. Mýtus Junga-mystika přitom vytvářejí sami tazatelé – například kunsthistorik Pierre Courhtion, který líčí, jak při rozhovoru „v omezeném prostoru pokoje ožily fantastické, míhající se přízraky“. Sám analytický psycholog naopak trvá na exaktnosti svého učení a na empirickém základu fenoménů jako synchronicita nebo „participation mystique“. „Každý, kdo říká, že jsem mystik, je prostě idiot. Nerozumí v psychologii jedinému slovu.“ Podobné disclaimery se do *Rozhovorů*, na rozdíl od zevrubně vysvětlené teorie analytické psychologie, vejdou.

Autorka je doktorandka sociologie médií.

William McGuire, R. F. C. Hull (eds.): Rozhovory s C. G. Jungem. Přeložil Ondřej Fafejta. Portál, Praha 2015, 304 stran.

Nové cesty českého křesťanství

Ostrůvky emancipace a radikálního humanismu

V křesťanství vždy existovaly proudy navazující na humanistický odkaz Ježíšova učení a hlásící se k progresivním emancipačním silám, které jsou dnes zpravidla spojovány spíše s radikální levicí. Podobnou tendenci lze v posledních letech pozorovat i mezi českými křesťany.

ADAM BORZIČ

Za svých teologických studií jsem si připadal poněkud osamělý. Spojovat křesťanskou víru s radikálně emancipačními postoji bylo spíše ojedinělé a odvážných hlasů bylo jak šafránu. Byl jsem odkázán převážně na četbu, kterou jsem hlтал s vědomím, že kdesi za našimi hranicemi není nijak neobvyklé být křesťanskou feministkou, teologem osvobození, věřícím queer aktivistou nebo spojovat mystiku se sociální angažovaností a ekologií. Od té doby však dorostla nová generace, i ta křesťanská, a mnohé se změnilo. Dnes se u nás na okraji etablovaných církví i mimo ně vynořují ostrůvky radikálního křesťanství, jež se navrací ke svým emancipačním kořenům, k lidskému i kosmickému osvobození, k radikálnímu humanismu vyvěrajícímu ze zkušenosti přesahu.

Solidarita, nikoli netolerance

Křesťanský feminismus u nás nikdy neměl snadnou pozici. Za všechno mluví fakt, že od devadesátých let u nás vyšla jediná původní česká kniha reflektující feministickou teologii – práce Jany Opočenské *Zpovzdálí se dívky také ženy*. Výzva *feministické teologie* (1995), která stále představuje znamenitý úvod do problematiky. Sluší se podotknout, že v některých zemích existují celé katedry feministické teologie. A některé feministické teoložky patří k nejvýraznějším osobnostem křesťanského myšlení – jsou to například katoličky Elisabeth Schüssler Fiorenza a Rosemary Radford Ruether, protestantky Elisabeth Moltmann Wendell nebo lesbická teoložka Catherine Hayward. K feministické teologii se hlásila i legendární teoložka a aktivistka Dorothee Sölle. U nás se ale na feministickou

teologii vždy hledělo podezíravě. Možná i proto se naše výrazné teoložky jako Ivana Noble, Kateřina Bauer nebo Mireia Ryšková k feministické teologii nikdy nepřihlásily.

Svítá ale na lepší časy. Letos se zformovala skupina Radikální křesťanské feministky (RKF), spojující katoličky, evangeličky i ženy bez vyznání, které z feministické perspektivy kritizují poměry v křesťanských církvích. Skupina se schází zhruba jednou do měsíce a zabývá se celou šíří feministických témat, vymezuje se proti přetrvávajícímu patriarchátu a staví se na stranu všech utlačených.

Poprvé na sebe skupina upozornila Otevřeným dopisem Pochoď pro život, s podtitulem Křesťanská je solidarita, nikoli netolerance. V dopise se křesťanské feministky vymezily proti rétorice konzervativních protipotratových křesťanských skupin a zastaly se stejnopohlavních párů, svobodných matek a nesezdaných dvojic. Dalším počinem RKF byl happening, který proběhl 2. srpna 2016 před Arcibiskupským palácem v Praze. Skupina tímto způsobem odmítla protiuprchlíckou a islamofobní rétoriku ředitele odboru vnějších vztahů pražského arcibiskupství Milana Badala i obdobné výroky arcibiskupa Dominika Duky. Následoval text Kdes to vybádal, Badale?, publikovaný na Deníku Referendum. Zatím posledním akcí RKF byl happening Nebudu mlčet!, apelující na rovnost v církvi a uskutečněný 9. prosince opět před Arcibiskupským palácem.

Normální církev

Evangelikální křesťanství se svým důrazem na osobně prožívanou víru a biblicky zakotvenou spiritualitu bývá jaksi automaticky řazeno do pravicově konzervativního tábora. V rámci evangelikalismu však lze nalézt mnohem více postojů, od fundamentalismu přes umírněný konzervativismus až po radikálně emancipační proud. Specifickým výhonkem posledně jmenovaného zaměření je hnutí Emerging Church. Toto postmoderní progresivní hnutí lze označit za postevangelikální. Z evangelikalismu tu zůstal důraz na osobní víru a Písmo, ale jednoznačně odmítán je triumfalismus „získávání pro Krista“. Ten hnutí nahrazuje dialogicky pojatým svědectvím a místo „fundamentů“ upřednostňuje „příběh víry“. Mimo to zdůrazňuje sociální spravedlnost a ekologii. Především však nevnímá církev jako instituci,

ale jako živou komunitu. Spiritualita Emerging Church se vyznačuje kreativním eklekticismem, inspiraci hledá i v mystice a liturgii pravoslavi a katolictví.

Podobnou tendenci najdeme i u nás. Kolem charismatického pastora a překladatele *Bible 21* Alexandra Fleka se zformovalo evangelické společenství TaCesta. Schází se v klubu Záze-mí v Praze v Bartolomějské ulici a na svých stránkách se představuje jako „normální církev pro normální lidi“. Název připomíná fakt, že se původní křesťané označovali za „následovníky Cesty“. Komunita odmítá jakoukoli výlučnost či dogmaticnost. Považuje se prostě za „společenství poutníků, kteří zaslechli Kristovo pozvání a vyrazili pod jeho vedením spolu s ostatními poutníky na cestu „domů““. TaCesta chce být otevřená všem bez rozdílu, což nakonec dokládá skutečnost, že se angažovala i v pomoci uprchlíkům.

Ježíšova anarchie

Podnětnou podobu progresivního křesťanství představuje kolektiv Prázdné trůny, který se hlásí ke spojení křesťanské víry, mystiky, anarchismu, feminismu a veganství. Prázdné trůny navazují na linii křesťanského anarchismu vinoucí se od Lva Tolstého a Nikolaje Berďajeva přes Dorothy Day až k českému filosofovi Přemyslu Pitrovi. Název kolektivu upomíná na chvalozpěv ze začátku Lukášova evangelia, v němž Ježíšova matka zpívá o Bohu, který mocné a bohaté sesazuje z trůnů. Prázdné trůny ukazují, že křesťanství ve své původní dynamice není slučitelné se světem moci a bohatství. Zatím poslední aktivitou skupiny byl seminář Ježíš, anarchista a feministka, který proběhl letos v listopadu v Brně. Na skupině je zajímavé, že radikálně levicová témata spojuje s vášnivou spiritualitou.

Jak je patrné, křesťanství u nás prochází proměnou. Radikálně emancipační křesťanství přestává být snem a stává se úkolem. I pro sekulární humanisty může být taková orientace zajímavá – už proto, že se populistická pravice ráda zaštiťuje křesťanskými hodnotami. Progresivní křesťanky a křesťané mohou toto zneužití své víry a tradice snadno demaskovat. Příběh evangelia je pro ně příběhem osvobození a inspiraci k němu čerpají ze života člověka, kterého mocní a bohatí zavraždili. Smrtí ale jeho příběh nekončí...

Autor je šéfredaktor literárního čtrnáctideníku Tvar.

napětí

V Brně se 6. prosince konala demonstrace na podporu lidí v bytové nouzi a proti praktikám developerů, kteří chtějí z Francouzské a Bratislavské ulice vystěhovat zhruba 500 obyvatel včetně 120 malých dětí. Firma Fidurock Brno koupila domy, v nichž bydlí asi sto rodin, a odmítla jim prodloužit nájemní smlouvy. Protest, na nějž dorazilo asi 150 lidí, pořádala iniciativa Chceme bydlet, která má zásluhu na tom, že radnice začala situaci s developery řešit. Následně došlo k dohodě, která předpokládá, že smlouvy budou prodlouženy o dalších šest měsíců. Ohrožení obyvatelé domů přesto firmě Fidurock nevěří, neboť se již v minulosti dopustila nezákonného vystěhovávání.

Při příležitosti 35. výročí vyhlášení výjimečného stavu v Polsku generálem Wojciechem Jaruzelským se po celé zemi odehrály protesty občanů, kteří odmítají vládu konzervativců ze strany Právo a spravedlnost. Ve větších městech, jako je Varšava, Gdaňsk, Krakov nebo Štětín, vyšly 13. prosince do ulic desítky tisíc lidí. Jen v hlavním městě bylo šestnáct protestních akcí. Demonstrace organizoval Výbor na obranu demokracie (KOD), který opakovaně upozorňuje na to, že vláda porušuje ústavu, útočí na svobodu tisku a nerespektuje lidská práva. V několika městech došlo k potyčkám mezi příznivci a odpůrci vlády. KOD současnou situaci popisuje jako blízkou událostem v roce 1981, kdy stát směřoval k diktatuře.

V Brazílii byla schválena úsporná opatření pro příštích dvacet let. Zpráva o hlasování senátu takřka okamžitě spustila po celé zemi mohutné, místy i násilné protesty. Ty vedly například ke krátkodobé okupaci televize Globo TV, jež je považována za hláskou troubu prezidenta Michela Temera. Opozice a řada občanů soudí, že reforma, podle níž roční vládní výdaje nemohou růst víc než o míru inflace, povede ke zničení už dnes nefunkčního školského a zdravotnického systému a negativně se podepíše především na nejchudších členech společnosti.

Pětina zaměstnanců České pošty, tedy asi šest tisíc lidí, se 19. prosince účastnila předvánoční dvouhodinové výstražné stávky. Členové tří menších odborových svazů touto cestou požadují zvýšení mezd o 2 500 korun měsíčně, vedení České pošty ale tvrdí, že by to vedlo k bankrotu doručovací služby, a stávku označuje za nezákonnou. Podle odborářů hrozí, že pokud firma mzdy nezvýší, stávka bude o vánočních svátcích pokračovat ve větším rozsahu. Pracovníci České pošty jsou podle odborů oproti jiným profesím finančně podhodnoceni a často se potýkají s nedůstojnými pracovními podmínkami, když jsou například tlačeni do role prodejců nejruznějších losů nebo sjednavatelů pojištění.

—lr—

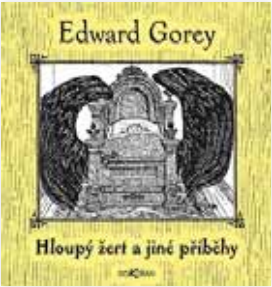
Za hranicemi je obvyklé být křesťanskou feministkou, teologem osvobození, věřícím queer aktivistou nebo spojovat mystiku se sociální angažovaností a ekologií. Foto archiv Prázdné trůny

Milada Rezková, Lukáš Urbánek
Doktor Racek. Cesta kolem světa za 31 písmen
 Labyrint 2016, 172 s.

V první knížce se Doktor Racek vydal na prázdniny, ve druhé si vyrazil na hory. Do třetice můžeme sledovat jeho cestu kolem světa. Na tu se vypravil hlavně proto, aby našel písmenka abecedy poztrácená v různých zemích. Výlet začíná v Albánii: „Jednoho dne v Albánii/ potkal Doktor Racek zmiji,/ připili si spolu džusem/ a odjeli autobusem,/ posvačili ananas/ brzy se prý sejdou zas.“ Otázku, zda v Albánii rostou ananasy, nemá cenu klást – slova v básničkách Milady Rezkové se většinou řídí tím, zda začínají na příslušné písmeno, anebo se podřizují rýmu. Jednoduchého rýmování se ale Rezková neдрží důsledně: „Eskymák Evžen přiletěl/ na dovolenou do Egypta,/ Přivezl s sebou kus ementálu.“ Tahle nejednotnost působí sympaticky, ostatně vzadu na deskách knihy je čtenář upozorněn na to, že jde o „první punkovou abecedu“. Ještě punkovější je ale grafická úprava od Lukáše Urbánka. Jednoduchost jeho kresby, která připomíná výtvoři nadaného dítěte, kontrastuje s promyšlenou typografií, v níž se kombinuje koláž, inscenovaná fotografie, ale také komiks. K jednotlivým písmenům abecedy je pak většinou připojen nějaký ten úkol či návod. I ty jsou rozmanité, od receptu na dýňovou polévku přes minislovník španělštiny po úkol najít 151 412 rozdílů na dvou různých obrázcích (jeden je z vymyšlené země Xandrbábov, druhý z ladovské české vesnice). Těžko říct, zda tahle cesta kolem světa bude bavit víc děti nebo dospělé, je ale jasné, že o vzdělávání tady nejde.

Jiří G. Růžicka

Edward Gorey
Hloupý žert a jiné příběhy
 Přeložila Tereza Ješátková
 Dokořán 2016, 136 s.

Hloupý žert a jiné příběhy jsou již čtvrtým výběrem z Goreyho „textem ilustrovaných ilustrací“ (jak se trefně píše v anotaci), který nakladatelství Dokořán vydalo. Přeložila jej Tereza Ješátková, jež se podílela i na dřívějších překladech tohoto amerického autora. Paleta bláznivých žánrů kombinujících obraz a text je tentokrát velmi pestrá, přinejmenším ve srovnání třeba s takovou Octárnou. Ta sice také čerpala z různých knih, ale jednotlivé kapitoly (či „příběhy“, jak jsou označovány v podtitulech českých vydání) k sobě měly po textové i výtvarné stránce velmi blízko, jakkoli všechny byly zároveň jedinečné. Rozpačitě působí snaha editora Hloupého žertu znovu zařadit úspěšné žánry ze starších „goreyovek“ vedle žánrů neokoukaných. Ty osvědčené jsou obvykle postaveny na černém humoru, „vážných“ ilustracích a na rýmovaném komentáři (jako je tomu v příběhu Osudový kosočtverec a titulním Hloupém žertu). Makabrozní fóry těchto oddílů, například ve verších „Žoldák je uvyklý bitvě, boji,/ zabíjí vlastně hrozně rád,/ co na tom, že před ním škvrně stojí,/ rozkaz zněl jasně: rozsekat!“, se však příliš dobře nesnášejí se snovou atmosférou obrázkové kroniky jakýchsi Švestkounů, bytostí se švestkou místo hlavy nebo s hlavou ve tvaru švestky, ani s jemným absurdním humorem v komiksu nazvaném Čtvrteční liják (a pojednávajícím, jak jinak, o ztraceném deštníku). Jmenované čtyři kapitoly doplňuje ještě Nechutný pár – životní příběh poněkud nekonvenční partnerské dvojice.

Michael Alexa

Arthur Conan Doyle
Baskervillský pes
 Přeložil Richard Podaný
 Odeon 2016, 200 s.

„Nikdy jsme nenarazili na soka, který by byl více hoden naší oceli,“ poznamenává na pochmurných dartmoorských vřesovištích ke svému patrně nejznámějšímu případu Sherlock Holmes. Na Psovi baskervillském, vydaném roku 1902 a poprvé do češtiny přeloženém hned následujícího roku, je pozoruhodné patrně vůbec nejzřetelnější prorůstání detektivního žánru úrodnou tradicí černého či gotického románu. Žánrová spřízněnost je kromě obligátních převleků, hrůzy z nadpřirozena a nehostinné krajiny dána i důkladně budovaným, místy až přehuštěným příběhem, v němž figurují nejružnější vášně a tajemství, uprchlý vrah, nemanželští potomci i rodová prokletí. Tísňivá, až poeovská atmosféra je ovšem vždy uvedena na pravou míru analytickou rozvahou a racionálním, plynoucím z vědeckého zázemí hlavních postav. Kniha vyšla v edici Knihovna klasiků, zaměřené na nové překlady kanonických literárních děl. Výborný překlad Richarda Podaného dělí od toho předchozího padesát osm let. Je chvályhodné, že se Odeon neubírá například cestou nakladatelství Omega, které si vybírá klasická díla ve starých překladech s převážně propadlými právy a vydává je bez jakéhokoliv edičního zásahu, navíc s odpornými obálkami. U odeonské edice je ale škoda, že v knize chybí informace o překladu, a k prestiží knižní řady by přispěl i krátký doslov o roli Baskervillského psa ve světové literatuře. Edice, která je na našem trhu jediná svého druhu, by tím jen získala.

Karel Kouba

Mariusz Szczygieł
Projekt: pravda
 Přeložila Helena Stachová
 Jaroslava Jiskrová – Máj, Dokořán 2016, 228 s.

Knihu Mariusze Szczygieła Projekt: pravda lze jednoznačně doporučit do knihovničky. Jedná se o črty, fejetony, čapkovské sloupky, ōrkényovské grotesky a reportáže v jednom. Jen jsem nahlédl a řekl si: máme co do činění s výborným autorem! Svořníkem Szczygiełových fejetonů jsou vztahy mezi skutečnostmi a pravda o nich. Docela komplikované téma, které pro někoho znamená pochopení, prozíení, anebo naopak havárii, neřkuli krach. Pravda už je taková... Pravda vítězí – ale někdy se jí musí pomoci (Jan Masaryk). Autor hledá pravdu ve Varšavě, v Praze, Londýně, Paříži, New Yorku, Barmě i Laosu; v umění, literatuře, malířství i v hudbě. Ptá se na osobní pravdy slavných osobností, ale i neznámých taxikářů a prodavaček. V Česku mu pravdu přinášejí například malíř Filip Černý, spisovatel Jan Herben, fotografa Lenka Faltejsková, v Polsku osobnosti jako Ryszard Kapuściński nebo Hanna Krallová. Taková úroda se často nevidí! Teď ale – co s pravdou? Každý má tu svoji, někdo jich má i víc a někdo žádnou, či jen občas. Pravdu lze relativizovat nebo přetírat, by zmizela – jenže ta potvůrka se jednou zase vynoří, s láskou vítězí nad lží a nenávistí, a pořád se dere na povrch „omamná květina pravdy“ (Vladimír Merta). Pravda prostě patří k člověku jako stín.

Vít Kremlička

Miluj mě, jestli to dokážeš
 Režie Dagmar Smržová, ČR, 2016, 63 min.
 Premiéra v ČR 8. 12. 2016

Dokument Dagmar Smržové Miluj mě, jestli to dokážeš letos vyhrál diváckou cenu Mezinárodního festivalu dokumentárních filmů Jihlava. U snímku s tak ožehavým námětem, jako je placená sexuální asistence pro tělesně postižené, je to možná nečekané. Na druhou stranu podává toto důležité a mnohovrstevnaté téma způsobem, který spoustu kontroverzí odbourává. Režisérčina metoda je totožná s přístupem Eriky Hníkové. Smržová si vybrala tři handicapované zákazníky a jednu poskytovatelku sexuálních služeb a sleduje je v jejich domovech, nechává je mluvit na kameru a občas s nimi nezávazně konverzuje. Je to přístup, který dokáže být empatický, intimní a emotivní. Zároveň ale pomíjí spoustu otázek, které na ryze individuální rovině nevystávají. Pozoruhodné je srovnání filmu s australským dokumentem Šarlatová cesta. Ten se soustředí na osobnost „sexuální pracovnice“, v jejíž klientele tvoří výraznou část lidé s fyzickým postižením. Film to sice nikde výslovně neříká, ale soukromé i veřejné aktivity jeho protagonistky směřují k obecnějšímu tématu, totiž k pojmání sexu jako veřejné služby a dokonce jako tržního zboží. Problematika placeného sexu jako takového je totiž v důsledku mnohem komplexnější než otázka (placeného) sexu s handicapovanými. Možností institucionalizace sexuálních služeb pro handicapované, za které by klienti nemuseli přímo platit, se ovšem český snímek vůbec nezabývá a jeho úzký záběr mu to ani neumožňuje.

Antonín Tesař

Ty děti si pořád hraji
 GASK, Kutná Hora, 5. 11. 2016 – 12. 3. 2017

Od listopadu probíhá v Galerii Středočeského kraje v Kutné Hoře výstava zaměřená na tvorbu bratří Čapků věnovanou dětem. Ovšem samotná instalace dětem, tedy alespoň těm menším, zrovna určená není – rychle jí proběhnou a vrhnou se do tvůrčí dílny, která je čeká na konci. Tady mohou sledovat animované pohádky vycházející z tvorby bratří Čapků, ale také vybírat omalovánky nebo motat z barevných nití podobně různorodý dort, jaký pekli pejsek s kočičkou. To poskytnete čas rodičům, aby si výstavu mohli pořádně prohlédnout. Vystavení různých světových vydání Povědíání o pejskovi a kočičce nebo originálů notoricky známých kreseb z této knihy či z Devatera pohádek není příliš invenční. To nejlepší se skrývá až v zadních místnostech, kde je prezentována malířská tvorba Josefa Čapka s dětskými motivy. Barevnost jeho kubistických obrazů, jednoduchý, ale tím působivější koncept jednotlivých pláten, hra se světlem a stínem, to vše působí i po téměř sto letech svěže a dalo by se říct až módně. Návštěvníka galerie možná udiví, jak šikovný byl Karel Čapek jako výtvarník a jak velkým literárním nadáním byl naopak obdán Josef Čapek, známější spíše jako malíř. Ale zpět k dětem. Ty se po výtvarném řádění v dílně mohou přesunout do dětského koutku v přízemí galerie nebo také do některé z dvou vizuálních heren. Odsud je pak skoro nemožné je dostat. Název výstavy rozhodně nepřehání! Návštěva GASKu je tak, zdá se, ideálním rodinným programem pro období vánočního volna.

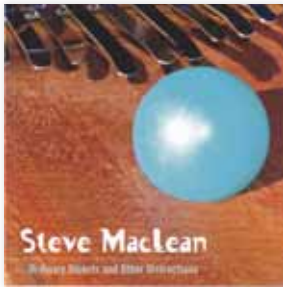
Tereza Zubatá

David Zábranský
Herec a truhlář Majer mluví o stavu své domoviny
 Studio Hrdinů, Praha, premiéra 16. 9. 2016

Na restauračním menu bývají na objednávku zpravidla ta jídla, která jsou pracná a předkládají se pokud možno plnému stolu strávníků. Divadelní hra na objednávku by v ideálním případě měla být právě takovou dozlatova vypečenou kachničkou, obkrouženou náhrdelníkem právě uvařených knedlíků... Bohužel někdy nezbývá než si nechat zajít chuť. Tentokrát se na začátku do trouby (kterého představuje rádoby humorně prkenný Stanislav Majer) šoupane pár zastarávajících slov a vtip spočívá v tom, že když se nějaké další přidá, některé z předchozích vypadne. Potenciál frašky tak bohužel brzy vyvine. Povšechný – domovina – kulturnost – hnus – domnělý – módní. Režisérka Polívková – kino OKO – Studio Hrdinů – Divadlo Komedie – Pařízek. Akademie výtvarných umění (křečovitý smích rodičů). Club-Mate (odkašlání pánů s výrazně mladšími přítelkyněmi). Televizní seriály (zachichotání odvažnějších dámské části diváctva). Lidé typu Majer (pochechtnutí těch, kteří se poznali). Je to zábavná šeffkuchařská show, ale jen asi tak prvních deset minut, než divák nabude jistoty, že nejprekvapivější událost sledované „výroční zprávy“ nastane, když si herec, který se postupně svléká a zase obléká, zakryje kozy dudami. Spláchnout půllitrem národního moku tuhle přepálenou kachnu sezóny, která mimoděk odhalila, že nejdůležitějším českým sportem je obsese vlastní nicotnou existencí, byla učiněná nutnost.

Martin Zajíček

Steve MacLean
Ordinary Objects and Other Distractions
 CD, ReR Megacorp 2016

Obal nového alba Stevea MacLeana tvoří fotografie roztomilé modré kuličky ležící na kalimbě a samotná nahrávka je kypivým manifestem hravosti. MacLean hraje opravdu na ledasco. Hudbu vystudoval a na kontě má kompozice pro nejružnější nástroje i sestavy. Na aktuálním albu si umanol podívat se na zoubek konkrétní hudbě, tedy té, kterou koncem války vymysleli ve francouzském rozhlasu, jehož zvukař Pierre Schaeffer začal komponovat z ulovených zvuků světa kolem sebe. To Steve MacLean se rovnou zavřel do studia, nahrával nejružnější padající předměty a z takto vzniklé zvukové banky nastříhal rytmičké stopy, z nichž pak vystavěl deset kompozic o celkové stopáži padesát minut. Vedle toho hraje třeba i na preparovanou kytaru, didgeridoo, kompresor, nejružnější exotické perkuse či syntetizéry. Výsledek je zvukově dokonalý, ve stereu se chová, jak má, produkce, mix i mastering příkladně slouží průzračnosti a čitelnosti jednotlivých stop, sound art by se na něm dal vyučovat a jednotlivé samплы by se mohly stát součástí komerčních zvukových bank. Každá skladba má navíc zřetelný a logický průběh, zaujme chytlavým rytmem i bohatstvím harmonií, dojde na taneční bujarost i romantický klavír, umění ruchů i bezpečný pelíšek avantgardy. Zkrátka univerzální talent, jenž se bezchybně umí chopit snad každého zvukového zdroje, který mu přelétne přes ucho. Proč by to tedy nezkusil i s míčky a dřívky, když mu ta tvorba jde tak hezky od ruky?

Petr Ferenc

HOVORY Z REZIDENCE
SCHLECHTFREUND

© MONSTRKABARET FREDA BRUNOLD 2016

hledáte
vánoční dárek,
který bude dělat
radost celý rok?Nadělte vánoční předplatné kulturního čtrnáctideníku A2
a získejte navíc kulturní dárky!

Udělejte si kulturní Vánoce a pořídte sobě nebo svým blízkým **zvýhodněné roční předplatné Ádvojky za 777 Kč**. Jako pozornost od nás navíc dostanete **4 vánoční dárky podle vlastního výběru**. Mezi nimi jsou například vybrané knihy z nakladatelství Paseka nebo Dybbuk, designový zápisník od grafického studia Voala, volné vstupenky do pražského divadla Alfred ve dvoře nebo brněnského HaDivadla, lístky do artového kina Ponrepo a další vstupy do spřízněných kin a galerií. Kompletní seznam najdete na webu www.advojka.cz.

Závazné objednávky posílejte do 31. 12. 2016 na adresu distribuce@advojka.cz a do předmětu napište „Vánoční předplatné“. Po vyřízení všech formalit vám e-mailem zašleme certifikát o darování A2, který můžete vytisknout a dát obdarovanému pod stromeček. Předplatné lze samozřejmě objednat i telefonicky na čísle 735 872 521.

Nezblbněte!

Kulturní čtrnáctideník A2 je jedním z posledních nezávislých titulů na českém a slovenském trhu. Nepodléháme zájmům PR sekce politických stran a finančních skupin, nemáme rádi rychlé soudy a zjednodušení. Nerezignujeme na kvalitu textů, zakládáme si na pečlivé redakci a poskytujeme prostor umělcům, teoretikům, spisovatelům, aktivistům a lidem s vlastním názorem.

eskalátor

Nový ministr pro lidská práva Jan Chvojka podal první vyjádření, jak hodlá ke své pozici přistupovat. Potvrdil tak pesimistický názor, že se výměnou na tomto postu Bohuslav Sobotka pouze snažil zbavit nepohodlného Jiřího Dienstbiera a polepšit si v průzkumech před blížícími se volbami. Jak jinak si vysvětlit slova Chvojky, že chce „prosazovat lidská práva pro všechny a vyvinout větší úsilí, aby lidé v sociálně vyloučených lokalitách posílali své děti do škol a sami pracovali“, nebo jeho přání být „ministrem pro všechny, ne jen pro menšiny“. Další jeho výroky – kritizující ombudsmanku Annu Šabatovou a schvalující faktické vykostění zákona o sociálním bydlení tím, že nebude pro obce závazný – tomuto názoru jen nahrávají. ČSSD tak působí dojmem, že nadále opouští ty progresivní pozice, díky nimž by mohla být zajímavá pro levicové voliče.

O. Hudec

Server Lidovky.cz publikoval výsledky svého projektu, jehož cílem je vizualizovat skutečnost našich virtuálních životů. Seriál nese název Češi v zajetí sociálních bublin a ukazuje, že uživatelé Facebooku využívají informační zdroje dle svých preferencí a dle nich se také kloní k politickým stranám a názorům

(pozor, jen na Facebooku, nikoli reálně, alespoň zatím). „Prošli jsme data více než 360 000 uživatelů Facebooku a zjistili jsme, že zdroje informací, které sledují příznivci tradičních a antisystémových stran, se zásadně liší.“ Fakt je, že k podobnému závěru lze dojít i úvahou od stolu, na druhou stranu zkoumaný vzorek je široký, veškeré podklady k závěrům jsou volně dostupné a metodika je k dispozici. Výzkum by tak mohl být validní – kdyby si ovšem projekt sám nepodkopával nohy. Prvním problémem je volba zastoupených „stran“. Zatímco výběr těch „systémových“ je ještě jakžtakž pochopitelný, ty „nesystémové“ jsou dosti nesourodou směsicí. Potkává se zde politickými ambicemi jistě oplývající, ale zatím jen protestující a „perzekvovaná“ iniciativa Islám v České republice nechceme s parlamentním a soudě dle sněmovního chování ryze systémovým Úsvitem či židovským spiknutím posedlou Národní demokracií, jejíž volitelnost se patrně bude podobat jistě „systémové“ Koruně České. V tomto případě, zdá se, metodika odpovídá nahodilosti. Druhý problém spatřuji ve výběru takzvaných alternativních médií, který nekoreluje se zastoupením médií mainstreamových. Patrná je absence jakýchkoli významných levicově či anarchisticky orientovaných médií, ovšem absentují i jiné populární servery (například Finmag), které svým informačním zacílením jistě spadají do dané kategorie, podobně jako

zastoupený vládní projekt HateFree. O čem mohou výsledky výzkumu vypovídat, když pro něj například rozdíl mezi voličem TOP 09, Stranou zelených či Piráty není podstatný?

T. Čada

Práce v slubne sa rozrastajúcich kníhkupectvách predstavuje pre mnohých vysnívané povolanie. Niektorým sa tento zdanlivo krásny sen i podarí splniť, no vzápätí, s prvou výplatnou páskou, prichádza krutá realita. Profesia kníhkupeca sa v posledných rokoch dostala na spodné priečky platových tabuliek a alarmujúce je najmä to, že hoci tržby a zisky takýchto spoločností z roka na rok stúpajú, platy oproti tomu zúfalo klesajú. Vyzerá to ako zápleтка vystrihnutá z typicky česko-slovenského humoristického románu. Túto skutočnosť podporuje i to, že na riadiace funkcie sa často dostávajú páni, ktorí pred našlapnutou kariérou v expandujúcich kníhkupeckých sieťach knihu videli akurát tak za výkladom pri sobotňajšej prechádzke obchodným centrom. Čo teda s tým slúžiacim plebsom, ktorý z lásky ku knihám bude pracovať v knižnom korporáte za minimálny plat, s nepreplatenými nadčasmi, víkendovými zmenami a ešte bude mať z toho radosť? Načase, aby svoje informáciami presýtené hlavy ponorili aj do niečoho iného, ako do voňavých stránok a začali uvažovať, ako z tohto začarovaného kruhu von. Pretože ak to takto

ďalej bude pokračovať, ľahko sa vám môže stať, že na otázku, či máte Jane Austenovú, dostanete od „erudovaného“ personálu jednoznačnú odpoveď: „Samozrejme, veď pred týždňom predsa mala autogramiádu oproti.“

T. Cyprichová

Obývákem zní koledy z rozhlasu, detské ruce veš ozdobu. Kuchyní voní cukroví, ruce v chňapkách vytahujú z trouby plech. Koupelnou otrásá němý řev, zvlhlé ruce vytáhly Frantu z vany a on se teď topí ve vzduchu. Advent pro něj jsou: únava z nedostatku zimního spánku, týdný hladovění, strojové zacházení ze strany rybářů, z nichž mnozí nevěří, že by Franta dokázal cítit bolest. Dokáže to ale až moc dobře, poslední měsíc nedělá skoro nic jiného. Při přelévání z nádrže do cisterny si odřel čelo. Když ho vychrstli z cisterny do kádě, utržil pořádný šrám na hrbetě. Potom ho nemohli vytřepat na pult, protože se mu v síti zachytila ploutev. Kdyžby rozuměli jeho němému křiku, vymotali by ho; ale nerozumějí, tak mu ploutev prostě utrhlí. A teď se jej opět zmocnily jakési ruce, vytáhly ho z vody a pokládají ho na stůl. Bytem zní vznešené sakrální písně o božském sebeobětování a čisté lásce. Ruka se chápe paličky. Palice dopadá Frantovi na čelo. Tma. Svátky klidu a míru jsou tu. „Mami, on ještě žije?“ „Ale ne, zlatičko, to jsou jen nervové záškuby.“ Tma.

S. Vandovec Špaček